

Zezi Kirisi Kataanna Sienre dè

LUKU

juumɔ nē bè

Sebe wi tìedi?e gè

Siēn n̄àà wi 'sienre dāà sebe dè, pe puu ne wi ye Luku, gireki kùlo wuu wi 'puu, ne ní dù?ɔtɔriwɔ (wéli baa Kol 4.4). Wi puu ne Pɔli sári wè wi baara nī dè (wéli baa 2Tim 4.11, File 4). Wi cé pínē né Pɔli nī wè wi tán?agele nī gèle fúɔ nè ké Wurɔmi kùlo mé lè. Luku wi 'sebele siin sebe: Luku Sebe, né Kakpi?iligele Sebe. Luku Sebe wii ne nyu Zezi kataanna wori nē dè, Kuloceliē Siennyienegɔnwɔ wè. Kakpi?iligele Sebe wè, wire ne Tundunminɔ kakpi?iligele wori nyu dè. Wi cé ke sebe nè tórigo nàguɔ wáà mé pe wi ye Towofili, ki kɔri wè: Kuloceliē nàgori. Luku wire tíime wii cé Zezi nyaa wè?, a wi sí caala kpí?ile Zezi kele nē gèle, nè wi sienre sebe dè.

Luku Sebe wi 'Zezi siile kele ke nì?egēle tiē, meni Maari wi 'yéri ki nē a Kuloceliē wi 'wi nyéni kaala kpí?ile lè wi sīi nī wè. Luku Sebe wi 'ki tiē meni nyì?ene tundunwɔ wi sēni wi sienre juu dè, nè ní nè Zezi wi siigenme wori juu dè.

Luku Sebe nī wè Zezi kàsi?ile kiyē baa nì?egēle, we bé gbè kàli juu ké cawucawu:

- Yatan?ara kàsiile lè;
- Pùɔ sícirawē wori dè, n̄àà wi cé yiri né kénì koli nè pen wè;
- Sìnbuɔ kàsiile lè, n̄àà wi cé pùunni á pe kénì wi caa nè nyaa wè;
- Samarii ténime funjènge nàguɔ wori dè, n̄àà wi cé sēni nàguɔ wáà nyaa tuuwo koligo nē gè né wi líē nè sēni wi gberi wè. Kire kàsi?ile gáli ke mieni kiyē ne weli tenme Kuloceliē dénige nē gè sienne kɔli mé gè, né meni weli yeli bèri tári wè.

Luku Sebe wi nyùgboliyo yè:

Kɔri n̄íi nē sebe wi 'yiri wè, 1.1-4;

Zan Batiisi né Zezi siile wori dè, 1.5 - 2.52;

Zezi baara ti gbòboriya?ala wori dè, 3.1 - 4.13;

Kaku?ɔlɔ gáli Zezi wi kpí?ile Galile ténime nī bè, 4.14 - 9.50;

Zezi wii ne waa Zerizalemi kà?a mé, 9.51 - 19.27;

Zezi wii Zerizalemi kà?a mé, 19.28 - 21.38;

Zezi wi 'kùu né koli nè nyé, 22 - 24.

1

KƆRI ƆII NƆ SƆBƆ WI 'YIRI WE

(1.1-4)

Sienre ti sɛbɛɔri wi 'juu nè tiɛ Towofiili nē

¹ Kele ni?egɛle gɛli ke 'tóri bile we sun?ɔmɔ nī bè, pàli ni?ene nyéni kàa sɛbɛ ki kele nē gèle. ² Kire nyaa gii tundunpelile peli tíime cé kíni nè nyaa sélime nē bè, né ki kele sɛbɛ gèle nè ya?a bile we mé gèle, peli sí bíele pe 'puu Kuloceliɛ sienre ti baakuɔɔ bèle. ³ Mi míeni wè, mi siinyeni cènwe Towofiili, mi 'ki nyaa ki 'póri, a mi 'ki kele gáli ke mieni si?e nè ke caa yérire baa ke sélime nē bè, bè ke sebe bè ta?ala kiyɛ kúruɔ, bè ti tórigo muɔ mé. ⁴ Gii ki bé tí tenmene nî muɔ 'lú?u nyasienre nī dè, ma ténge ki nē káaliye wè ki sienre nī dè?.

ZAN BATIISI NƆ ZEZI SIILE WORII DE

(1.5 - 2.52)

Nyì?ene tundunwɔ wi 'Zan Batiisi sii wori juu dè nè ya?a

⁵ Erodi* Li?ɛ fàn?a lèlɛ nī lè, Zude* kùlofɔli wè, Kuloceliɛ Gbù?ɔɔsa?a* kacuɔnriwɔ wáà 'puu baa, pe puu ne wi yeri Zakarii*, kacuɔnriwɔ Abiya wè, wire gboli wuu wáà wi 'puu. Pe puu ne wi cuɔ yeri wè Elizabethi, Arawɔn tùlugo póri wi 'puu. ⁶ Pe mieni siin pe 'puu siensinmine Kuloceliɛ yi?e mé gè, ne Kuloceliɛ wi kaju?ulo né wi fàn?a kajuudi?ele ke mieni koliyo tári yè kolimɔfun. ⁷ Piyè sí cé pùɔ taa?, bà ki nyaa cesi?i ki yé cí Elizabethi mé wè. A ki sí ní nè nyaa pe siin pe cé lie nè tóri.

⁸ Làa nē a ki kénì nyaa Zakarii* wire nē ki cé nò bè kacuɔnrirɔ^a kúɔ dè baa Kuloceliɛ Gbù?ɔɔsa?a* nī gè, nè yeli bà pe gboli ni cé dàli ne ki kpín?ini gè. ⁹ Nè yeli bà ki cé dàli ne kpín?ini gè, a pe kénì wire tiɛ né jo wi sa kacuɔnrirɔ kúɔ dè, wire wi cé yeli bè

^a1.8 Kacuɔnrilo pe 'puu ni?ebele kátii. Pe niɛ tòrí ta?alime ta?alime ne nùdaanna wusuna sórigi wè baa Kuloceliɛ Gbù?ɔɔsa?a nī gè. Kacuɔnrirɔ táà ti 'puu tire dè cégbu?ulo siin ó cégbu?ulo siin pe nē cé ti kúɔ. Pe nē cé bile wáa lire ni nē sien tiɛ wè, ñàa wi yeli bè wusuna sórigi wè Kuloceliɛ mé wè.

nùdaanna wusuna sòrigo wè baa Kàfòli* wi Gbù?wòsa?a^b nī gè. ¹⁰ A sienni?eme pi 'ké nè sèni kò baa kpàn?ane gè ne Kulocelie náari wè, nùdaanna wusuna wi sòrigo lèlè nī lè.

¹¹ Bà Zakarii* wi 'puu baa wusuna sòrigodi?e nī gè, a Kàfòli wi nyì?ene tundunwò wáa sèni wii tìe wi nē, nè yéri wusuna sòrigodi?e ki kàliige mé gè. ¹² Bà Zakarii 'wi nyaa wè a ki 'wi 'sòngirò nya?ami dè nè fiere cò wi nē.

¹³ A nyì?ene tundunwò wi 'wi ye: «Fǎri fi?é Zakarii?*, ki nyaa muò náarige ki nyèni cò. Muò cuò wè Elizabeti wè, wi bé laala líe bè nàgabile sii. Ma ga pùò wi mí?e le gè ma jo Zan. ¹⁴ Muò bé fundaanra taa kpu?ò, bà muò fungo ki bé nyígi. Nè píne sienni?eme bága de fundaanra kpín?ini wi siile ni wori nē dè. ¹⁵ Ki nyaa wi bága pa puu sienkpuòwò Kàfòli* wi yi?e mé gè. Wií ga sunmò gbuò?, nè píne, wií ga yakaa gbuò ki- puu gbèngè?.^c Kulocelie Pìle ni bé wi nyì dí wiri tíin baa wi yàa liye nī yè. ¹⁶ Wi bága Isirayeli pìile nì?ebele kóri bè pen pe Kàfòli* mé wè, pe Kulocelie wè. ¹⁷ Wi bága pari Kulocelie baara kúu dè,^d dí Kulocelie Pìle ni sí de wi yi?e kíni gè, né fàn?a káà ní Elii kenme tíele bè. Bà wi bé tuufòlilò pe funyò fòli yè pe pìile kúrugù bèle, bé sí sienciile kpí?ile bèle peri sínme koligo tári. Kire kenme báà nē bè wi bé sienne páli gbòbori bè ya?a Kàfòli* mé wè, bè pe gbòbori bè ya?a pe- puu Kàfòli* wi wuulo.»

¹⁸ A Zakarii* wi sí nyì?ene tundunwò yúgo wè né jo: «Meni kire kele gáli ke bága tóri bè síe dí mi ki cén wè ? Bà liere tire 'ne cò nè kúò ñò wè, mi cuò míeni wè, kanugo kire gí.»

¹⁹ A tundunwò wi 'wi ye: «Mi wī Gabiriyeli wè, mi 'mi yéri Kulocelie yi?e mé gè á wi 'mi tun mi- pa kataanna tunduro dáà juu dè muò mé. ²⁰ Ki sí n'ge, muò bé kò bobogo, muò sí ní gbè juu?, fúò bè pa taa cenge gíi kele gáli ke bé pa kpí?ile ke kpí?ile lèlè nī lè, bà muò sì téngè mi sienre nē dè?. Ti bé sí ga pa kpí?ile ti lèlè nī lè.»

²¹ Kire lèlè nī lè sienne pe puu ne Zakarii* siri wè baa kpàn?ane gè, níe sòngí ne fùró bà wi kénì mǎgi baa Kulocelie Gbù?wòsa?a* nī gè. ²² Bà wi kénì yiri wè, wii puu nè gbè ne nyu né pe ní?. A pe 'ki cén dí wi bé puu bè kaala láà nyaa baa Kulocelie Gbù?wòsa?a* nī gè. A wi 'kò bobogo, ne nyu né pe ní kabi?ele sienre nī. ²³ Bà wi baara cenyè yi pénì

^b1.9 Kire ti?e kire ki 'puu tiecèngè wàlidengege gè; kacuwòriwò wire yákuò wi 'puu bè gbè jíin baa ki ti?e nī gè bè nùdaanna wusuna sòrigo wè (wéli baa Yir 30.7).

^c1.15 Wéli baa Tór 6.3; Kayu 13.4,5.

^d1.17 Ná?a gè we 'sienre cìile dè nè ki tìe Zan wi bága pa Kulocelie baara ti yi?e kíni. Gireki sienre nī dè Kulocelie mí?e ki wè baa?.

nyì yè, a wi koli nè ké wi ti?e nī gè.

²⁴ Kire cenyè yi kàdu?ume gè a wi cuo wè Elizabeti wè, a wi 'laala líe, nè ni làrige nè pèni taa yeye kogun. ²⁵ A Elizabeti wi 'jo: «?é, Kàfòli* wi 'gàa kpí?ile gè m'mé lé ! Gii ki puu ne fiere tóngi mi nē sienne yi?e mé gè, wi 'ki lá?a mi nē.»

Nyì?ene tundunwɔ wi 'Zezi siile wori juu dè Maari mé wè

²⁶ Yeye kòliniwu?u nē gè, a Kuloceliè wi 'wi nyì?ene tundunwɔ tun wè baa Galile* ténime kà?a kàà mé, pe ki kà?a yeri gè Nazareti. Nyì?ene tundunwɔ njáà wè pe wi yeri Gabiriyeli. ²⁷ Wi cé wi tun sinboriwo wáà mé, pe wi yeri Maari; wii cé fíe nàguo cén?. Nàguo wáà cé wi cò kònimɔ nē; pe ki nàguo yeri wè Yusufu, Dawuda* sa?a tùlugo wuu wáà wi 'puu.

²⁸ A nyì?ene tundunwɔ wi sèni yiri Maari kúrugu wè, nè wi ye: «Mi ne muo síeri. Muo nyéni kpu?ɔɔ taa Kuloceliè mé wè; we Kàfòli* wii né muo ní.»

²⁹ A sienne dáà ti 'fungo curugo gè Maari nī wè; wi ki sòngí síerile náà lire kòri wi 'jo gáa wī mme gè ?

³⁰ A nyì?ene tundunwɔ wi 'wi ye: «Fãri fi?é?, Maari, muo nyéni kpu?ɔɔ taa Kuloceliè mé. ³¹ Nyaa, muo bé laala líe, bàga nàgabile sii; ma pùɔ wi mí?e le gè ma jo Zezi. ³² Wi bága pa mí?e taa, pe béri wi yeri Kuloceliè njáà wī kuloceliè pe mieni Kàfòli* wè wi Jaa. Kàfòli Kuloceliè wi bé wi tuuli?e Dawuda* kùlofoligo ken gè wi mé.^e ³³ Wi bága pa puu Yakuba sa?a^f nyùgo nē gè lègele ke mieni nī. Wi kùlofoligo kii je ga tíi bé kúɔ bè nyaa?.»

³⁴ A Maari wi 'nyì?ene tundunwɔ ye wè: «Meni ki bé puu bè síe ? Mii fie nàguo cén?.»

³⁵ A nyì?ene tundunwɔ wi 'wi ye: «Kuloceliè Pìle ni bé pen muo mé, dí Kuloceliè njáà wī kuloceliè pe mieni Kàfòli* wè wi fàn?a ki nyúmɔ pi sí tón muo nē. Kire nē pùɔ njáà wi bé sii wè, wi bé puu sienciiliwe tièle fùn, pe béri wi yeri Kuloceliè Jaa. ³⁶ Te nya?a, muo siinyeni wè Elizabeti wè, wii baa né laala ní nè pínè, wire njáà liere ti 'wi cò nè kúɔ wè; wi yeye kòlini wu?u kire ki waa gáa gè. Wire sí sienne pe puu ne yeri sèndigicuɔ wè.

³⁷ Muò nyaa lé, yakaa sè Kuloceliè jáa?.»

³⁸ A Maari wi fali nè jo: «Kuo, Kàfòli* wi baakuɔwɔ mi yē. Ki- taa ki kpí?ile mi mé bè

^e1.32 Wéli baa 2Sa 7.17; Ijún 132.11.

^f1.33 Yakuba sa?a kire nyaa Isirayeli sienne bèle. A we 'ki pínè nè yeri mme gè né jo *Yakuba sa?a* gè, ki nugo kire gī we bé gbè jo *Isirayeli sienne*.

yeli né muo sienjuuro ní dè.»

A nyì?ene tundunwo wi 'lá?a nè ké.

Maari wi 'ké Elizabeti síeridi?e ní

³⁹ Ki cenye ní yè a Maari kénì yè nè parige nè ké nyaguruyo kùlo mé lè, Zude* ténime kà?a káà mé,^g ⁴⁰ nè sèni jíin Zakarii* sa?a ní gè, nè Elizabeti síeri wè. ⁴¹ Bà Elizabeti wi 'Maari síerile lú?u lè mme gè, a wi pùò wi 'yo nè yè baa wi liye ní yè, a Elizabeti wi 'nyì Kulocelié Pìle nē lè.

⁴² A wi fali nè yékpòli wáa kpu?ò né jo: «Cèlile pe mieni^h ní bèle muo nyèni kpu?ò taa, a muo laala pùò wi 'kpu?ò taa nè píné. ⁴³ Mi sí tònì nè ki taa tàn?a, á mi Kàfòli* wi yàa wi 'pen mi tí?e ní gè ! ⁴⁴ Nyaa, bà mi 'muo síerile lú?u lè mi ngbú?ulo ní gèle, a pùò wi 'yo nè yè ná?a mi liye ní yè, fundaanra nē dè. ⁴⁵ Muo yē fundaanra nē, muo ñàà ma ténge Kàfòli* wi sienre nē dè, nè ki cén dí gàa wi 'juu gè dí ki bé kpí?ile wè.»

Maari wi 'ñúnugo ñú nè Kulocelié gbù?ò wè

⁴⁶ A Maari wi 'jo:

«Mi ne Kàfòli gbù?ò wè mi fungo ní gè.

⁴⁷ Mi fungo kiì fundaanra nē mi Suòfòli Kulocelié wire kenme nē.

⁴⁸ Ki nyaa wi 'fòli nè sòngi nè taa né wi baakuòwò ní wè, mi nyù?òwò felige wè.

Nè lá?a píra ñàà ní wè, kèngèle ke mieni wuulo

pe béri ki nyu bé jo mi nyèni fundaanra taa.

⁴⁹ Bà ki nyaa Kulocelié wè Fàn?afògbuòwò wè, wi 'kakpòliyo kpí?ile mi mé wè.

?é, wi mí?e ki 'nyuo díe !

⁵⁰ Bìli pe wi fi?é bèle wiì ne nyinime tari pe nē,ⁱ

lègèle ke mieni ní.

⁵¹ Wi 'wi kòli tí?e gè nè kakpòliyo kpí?ile,

nè niényienigefòlilo cèrige bèle.

⁵² Wi 'fàn?afòlilo tìrige bèle pe fàn?afòlilo kácuònyò nē yè,

^g1.39 Kii juu nè fflige tí?e gñ nyége ní Elizabeti kpáa ki 'puu gè?. Gii ki 'cén gè, a sien yé je ké Zude ténime mé bè tóliyo nē yè, cenboyo taanri tán?ane wi nē tán?a.

^h1.42 "Mieni" wi wè baa gireki sienre ní dè?. We 'kire gbèle náà le lè baa nya?afòlido ní dè bè ñòwò ken sienre mé dè wí.

ⁱ1.50 Wéli baa Ìjún 103.17.

bìli sí pe pìye cérigi bèle, a wi 'peli yège náame.

⁵³ Bìli nē fungo 'tuu bèle, a wi 'pe ken né yacènre ní nè pe funyo nyígi yè,
né sí lbrifólilo cìra bèle nè tórigò kawaaye.

⁵⁴ Wi nyinime pi 'wi ken a wi 'sòngi nè taa
nè wi baakuwo sá?a wè, Isirayeli wè,^j

⁵⁵ majo bà wi cé ki juu weli tuulieye mé yè,
Birayima wè né wi siime tùlugo wuulo ní bèle,
né jo ki béri kpín?ini lèlè ó lèlè wè.»^k

⁵⁶ A Maari wi 'kò baa né Elizabeti ní wè nè yeye taanri felige kúo, né né kénì koli nè ké
wi tí?e nī gè.

Pe 'Zan Batiisi sii wè, nè wi mí?e le gè

⁵⁷ Bà Elizabeti laala ni kénì nò wi- ni sii lè, a wi 'pùo sii wè wi ní nàgabile. ⁵⁸ A wi
téninyenine né wi narige wuulo pe 'ki sienre dáà lú?u dè, dí Kàfòli* wi nyénì nyinime
taa Elizabeti nē wè kpu?o. A pe 'tuu ne fundaanra kpín?ini né wi ní ki wori nē dè. ⁵⁹ Bà
pùo wi cènye kataanri yi péni nyi yè, a pe 'wi kenekene^l né sí jo pe bé wi tuu mí?e le gè
wi nē, bèri wi yeri Zakarii*.

⁶⁰ A wi yàa wi sí 'jo: «?é?e díe? ! We yeli weri wi yeri Zan !»

⁶¹ A pe 'wi ye: «Ŋáa wī bile muo narige nī gè né mí?e gáà ní gè ?» ⁶² A pe yè ne nyu né
pùo wi tuu ní wè kabi?ele sienre nī, ne wi yúgo meni wi caa peri pùo yeri wè de síi.

⁶³ A wi 'tí pe wi ken né kòlo píle ní, a wi 'mí?e sebe gè nè jo: Wi mí?e gè, pe wi yeri
Zan. A ki 'pe mieni fungo wúo.

⁶⁴ A Zakarii* nyuo ki fali nè múgu seni, a wi koli ne nyu, ne Kuloceliè tòbiló wè. ⁶⁵ A
fiere 'pe téninyenine pe mieni cò, a Zude* nyaguruyo ténime wuulo pe mieni yè ne kaala
náà ni wori nyu dè ne mári. ⁶⁶ Sienne bíli pe cé keke gáli ke wori lú?u dè, a pe 'ti mieni
cò pe funyo nī yè, nè kò ne ki sòngí né jo: «Pùo ñáà wi je ga pa puu gáa sien felige wī ?»
Ki nyaa Kàfòli Kuloceliè wi cé koli tón wi nē.

^j1.54 Wéli baa Eza 41.8,9; Ŋún 98.3.

^k1.55 Wéli baa Sél 17.6-8,19; 22.18.

^l1.59 Nè yeli né Zuufulo pe kpí?ilegenme ní bè pùo wi siijenge kire nē pe sí pùo wi mí?e le gè, níe sí wi kenekene
cènye kataanriwu?u nē gè (wéli baa Lev 12.3). Pùo ñáà wire wè, Zan wè wire keke ke tórigenme pire 'nyaa piye.
Dù?o Wurómiyé né Girekile kpí?ilegenme pire pe 'líe ná?a gè.

Zakarii wi 'Kulocelie sienre juu dè nè tiè

⁶⁷ Pùò wi tuu wè Zakarii* wè, a Kulocelie Pìle ni 'wi tìn, a wi yè ne Kulocelie sienre nyu dè ne tí né jo:

⁶⁸ «Kpuʔɔɔ yē Kàfòli* nē wè, Isirayeli Kulocelie wè,
bà wi péni wi kùlo wuulo wéli bèle né pe suò nè yige ki nī bèle.

⁶⁹ Wi 'we ken né suòfɔgbuòwɔ^m ní díe,

Dawuda* saʔa tùlugoⁿ nī gè, wi baakuòwɔ wè,

⁷⁰ nè yeli né bà wi cé tí nè ki juu nè yaʔa wi sienjuuliele siencenmine pe nyuòyò
nī yè.^o

⁷¹ Kire suòlɔ lire nyaa bà wi 'weli suò weli leguulo pe kiyè nī yè,
né bàli míeni ní weli 'bien bèle.

⁷² Wi 'wi nyinime tiè bè weli tuulieye nē yè,
nè ní nè sòngi nè taa né wi nyakungenge ní gè kii tièle fùn,

⁷³ wi cé ki kàli wi nyakungenge ki sienre nē dè nè ken Birayima mé weli tuuliʔe
gè,^p né jo

⁷⁴ wire bé weli suò leguulo pe kiyè nī yè,
dí weli sí de baara wire mé fíere fùn,^q

⁷⁵ Kulocelie fíere sí puu weli nī, weri tári sínme koligo nī wi yiʔe mé gè weli sii
cenyè yi mieni nī yè.^r

⁷⁶ Muò sí wè, pùò muò wè, pe bága de muò yeri Kulocelie sienjuuwo Kulocelie ñáà
wī kuloceliele pe mieni Kàfòli wè*.

Ki nyaa muò ma bága pa kīni Kàfòli* wi yiʔe mé gè,
bè wi koligo gbòbori gè, ⁷⁷ bé sí suòlɔ ni taagoligo wori juu dè
wi kùlo wuulo mé bèle pe- ki cén,

^m1.69 Gireki sienre nī dè ti 'jo: *né nyene ní, suòlɔ woli kire kòri wi 'jo suòfòli ñáà wī jáafòli wè kátii wè. Wéli baa Eze 29.21.*

ⁿ1.69 Gireki sienre nī dè ti 'jo *Dawuda saʔa nī gè. Nyaʔafolido nī dè we 'sienre sebe dè nè fílige bè ki tiè bà Dawuda lèle ni 'tóri lè kèngèle niʔegele nyéni kúó á keke gáli ke 'nò gèle.*

^o1.70 Wéli baa Ijún 132.17; Eza 9.5,6; Mis 7.20; Zer 23.5,6.

^p1.73 Wéli baa Sél 22.16.

^q1.74 Wéli baa Sof 3.15.

^r1.75 Wéli baa Zer 31.33, 32.39; Eza 36.37; Tit 2.14.

pe kapi?ile kàsulugo suɔɔ ni wori dè.

⁷⁸ Nè ta?a gíi nē, Kuloceliē wii ne nyinime tari kpu?ɔ weli kɔli mé gè.

Kire nyinime pire kenme nī wi 'tí a kpienme foli weli mé baa nyi?ene nī lè bè
cengenyenifolime cenge kpienme tíele,

⁷⁹ bè pa kpienme cáan bili mé piyē yebilige nī gè né ní ténine kùu wuɔmɔ nī bè;
bé sí weli tɔliyo kóri yè bè nyógo yanyige koligo nī.»^s

⁸⁰ Pùɔ wire wè, wi puu ne li?i cenge, ne yègí né ŋɔɔ ní wi fungo nī gè. Wi yé sèni kò
waamakulo nī fúɔ nè taa a wi tun lèlè ni péni nò, a wi sèni wii tìe Isirayeli wuulo nē
bèle.

2

Zezi wi siile wori n'de

(Mat 1.18-25)

¹ Ki sí nyaa ki cenye nī yè kùlofɔgbuɔwɔ Wogusi^{t*} wi cé fàn?a sienre táà juu né jo pe-
tórilo kpi?ile kùlo ni mieni nī lè. ² Tórilɔ náà lire ni 'puu pélile lè, Kirinusi sí wi 'puu
Siirii fàn?afoli wè kire lèlè nī lè. ³ Sienne pe mieni puu ne yègí ne waa pe kàaya mé yè ne
pe míeyè sebe yè. ⁴ A Yusufu míeni wè, bà ki 'nyaa Dawuda* sa?a tùlugo wuu wi 'puu
wè, a wi 'yiri Nazareti kà?a nī gè Galile* kùlo nī lè, nè ké Betilemi kà?a mé Zude*
ténime nī; wi tuuli?e Dawuda* kàsi?i^u kire ki 'puu. ⁵ A wi 'Maari kóri wè, ŋàa wi cé kòn
kɔnimɔ^v nē bè, a pe 'ké bàa pe míeyè sebe yè. Maari wi 'puu né laala ní.

⁶ A ki 'nyaa bà piyē baa Betilemi kà?a mé gè, a Maari liye yi kénì wi yège. ⁷ A wi 'wi
pìpeliwe sii wè nàgabìle, nè wi le fènine nī né wi sínge pàngogo nī. Ki 'nyaa piyè cé ti?e
taa baa nabɔnrɔ sa?a nī gè?.

Nyi?ene tundunwɔ wáà sèni Zezi siile wori juu dè sìnbaana?ana páli mé

⁸ Sìnbaana?ana páli cé puu baa ki ti?e nī gè baa nyà?a nī, ne pe sìnbaara nári dè ne
sùón baa nyà?a nī gè. ⁹ A Kàfɔli* wi nyi?ene tundunwɔ wáà sèni yiri pe nē, a Kàfɔli* wi

^s1.79 Wéli baa Eza 9.1,2; Mat 4.16.

^t2.1 Peli mé bèle míepinege 'puu pe mé, pe nè jo Sezari.

^u2.4 Wéli baa 1Sa 17.12; Zan 7.42.

^v2.5 Bà ki 'juu mme gè né jo Yusufu wi cé Maari kòn wè kɔnimɔ nē bè, ki nyaa wii cé ffe Maari líe wè nè ténge
celiwe wí?. Pe puu ne t́in ne cepri?o kele cuɔri gèle ne t́in wí.

kpuɔmɔ né wi cènme pi 'càanna nè jíin pe nī, nè pe màʔa nè suʔu. A fíere 'pe cò kpuʔɔ.

¹⁰ A nyìʔene tundunwɔ wi 'pe ye: «Ye fàri fiʔé? ! Ye- nyaa, kataanna mi je juu yeli mé, ní bé pen né fundaangbuɔɔ ní kùlo wuulo pe mieni mé. ¹¹ Pànge gè, Suɔfɔli nyénì sii yeli mé Dawuda* kàʔa nī gè, wire wī Kulocelié Siennyienegɔnwɔ* wè, we Kàfɔli* wè.^w ¹² Ye- nyaa fie n'ɲe ɲàa wi bé ki tìe yeli nē bèle: Yeli báa pìfienné nyaa a pe 'ni le fēni nī, né ni sínge pàngogo nī.»

¹³ Cèri sìʔere a nyìʔene tundunminɔ páli 'tìgi nìʔebele nyìʔene nī lè, nè péni fàri nyìʔene tundunwɔ ɲī nē wè. A pe 'tuu ne ɲú ne Kulocelié sèlí wè né jo:

¹⁴ «Kpuʔɔɔ yē Kulocelié mé wè nyìʔene tieliiliye yi mieni nī yè; yanyige- sí puu dàala nē lè sienné pe sunʔɔmɔ nī bè, bili pe 'wi déni bèle !»

Sìnbanaʔana pe 'ké Betilemi kàʔa mé

¹⁵ Bà nyìʔene tundunminɔ báli pe kénì láʔa nè ké nyìʔene nī lè, a sìnbanaʔana pe 'sòngirɔ ken ken pìye mé, wàa ó wàa, wi nē jo: «Ye- puu we- ké Betilemi kàʔa mé gè we sa nyaa wéli kaala náa nē lè, nàa wori Kàfɔli* wi 'tí a we lúʔu dàa dè.»

¹⁶ A pe fali nè fiéle nè ké, nè sèni yiri nè Maari nyaa wè né Yusufu ní wè, né pùɔ ní wè síngewe pàngogo nī. ¹⁷ Bà pe kénì wi wéli nè kúɔ wè, a pe 'kele ke yiʔe juu nè tìe sienné nē bèle, ðii peli 'lúʔu pùɔ wi koligo nī gè. ¹⁸ A ki 'sienné pe mieni fungo wúɔ, bili pe cé 'sìnbanaʔana báli pe sienné lúʔu dè. ¹⁹ Kele gílì pe yé juu gèle, a Maari wi 'kò ne kele gáli sòngí gèle wi fungo nī gè.

²⁰ A sìnbanaʔana pe sí koli nè ké. Bà pe waa bèle, a pe yè ne Kulocelié tòbiló wè, ne wi míʔe kpóri gè, kele gílì mieni peli sèni nyaa gèle, né ðii peli 'lúʔu dè, á ti 'kpíʔile nè yeli né dàa ti cé juu pe mé bèle.

Pe sèni Zezi ken wè Kulocelié mé Gbùʔɔɔsaʔa mé gè

²¹ Bà pùɔ wi cènye kataanri yi 'nyì yè, a ki 'nò pe- wi kenekene. A pe 'wi míʔe le gè nè jo Zezi,^x míʔe gíi nyìʔene tundunwɔ wi cé tìe gè nè ki yaʔa pùɔ wi yàa wii cé fíe wi laala taa lèʔ.

²² Bà cènye yi péni nyì Yusufu né Maari pe- sa pe fuɔnrɔ láʔa kele kúɔ gèle bè yeli né Misa fànʔa kasebegele* ní gèle, a pe 'wi líe nè ké Zerizalemi mé nè sèni wi ken Kàfɔli* mé wè. ²³ Ki nyaa Kàfɔli* wi Fànʔa Kasebegele* ke 'ki juu né jo:

^w2.11 Wéli baa Mat 1.21; Zan 4.42.

^x2.21 Zezi míʔe ki kòri wè: Yewe ne sien suu

Nàgabipelile ó nàgabipelile yeli pe- ni lá?a pe ken Kàfòli mé wè.^y*

²⁴ Nè píne pe nê kakuɔɔ táà kúɔ nè yeli né gàa Kàfòli* wi 'juu wi Fàn?a Kasebegele* nī gèle: Kire nyaa gòtogolo siin, á kire laa gòriwu?ɔɔ siin.^z

²⁵ Ki sí nyaa nàguɔ wáà 'puu baa Zerizalemi kà?a mé gè, pe wi yeri Simeyɔ; siensinwe wi 'puu ki nàguɔ wè. Wi puu ne Kulocelie koligo gbù?ɔɔ gè, nīe ki siri cenge gū Kulocelie wi bága Isirayeli fungo nyígi gè. Kulocelie Pìle ni cé t̀ni nè puu né ki nàguɔ n̄àà ní wè. ²⁶ Kulocelie Pìle ni cé ki t̄ie wi n̄e dí wií ga kùu?, ka laa wiì Kàfòli Kulocelie Siennyienegɔnwɔ* nyaa wè nyapile n̄e gbíen wè?. ²⁷ A ki nyaa Kulocelie Pìle ni 'wi kóri nè ké baa Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* mé gè.

Bà pùɔ^a wi siivɔlilo pe kénì pen bè pa wi kele kúɔ gèle bè yeli né Misa Fàn?a Kasebegele* kalieme ní bè, ²⁸ a Simeyɔ wi p̄nì pùɔ suɔ wè nè cò, né kpu?ɔɔ ta?a Kulocelie n̄e wè né jo:

²⁹ «Píra n̄àà nī wè, mi Kàfòli*, muɔ baakuɔwɔ^b ya?a wè wi- kùu yanyige n̄e, nè yeli né muɔ nyasienre ní dè.

³⁰ Nè ta?a gíi n̄e, mi nyapigele ke nyénì suɔɔ nyaa lè muɔ woli lè,

³¹ n̄àa muɔ 'gbòbori nè ya?a kùlogolo sienne pe mièni mé bèle.

³² Kire nyaa kp̄ienme, bèri kùlogolo sienne t̄i bèle,^c

né bé kpu?ɔɔ ta?a muɔ sienne n̄e bèle, Isirayeli wè.»^d

³³ A sienre dáà ti 'pùɔ wi tuu né wi yàa pe fungo wúɔ, dàa Simeyɔ wi 'juu pùɔ wi koligo nī gè.

³⁴ Píra n̄àà nī wè, á Simeyɔ wi 'sientaanra juu nè ken pe mé, né sí sienre juu pùɔ wi yàa mé wè, Maari wè, né wi ye: «Nyaa, ki 'cáan pùɔ n̄àà wi- ga pa puu tuudiele p̄ali mé, bé sí puu yèridiele p̄ali n̄i?ene mé Isirayeli nī wè. Nè píne wi bága pa puu fie wáà peri p̄iye kíi wi wori n̄e dè.^e ³⁵ Kire ti?e gáà nī gè sienni?ene laame s̀ngiro bè yiri kp̄an?ane. Ḡi sí

^y2.23 Wéli baa Yir 13.2,12,15.

^z2.24 Wéli baa Lev 12.6-8; Tór 6.10. Ki nyaa f̄ngɔf̄lilo pe 'puu Zezi siivɔlilo bèle, kire n̄e a pe 'gòtolo ken n̄ena?aga sindi?e.

^a2.27 Zezi wire pe pun, bà wi puu ne t̄in pùɔ wè.

^b2.29 Gireki sienre nī dè, sienkaanna n̄àà ni k̄ori wi bé gbè jo s̀ukulowo nè píne.

^c2.32 Sienre dáà ti k̄ori wi 'jo Zezi wi bé kùlogolo sienne t̄ie bèle Kulocelie koligo kodan?ara n̄e dè.

^d2.32 Wéli baa Eza 42.6; 49.6.

^e2.34 Wéli baa Eza 8.14.

ki 'muo kenme kúo bè, kaya?a káà bága de muo sórigi nàzɔn nī wè majo ŋɔsii wi 'muo súu.»^f

Kulocelié sienjuuwo Ani wè, wi 'kpu?ɔɔ ta?a Kulocelié nē wè

³⁶ Kulocelié sienjuuwo wáà 'puu baa celiwe pe puu ne wi yeri Ani. Fanuweli póri wi 'puu, ne ní Aseri sa?a tɔlugo wuu. Wi cé tɔni nē lie. Wi cé ténì nàga?a nē nē taa yi?ele kɔlisiin, nē ki líe wi sinborimɔ lèle nī lè. ³⁷ Wi pɔli wi cé kùu né wi ya?a a wi 'kò lagucuo nē taa a wi yezi?ile ke péni nyi yi?ele togosiceri né siceri. Wiì puu ne la?a baa Kulocelié Gbù?ɔɔsa?a* mé gè?, ne Kulocelié baara kúu dè pìlige né cenvugo, ne sún nii níe náari. ³⁸ A wi péni yiri lèle nī nī Simeyɔ wi puu ne nyu ne tìin wè, nē fali nē tuu ne síerige kan?a Kulocelié mé, níe pùɔ wi wori nyu dè sienne pe mieni mé bèle bàli pe puu ne Zerizalemi kà?a suɔjenge siri gè.

³⁹ Bà pe kénì kúo kire kele gáli nē gèle nē yeli né Kàfali* wi Fàn?a Kasebegele* ní gèle, a pe koli nē ké pe kà?a mé gè Nazareti kà?a gè, Galile* ténime nī bè.

⁴⁰ Pùɔ wire sí wè, wi puu ne li?i ne yègí cènge né ŋɔɔ ní; wi sɔnjilige ní gè ne kpóri ne waa. Kulocelié kpu?ɔɔ ti 'puu wi nē.

Zezi wi jínbelile lè Kulocelié Gbù?ɔɔsa?a nī gè

⁴¹ Yiele ó yiele Zezi wi siivɔlilo pe puu ne yègí ne waa Zerizalemi kà?a mé gè ne waa ne Torimakiya?a* fundaanra kpín?ini wè.^g ⁴² Bà wi péni yi?ele kie né siin taa gèle, a pe 'ké fundaanra mé dè majo bà pe cé dàli ne ki kpín?ini gè.

⁴³ Bà fundaanra cenye yi kénì tóri yè, á pe koli ne waa pe kà?a mé gè, a Zezi wire 'kò baa Zerizalemi kà?a mé gè, nē ki ya?a wi siivɔlilo piyè ki cén?. ⁴⁴ Peli puu ne ki sòngí wii baa né pe kodan?anyenine ní bèle koligo nē gè; a pe 'tán?a cenbogo. Bà piyè kénì wi nyaa wè?, a pe 'wi caa nē mà?a pe siinyenine sun?ɔmɔ nī bè né pe cénfɔlilo ní bèle. ⁴⁵ Bà pe kénì wi caa nē fùɔ wè, piyè wi nyaa wè?, a pe koli nē ké Zerizalemi kà?a mé gè wi caadi?e nī gè. ⁴⁶ Cendaanriwu?u nē gè, a pe sèni wi nyaa Kulocelié Gbù?ɔɔsa?a* nī gè téníwe Misa Fàn?a Kasebegele tenmefɔlilo sun?ɔmɔ nī bè, wi lúru pe mé né sí ne yúgoyo wáari pe mé. ⁴⁷ Bìli pe puu ne wi juugenme nya?a bè, a ki 'pe mieni fungo wúɔ, meni wi cé kele cén gèle níe siennugoro kan?a dè pe mé wè.

^f2.35 Ná?a koligo gáà nī gè, we 'sienre ŋáana dè ti tɔluyo nī yè. Sienre ti kɔri wi sí yè nuwɔ nya?afolido nī dè né gireki sienre ní dè.

^g2.41 Yir 23.15; Fàn 16.1.

⁴⁸ Bà pe sèni wi nyaa mme gè, a ki 'pe fungo wúo kátii a wi yàa wi 'wi ye: «Mi pùo, gáa muo 'kpí?ile né weli ní mme gè ? Je mi né muo tuu ní wè, funyo yi cé cú?o we nī wī á wiyē muo caa ne mári wè !»

⁴⁹ A wi 'pe ye: «Gáa kenme nē ye 'puu ne mi caa ? Yeli sì ki cén? lé dí mi cé yeli bè puu ná?a mi Tuu wi kele nē gèle lé ?»

⁵⁰ Nè ki ya?a peli bèle, piyè cé sienre dáa ti kōri cén wè?, dàa wi 'juu pe mé bèle.

⁵¹ A wi 'yè nè ké né pe ní Nazareti kà?a mé gè; wi puu ne lúru pe nē. Wi yàa wi cé sí puu ne sòngí sienre dáa ti mieni nē dè wi fungo nī gè. ⁵² Zezi wi puu ne lí?i ne yègí cèngè wi cetinne nē lè né wi sìnjilige ní gè, nè kpu?o?o taa Kulocelie mé wè né sienne ní bèle nè píne.

3

ZEZI BAARA TI GBOBORIYA?ALA WORÍ DE

(3.1 - 4.13)

Zan Batiisi wi 'Kulocelie sienre jáari dè sienne mé bèle

(Mat 3.1-10; Mar 1.1-6)

¹ Lèle nfi nī kùlofɔgbuɔwɔ* Tiberi wi cé yi?ele kie né kogunɔ taa fàn?a nē gè, Pɔnsi Pilati* wi 'puu Zude* ténime fàn?afɔli wè, Erodi* ní Galile* ténime kùlofɔli wè; Erodi* wi siinyeni nfi pe puu ne yeri Filipi wè, wire 'puu Iture ténime né Tirasoniki ténime kùlofɔli wè; Lisaniyasi sí ní Abileni ténime kùlofɔli wè. ² Anasi* né Kayifa peli pe 'puu kacuɔnrilo kàfɔlilo bèle.

Kire lèle lire nī Kulocelie sienre ti cé sèni juu Zan mé baa waamakulo nī lè, Zan wè Zakarii* jaa wè. ³ A Zan wi 'pen Zuruden cá?a ténime nī bè nè péni batemi* wu?u nyu gè sienne mé bèle, batemi* nǎa wi bé ki tiè dí sien nyèni wi fungo yi?e gè, dí Kulocelie sí pe kapi?ile lá?ala gèle. ⁴ Nè yeli né gii ki 'juu baa Kulocelie sienjuuliewe Ezayi sebe nī wè, ki 'jo:

Sien wáa yē ne yékpoli wáari baa waamakulo nī lè, né jo:

<Ye- Kàfɔli wi koligo gbòbori gè,*

ye- wi kobigele kpí?ile gèle ke- sien.^h

^h3.4 Koliyo 4-6 sienre ti 'juu baa Eza 40.3-5.

⁵ A gòrigo yē tiʔe ó tiʔe nī, ki bé tón,
nè pínε nyaguruyo yi mīeni yè né nyagurupigele ní gèle,
ti bé cεrige bè tīrige wī.ⁱ
Koliyo nyáà yī koliyo yè, yi bé kpíʔile bè sīen;^j
kojuʔɔɔ yi bé gbòbori bè tónminɔ̀ bè yeli.^k

⁶ Bè sien ó sien bé suɔɔ^l nyaa lè, Kuloceliε woli lè.»

⁷ A Zan wi sí yè ne ki nyu sienniʔεmε mé bè, bà pe puu ne báan wi kúruɔ ne batemi*
kpínʔini wè, né pe ye: «Wɔmɔri siime piile yeli bèle, ɲáasien wi kénì ye ye yeri fé
Kuloceliε funyεrige nē gè gáa ki báan baa gè ? ⁸ Ye- sí de yasenre sengi sī ti- puu bè yeli
né yeli funyɔ yi yiʔele ni wori ní dè. Yé fǎ sí séli de ki sòngí yeli funyɔ nī yèʔ bé jo:
«Tuufɔliʔe yē weli mé, Birayima wī?»^m A kire laa m'bé ki juu yeli mé, ki fànʔa yē
Kuloceliε mé wè bè gbè sīndeniyε nyáà yiʔe yè yi kò piile Birayima siime wuulo. ⁹ Nè
pínε kágbaʔa nyuɔ kii kéngε nè kúɔ tiye nīre nē dè. Tiige ó tiige ki wè ne yasenre sengi
cènre dèʔ, ki tiige ki bé ceri bè wáa kàsun nī wī.»

¹⁰ A sienne pe 'wi yúgo: «Gáa weli yeli bè kpíʔile ?»

¹¹ A wi 'siennugoro ken dè pe mé né pe ye: «A buruyo siin yē muɔ mé wè, ma kàa ken
ɲì mé yakaa wè yē wèʔ. A yaliire mīeni yē ɲì mé, sien wi- ki kpíʔile bè wi pínε.»ⁿ

¹² Lanbosuɔɔ* mīeni cé sēnì batemi* kpíʔile wè, a peli mīeni wi yúgo né jo: «Gíi weli
yeli bè kpíʔile ?»

¹³ A wi 'pe ye: «Gíi pe 'jo yeli de suu sienne mé bèle, ye fǎga ki yaʔa ki tóri kire nēʔ.»

¹⁴ A kapiεngbuɔnnɔ̀ páli mīeni sēnì wi yúgo né jo: «A weli bèle, gáa weli yeli bè
kpíʔile ?»

A wi 'pe ye: «Ye fǎga yakaa cáan bè suɔ sien méʔ, nè pínε ye fǎga kaala finε bè taʔa
sien nēʔ. Ye- puu né yeli sàri wire ní ye wi yaʔa wi- yeli yeli.»

Zan Batiisi wi 'jo wàa bága pen

ⁱ3.5 Wéli baa Eza 49.11; Zak 4.7.

^j3.5 Wéli baa Eza 42.16,45.

^k3.5 Wéli baa Eza 57.14.

^l3.6 Kuloceliε wi bé sienne suɔ bèle pe kapiʔile nī gèle.

^m3.8 Wéli baa Zan 8.39.

ⁿ3.11 Wéli baa Eza 58.7.

(Mat 3.11-12; Mar 1.7-8)

¹⁵ Sienne pe puu ne siri níe ki sòngí a ki yē Zan wire wī Kulocelie Siennyienegɔnwɔ*^o wè.

¹⁶ A Zan wi 'siennugoro ken dè pe mieni mé né pe ye: «Mi wè, lu? batemi* mi ne kpín?ini yeli nē; wàa sí yē ne báan baa, wire fàn?a ki tóri mi wu?u nē gè. Mi sì cénì nyuo nē yeli? bè wi tɔriyɔ mà?agele sá?ala gèle?. Wire bé yeli batemi* kpí?ile wè né Kulocelie Pile ní, né kàsun ní. ¹⁷ Wi delige kiī wi mé cògo, bè sìge fie gè bè yige yaliire^p nī dè bé sí yaliire koli dè bè le wi síkan?a nī gè. Sìge gè bé sí kire sòrigo kàsun nī, gàa ki wè ne firi ne nya?a gè? !»

¹⁸ A Zan wi ní nē sienre felide sáa juu pe mé nē Kataanna Sienre* jáari dè pe nē.

Zan Batiisi wi 'kúo wi baara nē dè

(Mat 14.3-4; Mar 6.17,18)

¹⁹ Nè sí ki ya?a bà Zan wi puu ne Erodi* còrí wè, kùlofɔli wè, Erodiyadi wori nē dè, wi siinyeni cuo ñáà wi cé cáan nē suɔ wi mé wè, nē fàri Erodi* wi kacu?ɔɔ ti mieni nē dè, ²⁰ a Erodi* wi ní nē kàa fàri wi kapi?ile nē gèle, nē Zan cò wè nē tón kasuu nī.

SETENI WI 'PENGÈLE CAAN ZEZI YI?E MÈ GE

(3.21 - 4.13)

Zezi batemi sienre ti n'de

(Mat 3.13-17; Mar 1.9-11)

²¹ Bà kùlo ni mieni puu ne báan ne batemi* kpín?ini wè, a Zezi míeni wi pénì wi batemi* kpí?ile wè. Bà wi kénì náari wè, a nyì?ene ni 'múgu. ²² A Kulocelie Pile ni 'tigi ne ní céri yege tíele, bè gòtolo tíele, nē pénì téni wi nē. A pe 'juumɔ páà lú?u baa nyì?ene nī lè a sienre ti 'jo: «Muɔ wī mi jaa wè, muɔ wī mi pìdeniwe wè. Mi ne fundaanra kpín?ini muɔ wori nē dè.»

Zezi tobilo bèle

(Mat 1.1-16)

^o3.15 Gireki sienre nī dè ti 'jo: *Kirisi*. Ki kɔri wi 'jo *Kulocelie Siennyienegɔnwɔ*.

^p3.17 Gireki sienre nī dè yaliire dfi pe 'tie baa dè pe ti yeri *bile*. A we je ti tónminɔ né weli wori ní dè we bé jo *sùɔɔ*.

²³ Lèlè nî nî Zezi wi cé wi baara séli dè, wi yi?èlè ke cé yi?èlè togo né kp̄rigo kúo. Pàli puu nɛ ki sòngí nè jo Yusufu jaa wī, Yusufu n'ɛ Elii jaa wè; ²⁴ Elii tuu wè pe puu nɛ wi yeri Matati; Matati tuu wè pe puu nɛ wi yeri Levii; Levii tuu wè pe puu nɛ wi yeri Meliki; Meliki tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yanayi; Yanayi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yusufu; ²⁵ Yusufu tuu wè pe puu nɛ wi yeri Matatiyasi; Matatiyasi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Am̄osi; Am̄osi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Nawumi; Nawumi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Èsili; Èsili tuu wè pe puu nɛ wi yeri Nagayi; ²⁶ Nagayi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Maati; Maati tuu wè pe puu nɛ wi yeri Matatiyasi; Matatiyasi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Sɛmeyini; Sɛmeyini tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yoseki; Yoseki tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yoda; ²⁷ Yoda tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yowanani; Yowanani tuu wè pe puu nɛ wi yeri Eresa; Eresa tuu wè pe puu nɛ wi yeri Zorobabeli; Zorobabeli tuu wè pe puu nɛ wi yeri Salatieli; Salatieli tuu wè pe puu nɛ wi yeri Neri; ²⁸ Neri tuu wè pe puu nɛ wi yeri Meliki; Meliki tuu wè pe puu nɛ wi yeri Adi; Adi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Kosami; Kosami tuu wè pe puu nɛ wi yeri Elimadami; Elimadami tuu wè pe puu nɛ wi yeri Eri; ²⁹ Eri tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yesuwe; Yesuwe tuu wè pe puu nɛ wi yeri Eliyezèri; Eliyezèri tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yorimi; Yorimi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Matati; Matati tuu wè pe puu nɛ wi yeri Levii; ³⁰ Levii tuu wè pe puu nɛ wi yeri Simeyɔ; Simeyɔ tuu wè pe puu nɛ wi yeri Zuda; Zuda tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yusufu; Yusufu tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yonami; Yonami tuu wè pe puu nɛ wi yeri Eliyakiimi; ³¹ Eliyakiimi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Meleya; Meleya tuu wè pe puu nɛ wi yeri Mena; Mena tuu wè pe puu nɛ wi yeri Matata; Matata tuu wè pe puu nɛ wi yeri Natan; Natan tuu wè pe puu nɛ wi yeri Dawuda*;^q ³² Dawuda* tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yese;^r Yese tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yobedi; Yobedi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Bowozi; Bowozi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Sala; Sala tuu wè pe puu nɛ wi yeri Nasɔn; ³³ Nasɔn tuu wè pe puu nɛ wi yeri Aminadabi; Aminadabi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Adimini; Adimini tuu wè pe puu nɛ wi yeri Arinii; Arinii tuu wè pe puu nɛ wi yeri Èsirɔmi; Èsirɔmi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Perezzi; Perezzi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Zuda; ³⁴ Zuda tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yakuba; Yakuba tuu wè pe puu nɛ wi yeri Siaga; Siaga tuu wè pe puu nɛ wi yeri Birayima;^s Birayima tuu wè pe puu nɛ wi yeri Tera; Tera tuu wè pe puu nɛ wi yeri Nakɔri;

^q3.31 Wéli baa 2Sam 5.14; 1Kùlo 3.5; 14.4.

^r3.32 Wéli baa 1Sam 16.1; 17.12, Wuru 4.18-22.

^s3.34 Wéli baa Sél 21.3.

³⁵ Nakɔri tuu wè pe puu nɛ wi yeri Serugu; Serugu tuu wè pe puu nɛ wi yeri Erewu; Erewu tuu wè pe puu nɛ wi yeri Pelegi; Pelegi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Eberi; Eberi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Sela; ³⁶ Sela tuu wè pe puu nɛ wi yeri Kayinami; Kayinami tuu wè pe puu nɛ wi yeri Aripakisadi; Aripakisadi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Sɛmi; Sɛmi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Nɔwe; Nɔwe tuu wè pe puu nɛ wi yeri Lamɛki; ³⁷ Lamɛki tuu wè pe puu nɛ wi yeri Metusalemi; Metusalemi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Enɔki; Enɔki tuu wè pe puu nɛ wi yeri Yerɛdi; Yerɛdi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Maʔalaleli; Maʔalaleli tuu wè pe puu nɛ wi yeri Kayinami; ³⁸ Kayinami tuu wè pe puu nɛ wi yeri Enɔsi; Enɔsi tuu wè pe puu nɛ wi yeri Seti; Seti tuu wè pe puu nɛ wi yeri Adama;
Kulocɛliɛ wire sí wī Adama Tuu wè.[†]

4

Zezi wi 'fànʔa taa Seteni puuwelige nē gè

(Mat 4.1-11; Mar 1.12,13)

¹ Bà Kulocɛliɛ Pìle ni 'Zezi nyì wè mme gè, a wi 'yiri baa Zuruden cáʔa tiʔe nī gè, a Kulocɛliɛ Pìle ni 'wi kóri nè ké waamakulo mé lè. ² A wi sɛnì cɛnye togosiin kúɔ baa, Seteni ní wè nɛ wi pun nɛ wéli kele nī gèle. A wi 'kò sɛnlii nī ki cɛnye nyàà yi mieni nī yè. Bà ki cɛnye yi sí pɛnì nyì yè, a fungo 'wi taa.

³ A Seteni wi 'Zezi ye wè: «A ki yē muɔ yē Kulocɛliɛ Jaa wè, ma juu né sɛndenige gáà ní gè ki- yiʔe ki kò suro.»

⁴ A Zezi wi 'siennugoro ken wi mé né wi ye: «Kulocɛliɛ siensebere* ti 'ki juu né jo: *Suro yákuɔ bɛʔ sien béri líi bé sí puu sɛn nē wèʔ.*»^u

⁵ A Seteni wi 'wi kóri nè yège tiekpaʔalige káà nī, nè sɛnì duniya fàngaaya yi mieni tìe yè wi nē lènunɔ nigbe nē seni, ⁶ né fali nè Zezi ye wè: «Fànʔa gáà ki mieni gè né ki kpuɔmɔ ní bè m'bé ti ken muɔ mé, nè taʔa gíi nē, pe nyénì ti ken m'mé, nè pínɛ a sien ŋî 'mi déni m'bé ti ken ki sien mé wè. ⁷ A muɔ 'taa nɛ mi gbùʔɔrɔ wè, ti mieni bé kò muɔ wori.»

⁸ A Zezi wi sí wi ye: «Kulocɛliɛ siensebere* ti 'jo: *Te Kàfɔli Kulocɛliɛ wire gbùʔɔrɔ,*

[†]3.34-38 Wéli baa Sél 3.3-22; 11.10-26.

^u4.4 Ki sienre dáà ti 'juu baa Fàn 8.3.

má sí de baara wire nigbe mé.^v»

⁹ A Seteni wi 'wi kóri nè ké Zerizalemi kà?a mé, nè sèni wi tárigè Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* mijuulo náame gè, né wi ye: «A ki yē muɔ yē Kuloceliè Jaa wè, ma kún ná?a gè ma tuu, ¹⁰ né ki cén Kuloceliè siensebere* ti 'ki juu né jo:

Kuloceliè wi bé ki juu bè gbènge nyì?ene tundunminɔ mé bèle muɔ kenme nē bè pe- pa muɔ sómigɔ bè cò.

¹¹ Dí pe bé muɔ tu?ɔlɔ bè cò pe kiyè nī yè,
muɔ tɔligɔ káà fǎga círi daa sìnɔenige nē?^w»

¹² A Zezi wi 'siennugoro ken dè wi mé né wi ye: «Kuloceliè siensebere* ti 'jo:
Fǎga jo muɔ bé muɔ Kàfɔli Kuloceliè puu wè bè wéli?^x»

¹³ Bà Seteni wi kèni pèngele gáli ke mieni cáan nè fùrɔ wè, a wi 'lá?a Zezi táanni wè nè ké, níe wi lèle siri lè.

KAKU?DLO GALI ZEZI WI 'KUO GALILE TENIME NI BE

(4.14 - 9.50)

Zezi wi 'wi baara séli dè Galile ténime nī bè

(Mat 4.12-17; Mar 1.14,15)

¹⁴ A Zezi wi koli nè ké Galile* ténime nī bè; Kuloceliè Pile ni fàn?a ki 'puu né wi ní. A wi mí?e ki 'yiri ki ti?e ténime pi mieni nī. ¹⁵ A wi séni sienne tenme bèle baa pe tenmezaaya* mé yè; sienne pe mieni tóni nè puu ne kpu?wɔ tari wi nē.

Nazareti wuulo pe 'cii Zezi nē wè

¹⁶ A wi 'ké Nazareti kà?a mé, baa wi cé liè kire ti?e nī. Nè yeli bà wi cé dàli ne ki kpín?ini gè, a wi sèni jíin tenmeza?a* nī gè cendenige cenge gè, nè yè nè yéri bè Kuloceliè sienre wéli dè bé ti juu bè tiè sienne nē bèle. ¹⁷ A pe 'wi ken né Kuloceliè sienjuuliewe Ezayi sebe ní wè. Bà wi 'sebe sá?ala wè,^y nè sienre nyaa dè ti?e gî nī ki 'juu né jo:

^v4.8 Weli baa Fàn 6.13. Tiele náà ni sienre ti kóri wi 'jo nè píne *má sí de baara Kàfɔli Kuloceliè wire nigbe mé.*

^w4.11 Ki sienre dáà (koliyo 10-11) ti 'juu baa Ijún 91.11-12.

^x4.12 Ki sienre dáà ti 'juu baa Fàn 6.16.

^y4.17 Ki nyaa kire lèle nī lè pe nē cé sebe kuru wè fituɔlɔ kùrugème nē, níe wi puɔ.

¹⁸ Kàfɔli* wi Pìle niī né mi ní,
né ki cén wi 'mi nyíene nè kòn nè kɔli tón mi nē,
mi de Kataanna jáari lè fuumɔfɔlilo nē bèle.
A wi ní nè mi tun mi- ki jáari kasuulebele mé bèle, dí pe bé kò pìye mé;
bé sí fúɔnnɔ múgu bèle peri nyaʔa;
bìli pe nyéni wuʔɔ bèle mi sa pe yaʔa pe- kò pìye mé.

¹⁹ Mi sa Kàfɔli* wi kpuʔɔɔ ken yiéle wori jáari dè.^z

²⁰ A wi koli nè sɛbe kùru wè nè ken tenmezaʔa yieginuwe mé wè, né ké nè sèni ténì. A pe mieni bèle baa tenmezaʔa* nī gè a pe 'yieye taʔa yè Zezi nē wè.

²¹ A wi fali nè séli ne ki nyu pe mé né jo: «Pànge gè Kulocelié sienseberɛ* dáà yeli 'lúʔu yeli ngbúʔulo nī gèle, ti nyéni fori.»

²² A pe mieni yè ne wi wori nyu dè níe cúru wi nyasiantaanra ti wuʔu nē gè. A pe 'jo: «Yusufu jaa wire túʔu bèʔ pugo ?»

²³ A wi 'pe ye: «Mi 'ki cén yeli bága kàsiile náà wáa lè bè mi ken cenge káà bé jo: «Wajaawa, ma sí miè gbari kìe ! Gii ki 'tóri baa Kafarinawu kàʔa mé gè weli nyéni ki wori lúʔu dè; ma sí ki felige kpíʔile gè náʔa muɔ kàsiʔi nī gè !» »

²⁴ A wi ní nè jo: «M'bé ki juu yeli mé kányiʔe nē, pe wè ne Kulocelié sienjuuwo sómigi wè ne kpàlí wi kàsiʔi nī gè?»^a

²⁵ M'bé ti juu yeli mé kányiʔe nē, lagucelile pe 'puu niʔebele Isirayeli kùlo nī lè Elii cenge nī gè, bà waama pi cé yéri nè taa yiʔele taanri né yeye kɔlini yè, kàsaʔa sì cé tuu gèʔ, á fungo ki 'tuu nè cùru kùpolo ni mieni nī lè. ²⁶ Nè sí ki taa Kulocelié wiì cé Elii tun wè pe wàa nigbe mé Isirayeli nī lèʔ, ka laa lagucuɔ wáa tiʔe nī bèʔ Sarepita kàʔa mé gè bè wire sáʔa wèʔ, baa Sidɔn ténime nī bè.^b ²⁷ Nè pínɛ yaanyiemɛfɔlilo pe cé niʔe Isirayeli kùlo nī lè Eliize cenge nī gè, Kulocelié sienjuuliewe wè. Nè sí ki taa pe wàa fáala sì cé puʔɔ nè mùnuʔ, ka laa Naama yákuɔ bèʔ, Siirii kùlo nàguɔ wè.»^c

²⁸ Bìli mieni pe 'puu baa tenmezaʔa* nī gè, bà pe kénì sienre dáà lúʔu dè, a pe funyɔ yi 'yè kpuʔɔ. ²⁹ A pe 'wi cò nè wi ɲɔrigɔ nè yige kàʔa kúrugɔ gè, nè fali né wi ní nyagurugo láʔala nē lè; ki nyaa kàʔa ki 'puu fanʔa nyagurugo náame wī. Pe puu ne caa bà wi

^z4.19 Wéli baa Eza 61.1,2 gireki sienliere nī dè.

^a4.24 Wéli baa Mat 13.57; Zan 4.44.

^b4.26 Wéli baa 1Kùlo 17.9.

^c4.27 Wéli baa 2Kùlo 5.1-14.

ḡrigr̃o cáan nyagurugo jul̃ng̃o n̄i gè wī. ³⁰ A Zezi wi sí sùuri nè yiri pe sunʔom̃o n̄i bè nè fali wi koligo n̄i.^d

Zezi wi 'gbòdoli sien wáà puʔo Kafarinawu kàʔa n̄i

(Mar 1.21-28)

³¹ A Zezi wi 'ké Kafarinawu kàʔa mé gè, n'gè baa Galile* ténime n̄i bè. A cendenige cenge cé gbénè nò gè, wi nê cé séni sienne tenme bèle. ³² Wi tenmen̄e ni kenme pi cé sienne pe fungo wúo, nè taʔa gíi n̄e, wi sienre ti 'puu né fànʔa ní.^e

³³ Nàguo wáà 'puu baa tenmezaʔa* n̄i gè, gbòdoli sien wi 'puu ki nàguo wè. A wire fali nè kénì kòkuugbuo wáa seni, né jo: ³⁴ «ʔé, Zezi, Nazaretiyé wuu, gáa muo ne caa né weli ní ? Muo 'pen bè pa weli cúʔo wī lé ? Mi 'ki cén sien ḡî wī muo wè, muo wī Kulocelié Sien wè tiele fùn wè.»

³⁵ A Zezi wi 'juu nè jenme wi n̄e, né wi ye: «-Nyuo tón gè, má yiri nàguo ḡàà n̄i wè !» A gbòdoli wi 'nàguo nyeri wè nè cáan sienne sunʔom̃o n̄i bè seni, né yiri wi n̄i; wiì wi luʔo. ³⁶ A fíere sienne pe m̄ieni cò, pe nyu ne p̄iye tíi né jo: «Cí, sienre d̄î felige d̄i mme gè ? Tire yē né p̄ile ní né ní fànʔa ní díe ! Wi cénì nyu gbòdolilo^f n̄e bèle pe yigi sienne n̄i bèle !»

³⁷ A Zezi míʔe ki 'yiri ki tiʔe ténime pi m̄ieni n̄i.

Zezi wi 'yaala sáa puʔo

(Mat 8.14-17; Mar 1.29-34)

³⁸ Bà tire 'tóri dè, a Zezi wi 'yiri tenmezaʔa* n̄i gè nè ké Siim̃o kpáa mé. Siim̃o cuo yàa wiì puu gbènweʔ, céri ti yé fúugo wi n̄e kpuʔo. A pe 'Zezi náari wè né wi ye wi- wi puʔo.

³⁹ A Zezi wi s̄enì gb̄obi wi táanni, né fali nè juu nè jenme cefuuro n̄e dè. A ti fali nè wi yaʔa seni, a wi yè ne yagbuo k̄p̄inʔini pe mé.

⁴⁰ Cengenye ni kénì j̄iin lè, bili mé yaala 'puu bèle, a pe 'pen né pe yaala feliye yi m̄ieni ní Zezi kúrugu wè. A wi 'wi kiyè taʔala yè pe n̄e nigbe nigbe, nè pe puʔo.

⁴¹ Gbòdolilo feliye sáa cé yiri yaala n̄i bèle níe kòkuʔulo wáari náa wáa: «Muo wī Kulocelié Jaa wè !»

^d4.30 Wéli baa Zan 7.30; 8.59; 10.39.

^e4.32 Wéli baa Mat 7.28,29

^f4.36 Mat 7.28,29.

Zezi wi puu ne jenme gbòdolilo nē bèle, wì puu ne yèrí ki nē peri nyu?. Ki nyaa pe yé ki cén dí wire wì Kulocelié Siennyienegonwo* wè.

Zezi wi 'yiri Kafarinawu kà?a nī gè

(Mar 1.35-39)

⁴² Ki kpienduú gè, bà kpienme pi 'tuu bè, a Zezi wi 'yiri nè ké larige nī baa sienne sì puu bèle?. A sienni?eme pi 'yiri ne wi caa ne mári. Bà pe kâ sèni wi nyaa wè a pe 'jo wi-kò baa né peli ní, wi fã lá?a peli nē?.

⁴³ A Zezi wi sí pe ye: «Ki yeli mi sa Kulocelié Kùlofoligo* ki Kataanna Sienre* juu dè kàsenye nī yè bè píne, nè ta?a gíi nē, kire kenme nē Kulocelié wi 'mi tun.»

⁴⁴ A wi 'ké nè sèni Kulocelié sienre nyu dè tenmezaaya nī yè Zude* ténime nī bè.

5

Zezi wi 'wi pìtenmèbelile yeri bèle

(Mat 4.18-22; Mar 1.16-20)

¹ Cenge káà, Zezi wi 'puu yériwe Zenezareti ku?ojii⁸ nyuo nē gè. A sienni?eme sèni gbu?ulo nè wi còri, bè Kulocelié sienre lú?u dè. ² A wi 'kóriyo siin wéli nè nyaa baa lu?o kanyuo nē gè; sienne sì puu yi nī?. Fúocobilo pe yé yiri yi nī nè sèni pe jùolo jíri bèle. ³ A Zezi wi 'jín kóri káà nī, Siimo wu?u ki 'puu, né Siimo ye wè wi- kóri sè?ere gè baa lu?o gògogo nē gè li?i cè. A wi fali nè ténì ne sienne tenme bèle seni.

⁴ Bà wi kénì juu nè kúo wè, a wi 'Siimo ye wè: «Kóri sè?ere gè sícuumo ti?e nī, yé jùolo wáa bèle ye fúolo páli cò.»

⁵ A Siimo wi 'wi ye: «Tenmefóli, weli 'caan nè fùro pilige ki mieni nī; weli sì yafien taa?. Bà sí muo 'ki juu wè, m'bé jùo wáa wè.»

⁶ Bà pe 'jùolo wáa bèle, nè fúolo cò nì?ebele fúo a jùolo pe séli ne celile. ⁷ A pe 'pe fúoconyenine yeri bèle, bàli pe 'puu baa kóri gíi nī gè, a pe péni pe sá?a. A pe 'kóriyo yi siin le yè a yi 'nyì fúolo nē bèle, fúo yi waa bè tìgi né pe ní lu?o nī gè.

⁸ Bà Siimo Pieri 'kire nyaa gè, a wi 'tìgi nè káguro wáa Zezi yi?e mé gè, né fali nè jo: «Káfóli*, sè?ere mi nē, nè ta?a gíi nē, mi yē kapiibuwo.»

⁹ Ki nyaa fúolo bàli pe yé cò bèle, pe yé ni?e nè tóri. A fíere yé wi cò kpu?o wire né bìli

⁸5.1 Galile ku?ojii mí?e káà gí (wéli baa Mar 6.53).

pe 'puu baa kóriyo nī yè. ¹⁰ Zebede piile bèle, Yakuba né Zan ní wè, pe 'puu baa nè píne, a fiere 'pe cò nè píne.

A Zezi wi 'Siimo ye wè: «Fã ki ya?a fiere- puu muo nī Siimo? ! Nè lá?a pàngè nē wè, muo bé kò de sienne kóri de báan^h m'mé.»

¹¹ A pe fali nè kóriyo píri yè nè pen lu?o kanyuo mé gè, nè pe baakuoyere ti mieni ya?a né ta?a Zezi nē wè.

Zezi wi 'yaanyiemefoli pu?o

(Mat 8.1-4; Mar 1.40-45)

¹² Lãa nē Zezi wi 'puu kã?a kãa nī. A yaanyiemefoli^{*i} wãa pèni yiri wi kúru, yaama pi cé wi céri ti mieni cò. A wi 'tuu nè yi?e kóri gè dàala nē lè Zezi táanni wè né jo: «Kãfoli*, a muo 'fòli, muo bé gbè mi ciile.»

¹³ A Zezi wi 'kòli sã?a gè nè cò nè taa nãguo nē wè, né jo: «Mi 'fòli, ma ciile.» A yaanyieme pi fali nè kúo nãguo nē wè seni.

¹⁴ A Zezi wi 'ki juu nè gbènge wi mé né wi ye: «Fãga tí bé ti juu sien mé?. Te waa ma sa mîe tiè kacuoñriwo* nē wè, wi- ki cén muo nyénì pu?o. Má sí muo pu?olo ni yakonro kòn dè, dàa Misa cé tiè dè,^j pe mieni pe- ki cén muo nyénì pu?o.»

¹⁵ Kire né ki mieni ní Zezi mí?e ki n'è kòli ne yigi ne waa. A ki 'kò, sienne pe báan ne gbun?uni wi nē ni?ebele ne wi sienre lúru dè, dí wi sí de pe yaala pori bèle. ¹⁶ Nè ki ya?a Zezi wi nãa yigi pe táanni ne waa larige nī baa sienne wè yē wè?, ne waa ne Kulocelié náari wè.

Zezi wi 'sienmõnigiwo pu?o

(Mat 9.1-8; Mar 2.1-12)

¹⁷ Cenge kãa Zezi wi puu ne sienne tenme bèle; Fariziennè* tògo wuulo 'puu baa, nè fãri Kulocelié sienre sebecénmine pãli nē. Pãli yé kón Galile* kãpiire nī, a pãli 'yè Zude* kãpiire nī, a pãli 'yè Zerizalemi kã?a mé. Kãfoli Kulocelié wi fãn?a ki 'puu Zezi mé wè, wi yaala pori bèle. ¹⁸ A nãguolo pãli kénì sienmõnigiwo tugo yasinenge nī nè pen. Pe puu

^h5.10 Gireki sienre ti 'jo: *Muo bé kò de sienne cõgí*. Kire kóri wè, bà Siimo wi puu ne fúolo cõgí wè, píra njãa nī wè wi bé yi?e de sienne kóri de báan Zezi koligo nī gè.

ⁱ5.12 Césenge yaama pãa felibe pi 'puu, pi wè nubo né yaanyieme báa we cén pàngè gè?. A ki yaama pi cé sien njí cò wè, pe nē cé wi cira nè yige kã?a nī gè, wiì cé yeli bèri nya?ami sienne nī?.

^j5.14 Wéli baa Lev.14.2-32.

ne caa bè jíin né yaawa ní wè bàa wi téngé Zezi yi?e mé gè. ¹⁹ A pe 'cáan nè fùrɔ, piyè tóridi?e taa né yaawa ní wè?, bà sienne pe yé ni?e bèle. A pe 'tán?a sa?a náame gè, nè kàwi?i fùru né yaamɔnigiwɔ tìrige wè né wi yasinεge ní gè, nè téngé baa Zezi yi?e mé gè sienne sun?ɔmɔ nī bè.

²⁰ Bà Zezi wi 'pe téngéle nyaa lè mme gè, a wi 'yaawa ye wè: «Nàgori, muɔ kapi?ile ke 'lá?a muɔ nē.»

²¹ A Kulocelie sienre sebecénmine bèle, né Farizienne* ní bèle, a peli fali ne kún?ɔri baa pe funyɔ nī yè níe wáa: «Nàguɔ ñáà wi cénì wì sòngí meni wī, níe nyu kenme báà nē bè, ne Kulocelie mí?e córi gè ? ñáasien wi bé gbè kapi?ile lá?a sien nē nè yiri Kulocelie nigbe nī ?»^k

²² A Zezi wi 'pe sòngirɔ cén dè. A wi fali nè pe ye: «Gáa nē yeli ne kún?ɔri yeli funyɔ nī yè ? ²³ Gíi ki 'juu madeni bè sien ye: «Muɔ kapi?ile ke nyénì lá?a muɔ nē», né bè jo, «yè mari tári» wè ? ²⁴ Mi sí ne caa ye- ki cén Sien Pùɔ* wi fàn?a yē ná?a duniya nī wè bè gbè sienne kapi?ile lá?ala gèle.»

A wi fali nè yaamɔnigiwɔ ye wè: «Mi 'ki juu muɔ mé, ma yè ma yéri, ma muɔ yasinεge líe gè mari waa kpáa mé.»

²⁵ A yaamɔnigiwɔ wi fali nè yo nè yè seni pe nyaame nē, nè wi yasinεge líe gè nè yiri ne waa kpáa mé gè, níe Kulocelie gbù?ɔrɔ wè.

²⁶ A ki 'pe mieni fungo wúɔ. A pe tònì nè 'tuu ne Kulocelie gbù?ɔrɔ wè né fíere ní kpu?ɔ. A pe 'jo: «?á, we tònì nè kafɔngɔɔ nyaa pànge gè !»

Zezi wi 'Levii yeri wi- ta?a wire nē

(Mat 9.9-13; Mar 2.13-17)

²⁷ Bà tire 'tóri dè, a Zezi wi 'yiri nè ké, nè sèni lanbosuɔwɔ* wáà nyaa téniwe lanbo suɔdi?e nī gè, pe puu ne wi yeri Levii. A wi 'wi ye: «Ta?a mi nē.» ²⁸ A Levii wi 'ti mieni ya?a né yè nè ta?a Zezi nē wè.

²⁹ A Levii wi sèni su?ɔgbuɔɔ su?ɔ wi kpáa mé gè Zezi mé wè. Lanbosuɔɔ nì?ene 'puu baa, nè fàri sienne pàli nē, a pe 'téni ne líi né pe ní.

³⁰ A ki nyaa Farizienne* bèle né Kulocelie sienre sebecénmine ní bèle, a peli yè ne nyu ne kún?ɔri Zezi pìtenmene nē bèle, né pe ye: «Gáa nē yeli ne líi níe gbun né lanbosuɔɔ* ní bèle, peli né sienpiile bálì ní bèle ?»

^k5.21 Wéli baa Lev 24.16; ñún 32.5; 103.3; Eza 43.25.

³¹ A Zezi wi 'siennugoro ken dè pe mé né pe ye: «Cérinyiméfólilo pe màakuu wè dù?ɔtɔriwɔ nē?; yaala biēle pe sî ne wi caa. ³² Bili pe pìye sòngí peli yē sínmine bèle, peli bè? mi 'pen bè pa yeri?; kapiigbi?ilile mi 'pen bè pa yeri pe- pe funyɔ yi?e yè.»

³³ A pe 'Zezi ye wè: «Zan pìtenmene pe 'dàli ne sún tóngi níe náari. Farizienne* wuulo piyē ne ki kpín?ini ne pínē. Muo wuulo peli yē ne líi wī níe gbun.»

³⁴ A Zezi wi 'pe ye: «Yeli sî gbè cepɔrifóli wi nàgorilo cò bèle pe- sún le?, dí pe nàgori wi sí puu baa né pe ní wè? ? ³⁵ Nè sí ki taa lèlè láà ne báan baa, a pe kénì cepɔrifóli cò wè nè yige pe nī bèle, kire lèlè nī lè pe béri sún nii wè.»

Zezi wi 'kàsiile láà wáa yafɔngɔ né yali?e wori nē dè

(Mat 9.16,17; Mar 2.21,22)

³⁶ A Zezi wi ní nè kàsiile láà wáa nè pe ken né pe ye: «Sien ně buruvɔngɔ cien bè buruli?e kàwiile jɔli bè tón?. A kire laa wè ki bé nyaa fēni fɔnwɔ wire 'cien nè cú?ɔ wī; buruvɔngɔ fēnipile né buruli?e ní gè tīi yeli né tii ní?. ³⁷ Bà ki yē nè pínē, sunmɔ báà pi tíin fɔnbɔ bè, pe ně pi le sènge forili?e nī?. A kire laa wè sunmɔ bè, bà piī fɔnbɔ bè, pi bé forigo foli gè bè cien; sunmɔ pi bé wo bè cú?ɔ, forigo míeni yè yi bé cú?ɔ. ³⁸ Gii pe sî kpí?ile gè, pe sî sunvɔnbɔ le bè forivɔnyɔ nī. ³⁹ Nè pínē a sien 'sunliebe gbuɔ bè, wi ně ní de caa bè gbuɔ fɔnbɔ nē bè?; wi nē jo liebe pi 'tēni fɔnbɔ nē bè.»

6

Zezi wii cendenige ki Kàfóli

(Mat 12.1-8; Mar 2.23-28)

¹ Cendenige cenge káà, Zezi wi puu ne tòrí bíle si?i káà nī. A wi pìtenmene pe yè ne bíle piige mùnú gè ne káa.

² A Farizienne* pàli 'taa nè pe yúgo né jo: «Gáa yeli ne kpín?ini mme gè, níe kaala náà kúu lè, nàa niì yeli bè kpí?ile cendenige nī gè ?»¹

³ A Zezi wi 'siennugoro ken dè pe mé né pe ye: «Yeli sî ki wéli? baa lé Kulocelie siensebere nī dè,^m gii Dawuda né wi kobinenyenine pe cé kpí?ile cendenige cenge gè bà

¹6.2 Wéli baa Yir 20.8-11; Fàn 23.26.

^m6.3 Wéli baa 1Sam 21.1-6.

fungo ki cé pe taa bèle ?^{n 4} Je wi cé jíin Kulocelie Kòridi?ε nī gè nè búru líe wè, ñàa pe cé ken Kulocelie mé wè, nè wi káa né wàa ken bìli mé bèle, bàli pe 'puu né wi ní bèle. Nè sí ki ya?a ki búru ñàa wè sien wèriwε sì cé yeli bè wi káa?, nè yiri kacuɔnrilo peli yákuɔlo nī bèle?.»^o

⁵ A wi ní nè pe ye: «Sien Pùɔ* wiī cendenige ki kàfɔli.»

Zezi wi 'kamɔnigɔfɔli pu?ɔ cendenige cenge nī gè

(Mat 12.9-14; Mar 3.1-6)

⁶ Cendenige cenge káà cígini, a Zezi wi 'ké tenmeza?a* mé gè nè séni sienne tenme bèle. A ki nyaa nàguɔ wáa 'puu baa, kàliige ki 'puu wi nē mɔnigɔ. ⁷ A Kulocelie sienre sebecénmine bèle né Farizienne* ní bèle, a pe yè ne wi wéli ne ci?ige, a ki yē wi bé sien pu?ɔ cendenige nī gè, bé sí còdiεle taa wi nē.

⁸ Zezi wi cé sí nyéni pe sɔngirɔ cén dè. A wi 'juu né kamɔnigɔ nàguɔ ní wè né wi ye: «Yè ma pa yéri ná?a ge sun?ɔmɔ nī.»

A wi 'yè nè yéri. ⁹ A Zezi wi 'pe ye: «Ye- tí mi- yeli yúgo, cendenige cenge gè, sien yeli wi- kacènge kpí?ile lé, dí wi kapi?i kpí?ile ? Ki yeli ma sien suɔ kapiile nī lé, dí ma sien sii cú?ɔ ?»

¹⁰ A wi fali nè pe mieni wéli nè tóri, né kamɔnigɔfɔli yè wè: «Muɔ kɔli sá?a gè !»

A wi 'ki sá?a, a kɔli ki fali nè pu?ɔ seni. ¹¹ Nè sí ki taa a ki 'pe bien ne waa bè kàala yège pe nī. A pe yè ne nyu ne kún?ori ne tí pìye nē, nè jo gáa pe bé kpí?ile Zezi nē wè ?

Zezi wi 'wi pitenmene kie né siin nyíene bèle nè kɔn

(Mat 5.1; 10.1-4; Mar 3.13-19)

¹² Ki cenye nyáà nī yè, a Zezi wi 'ké nyagurugo náame gè nè séni Kulocelie náari. A wi 'kò baa nè náari nè kpíenme tuu. ¹³ Bà kpíenme pi 'tuu bè, a wi 'wi pitenmene yeri bèle nè pénì pàli kie né siin yori nè yige ne peli yeri tundunminɔ. ¹⁴ Pe míeyε yi n'ye: pe puu ne wàa yeri Siimɔ, a wi 'mí?ε káà le wi nē ne wi yeri Pieri; né Andire, Siimɔ wi siinyeni wè; né Yakuba; né Zan; né Filipi; né Batelemii; ¹⁵ né Matiye; né Toma; né Yakuba, Alife jaa wè; né Siimɔ ñî pe puu ne yeri Zeloti* wè; ¹⁶ né Zudi, Yakuba jaa wè; né Zuda Isikariyɔti, ñàa wi cé kénì Zezi cò wè nè ken wè.

^{n6.3} Wéli baa Yir 25.30.

^{o6.4} Wéli baa Lev 24.5-9.

Zezi wiī ne sienne tenme bèle nīe yaala pori bèle

(Mat 4.23-25; Mar 3.7-11)

¹⁷ A wi 'tigi nyagurugo nē gè né pe ní nē sèni yéri ti?ε kàà nī, kire 'puu kpàanjali. A wi pìtenmenε pe 'pen nì?εbεle nē fàri sienni?εme nē bè, kùlo ni wuulo bèle: Zude* ténime sienne, Zerizalemi kà?a wuulo, né Tiiri né Sidon kàaya wuulo bèle, baa ku?ojii táanni wè. ¹⁸ Pe cé pen wi kúrugu bè pa lú?u, dí wi- sí pe pu?o pe yaama yere mé dè, nē pīne bìli bìele gbòdolilo 'puu pe kúrugu bèle, a wi 'pe pu?o. ¹⁹ Sienni?εme pi mieni puu ne caa bè cò bè taa wi nē, ki nyaa fàn?a kàà puu ne yigi wi nī ne sienne pe mieni pori.

Zezi wi 'sienre juu fundaanrafólilo né yawu?ofólilo wori nē dè

(Mat 5.1-12)

²⁰ A Zezi wi 'yi?ε yège gè nē wi pìtenmenε wéli bèle né jo:

«Yeli bálì bìele fuumofólilo bèle,^p fundaanra yē yeli mé, nē ta?a gíi nē Kulocelie Kùlofolig?o* kii yeli wu?u.

²¹ Yeli bálì bìele fungo yē yeli nē ñò wè, fundaanra yē yeli mé, nē ta?a gíi nē, yeli bága tín.

Yeli bálì ye nyeni ñò wè, fundaanra yē yeli mé, nē ta?a gíi nē yeli bága de tí?ε.

²² A yeli kénì sienne bien bèle, pe yeli kéngi ne wáari, ne yeli teri, ne nyu ne yeli mí?ε córi gè né jo yeli yē sipiile bèle, Sien Pùo* mí?ε kire kenme nē bè, fundaanra yē yeli mé.

²³ Yeri fundaanra kpín?ini yeri yogi kire cenge gáà gè, ki nyaa yeli tóni wiī nì?ewe nyì?enekà?a nī gè. Kanugo kire pe tobilo pe cé puu ne kpín?ini Kulocelie sienjuulo nē bèle.^q

²⁴ Yeli bálì sí bìele lórifólilo bèle, yawu?o yē yeli nē, nē ta?a gíi nē, yeli nyénì yeli fundaanra taa dè nē kúo.

²⁵ Yeli bálì sí ye líi ne tíngi kpíenne ñò wè, yawu?o yē yeli nē, nē ta?a gíi nē, fungo bága pa yeli taa.

Yeli bálì sí ye tí?ε ñò wè, yawu?o yē yeli nē, nē ta?a gíi nē, kaya?a bága kò yeli nī yeli béri nyeni de yobilo.

^p6.20 Fuumofólilo bíli Zezi wiī ne pun ná?a gè, peli nyaa sienne bíli bìele pe 'téngεle cò lè kpu?o wè, né sí ní fngofólilo bèle, peli wiī ne pun. Kulocelie nē sí ne pe wéli (wéli baa Ijún 14.6; 22.24; 25.16; 34.6; 40.17; 69.29).

^q6.23 Wéli baa Mat 21.35; 2Kaj 36.16; Kakpi 7.52.

²⁶ Yawu?ɔ yē yeli nē a sienne pe mieni ne cenge nyu yeli koli mé gè, ki nyaa kanugo kire pe tobilo pe puu ne kpín?ini né sienne bíli ní pe puu ne káfinere nyu níe jo peli yē Kulocelie sienjuulo bèle.

Zezi wi 'jo we- we leguulo woli ya?a lè ni we déni

(Mat 5.38-48)

²⁷ «Yeli bálì ye mi sienre lúru dè, m'bé sí ki juu yeli mé: Ye- ki ya?a yeli leguulo pe- yeli déni. A yeli 'sienne bíli bien wè, yeri kacenge kpín?ini ki sienne nē bèle. ²⁸ A sienne bíli ne sienpiire nyu ne kan?a yeli mé bèle, yeri siantaanra nyu yeri kan?a ki sienne mé bèle. A ñii sí ne muo wu?ɔ wè, mari Kulocelie náari ki sien wi wu?u.

²⁹ A sien 'muo kpúɔn gbandelige nē gè, ma gbandelige gû yi?e gè wi mé. A sien ne caa bè muo burugbu?ɔ suɔ gè, ma fã cí muo tàanma burugo nē gè wi mé?. ³⁰ A sien 'muo náari, ma wi ken. A wàa 'muo yege líe, ma fã jo wi- ki ken?.

³¹ Nè pínε, gii muo ne caa sienne peri kpín?ini muo mé gè, muo míeni wè te ki kpín?ini pe mé mari pínε. ³² A yeli ne wiyedenige kpín?ini yákuɔ né bíli ní pe nyéni wiyedenige kpín?ini né yeli ní bèle, ñáa wi bé yeli tòbilo kire nē ? Kapiigbi?ilile tíime bèle, bíli pe nyéni tàanma nii né pe ní bèle, peli ní pe nàa tàanma nii bè. ³³ Nè pínε, a yeli ne kacenge kpín?ini yákuɔ bíli nē pe nyéni kacenge kpín?ini yeli nē bèle, ñáa wi bé yeli tòbilo kire nē ? Kapiigbi?ilile piyē ne ki kpín?ini ne pínε ! ³⁴ A yeli ne fuɔɔ nii yákuɔ bíli nē yeli ki cén pe bága ti tón yeli mé bèle, ñáa wi bé yeli tòbilo kire gáa nē gè ? Kapiigbi?ilile míeni pe nàa fuɔɔ nii pe kapiigbi?ilenyenine nē bèle, pe ga ki felige kpí?ile gè peli mé.

³⁵ Gii gī baa gè, yeri wiyedenige kpín?ini né yeli leguulo ní bèle, yeri kacenge kpín?ini, yeri sienne cingi bèle, yé fã sí de yakaa siri pe mé felige kpí?ile gè yeli mé?. Bà yeli tóni wi bé ni?e, dí yeli sí puu Kulocelie ñáa wī kulocelie pe mieni Kàfɔli wè wire pìile. Ki nyaa wire fungo kii cenge né kacenge sinaabajenne ní bèle, ne ní cenge né sienpiile ní bèle nē pínε. ³⁶ Yeri nyinime tari bà yeli Tuu tíele wè, wii ne nyinime tari wè.^r

Zezi wi 'jo we fãri sienne kàyu?u nyu?

(Mat 5.48; 7.1-12; 10.24,25; 15.14)

³⁷ «Ye fãri kàyu?u nyu sien nē?, bà Kulocelie míeni sí ga kàyu?u juu yeli nē?. Ye fãri

^r6.36 Wéli baa Yir 34.6; Ñún 86.15.

kàyu?u cáanri pàli nē?, bà Kulocelié míeni sǐ ga kàyu?u cáan yeli nē?. Yeri ki yeri sienne nē bèle, bà Kulocelié míeni bága ki ya?a yeli nē. ³⁸ Yeri kan?a, bà Kulocelié míeni wi bága yeli ken bè pínε. Yalejènne wi bága tí?ε bè kírí bè le yeli mé, bè ki farigi bè ki cúngo ki- nyì bè wo bé ki le burugboliyo nī yè. Ki nyaa yalele nī ní yeli ne kírí lè, lire Kulocelié wi bága tí?ε bè kírí bè le yeli mé.»

³⁹ A wi ní nē kàsiile láà wáa pe mé né pe ye: «Fúɔn wáà bé gbè wàa tali lé ? Je pe m̀ieni siin pe bága sa lá?a tuu kàti?ε káà nī ! ⁴⁰ P̀itenmewe wiì tóri wi tenmefoli nē wè?. Nè sí ki ya?a sien ó sien wi tenmefoli wi 'wi sómigɔ nè tiε wè, wi bé puu bè wi kàfoli tíεle wè.^s

⁴¹ Meni nè síε muɔ ne karige nya?a gè muɔ siinyeni wi nyapile nī lè, né sí kò muɔ wè kàgenige nya?a gè muɔ woli nī lè? ⁴² A kire laa meni nè síε muɔ bé gbè muɔ siinyeni ye wè: «Ne siinyeni, tí mi karibile náà fiε lè bè yige muɔ nyapile nī lè.» Nè sí ki taa muɔ wobowo wè muɔ wè kàgenige nya?a gè baa muɔ woli nī lè?. Funlarigefoli wī muɔ wè, ḱini ma kàgenige yige gè muɔ nyapile lire nī gbíen, píra njáà nī wè bà muɔ béri sómigi de nya?a bè muɔ siinyeni wi karige nyaa gè bè ki fiε bè yige wi mé.

Tiige kii ne céngi ki yasenre nē wī

(Mat 7.17-20; 12.33-35)

⁴³ «Nè ta?a gíi nē, tiicèngε ki ně yasenju?ɔrɔ sen?, tiicu?ɔgɔ míeni ki ně yasenre sen cènre?. ⁴⁴ Ki nyaa tiige ó tiige, kii ne céngi ki tíime yasenre nē. Pe wè nàmu?urugo cuu wíire tiige nī?, pe míeni wè ne ɛɛzen cuu wíifiire nī?. ⁴⁵ Funjèngεfoli wè, wi nàa kacèngε kpín?ini né wi fungo lɔri ní dè. Sienpiiwe míeni wè, s̀ipiire dáà dī wi nī dè, tire wi nàa kpín?ini. Nè ta?a gíi nē kaala náà ni 'sien fungo nyì gè lire nyuɔ ki nàa nyu.

Saaya siin wori dè

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ «Ki meni á yeli nìe mi yeri «Kàfoli*, Kàfoli !», nè sí ki taa gàa mi ne nyu gè yeli wè ki kpín?ini? wè ? ⁴⁷ Sien ó sien wi 'pen mi mé nè péni mi sienre lúru dè níε tári ti nē dè, ye- tí mi- ki sien wi kenme tiε bè yeli nē. ⁴⁸ Ki sien wīi sien wáà tíεle wi 'tuu ne sa?a faanri, a wi 'sa?a ki ténime túgu bè nè cùugo nè s̀enì nò s̀indenige nē. A kàsakpu?ɔ káà kénì tuu, a lakoligo ki 'fúu nè ké sa?a gáà mé gè, kii jáa nè ki njrigo nè cáan?, bà ki nyaa sa?a ki cé

^s6.40 Wéli baa Zan 13.16.

sómigɔ nè faan gè.

⁴⁹ Sien ηî sí wi 'mi sienre lú?u dè né kò wi wè tári ti nē dè?, ki sien wiī bè sien wáà tíele, wi 'wi sa?a faan gè tárige nī; wi sa?a ki ténime túgu bè?. Bà lu?ɔ ki kénì fúu nè pèni kii wáa sa?a gáà nē gè, a ki falì nè kabari nè tuu seni, nè mu?ɔɔ púgɔ púgɔ.»

7

Zezi wi 'kapiengbuɔnɔ dabataan kàfɔli baakuɔwɔ pu?ɔ

(Mat 8.5-13)

¹ Bà Zezi wi 'kire sienre dáà ti mieni juu dè á ti 'jín sienne pe ngbú?ulo nī gèle, a wi sèni jín Kafarinawu kà?a nī gè.

² Kapiengbuɔnɔ dabataan kàfɔli wáà sùkulowo 'puu yaawa baa ki kà?a nī gè ne waa bè kùu. Wi sí cé wi kàfɔli déni wè kpu?ɔ. ³ A ki nàguɔ wi 'Zezi wori lú?u dè, a wi 'Zuufulo pe liele pàli tun wi mé pe- sa wi náari wi- pa wire sùkulowo suɔ wè wire ken. ⁴ Bà liele pe sèni yiri wi kúruɔ bèle, a pe 'wi fiɛn né wi ye: «Nàguɔ ηáà wi 'nyuɔ nè yeli muɔ- ki kpí?ile wi mé, ⁵ nè ta?a gí nē weli kùlo sienne pe 'wi déni, nè pínɛ wire wi 'tenmeza?a* faan gè nè we ken.»

⁶ A Zezi wi 'ké né pe ní. Bà sí pe sèni kò túɔn né kpáa ní gè, a tunduro 'kón baa kapiengbuɔn nàguɔ wi kpáa mé gè, a wi 'wi nàgorilo tórigo a pe pèni Zezi ye wè: «Kàfɔli*, fá mè fùɔ bè pen ná?a mi ti?ɛ nī gè?; miì nyuɔ nè yeli muɔ- pa jín ná?a mi sa?a nī gè?. ⁷ Kire cɛ ki 'ki ken mi sì fɔli nè ké mi tíime wè bè sa muɔ yeri wè?. Ma sí taa ma nyanyeni nigbe juu, bà mi baakuɔwɔ wi bé póri. ⁸ Ki nyaa mi tíime wè mi yē pàli fàn?a láara, á mi mieni sí ní kapiengbuɔnɔ pàli nyùgo nē. A mi 'wàa ye: <Te waa !> wi nē ké. A mi sí ní nè wàa ye: <Te báan ná?a !> wi nē pen. A mi 'mi baakuɔwɔ wáà ye: <Te gáa kire kúu !>, kire wi nē kpí?ile.»

⁹ Bà Zezi wi 'sienre dáà lú?u dè, a ti 'wi fungo wúɔ. A wi 'yi?ɛ nè sienre juu sienni?eme mé bè, bàa pi 'puu wi kúruɔ wè, né jo: «M'bé ki juu yeli mé, Isirayeli tíime nī wè, mi sì fiɛ téngɛle náà ni felige nyaa?»

¹⁰ A tundunminɔ pe koli nè ké kpáa mé gè, nè sèni yaawa nyaa wè a wi 'pu?ɔ.

Lagucuɔ wáà pùɔ cé kùu Nayini kà?a mé, a Zezi koli nè wi nyé

¹¹ Bà tire 'tóri dè, a Zezi wi 'líɛ nè ké kà?a káà mé, pe ki kà?a yeri gè Nayini, a wi pìtenmene bèle né sienni?eme ní bè a pe 'ké né wi ní. ¹² Bà wi sèni nò kà?a ki jínme nē

bè, nè pe nyaa pe 'kpúu wáà tugo; lagucuò wáà pìnigbiile ni cé kùu. A kà?a ki sienni?eme pi 'píne né celiwe njáà ní wè.

¹³ Bà Kàfòli* wi celiwe njáà nyaa wè mme gè, a wi nyinime 'wi taa. A wi 'celiwe ye wè: «Fãri nyeni? !», ¹⁴ né fali nè ké nè sèni gorigo cò gè. Bili pe cé kpúu tugo wè a pe 'yéri.

A Zezi wi 'jo: «Nàgapunwò muò, mi 'jo ma yè !»

¹⁵ A kpúu wi 'yè nè téni, nè fali ne nyu, a Zezi wi 'wi ken wi yàa mé wè. ¹⁶ A fiere 'pe mieni cò, a pe yè ne Kulocelié síeri wè né jo: «Kulocelié sienjuukpuòwò 'pen we sun?òmo nī ! Nè píne Kulocelié wi 'pen bè pa wi kùlo wuulo wéli bèle.»

¹⁷ A kaala náà ni wori ti 'yiri pe Zezi wi wori nyu dè Zude* ténime pi mieni nī né ki kàpiire ti mieni ní dè.

Zan Batiisi wi 'sienne tun Zezi mé wè

(Mat 11.2-19)

¹⁸ A Zan wi pìtenmene pe sèni dáà ti mieni juu dè nè tiè Zan nē wè. A Zan wi sí pàli siin yéri pe nī, ¹⁹ nè pe tun baa Kàfòli* mé wè né jo pe sa wi yúgo: «Muò wī lé njáa wi cé yeli bága pen wè lé, dí weri wàa wiiye siri de tíin ?»

²⁰ A ki nàguòlò pe 'ké Zezi kúru gu wè, nè sèni wi ye: «Zan Batiisi wi 'weli tun ná?a muò mé we- pa muò yúgo: «Muò wī lé ma cé yeli bága pen wè, dí weri wàa wiiye siri de tíin ?» »

²¹ Kire lèlè náà nī lè Zezi wi sí cé yaala sáa pu?ò, né bili pe 'puu ne wu?ò keke káli nī gèle, né gbòdoli sienne ní bèle; wi cé ki kpí?ile nè píne a fúònnò nì?ene 'jáa ne nya?a.

²² A Zezi wi sí tundunminò ye bèle: «Yeri waa ye sa ki juu Zan mé wè gáa yeli pèni nyaa gè, né gii ní yeli 'lú?u gè: Fúònnò piyē ne nya?a, cemòni gòlòlòlòlò piyē ne tári, yaanyiemefòlòlò pe 'pu?ò nè cìile, dùnònnò piyē ne lúru, kúbilo piyē ne nyégi, Kataanna Sienre* tii ne nyu fuumòfòlòlò mé bèle.^t ²³ A sien njí sè kúru gu nè tuu mi kenme nē bè?, kire sien wii fundaanrafòli.»

Zezi wi 'juu Zan Batiisi wori nē dè

(Mat 11.7-11)

²⁴ Bà Zan tundunminò pe koli nè ké bèle, a Zezi wi yè ne nyu Zan wori nē dè né sienni?eme ní bè bàa pi 'puu baa wi táanni bèle, né jo: «Gáa ye cé yiri bè sa wéli

^t7.22 Eza 35.5,6; 61.1.

waamakulo nī lè ? Nyàʔanivege tìrige ye cé ké bè sa wéli lé, á káfalige ní gè ne ki fíigi lé ? ²⁵ A gáa sí ye cé ké bè sa wéli ? Burujènre lefòli nàguo lé ? Ye- nyaa, bìli pe nyéni burujènre nii dè níè puu nàyelile bèle, piyē kùlofòlilo kpáaya nī. ²⁶ A kire laa, gáa ye cé ké bè sa wéli ? Kulocelie sienjuuwo lé ye cé ké bè sa wéli ? Ao, m'bé ki juu yeli mé, wi 'tóri Kulocelie sienjuuwo nē. ²⁷ N'de, dàa Kulocelie sienseberε* ti 'juu wi wori nē dè:

*N'ge, m'bé mi tundunwo tun wè muo yi?e mé,
wi- sa muo koligo gbòbori gè wi- ya?a muo mé.^u*

²⁸ M'bé ki juu yeli mé, bìli míeni celile nyéni sii bèle, pe wàa fáala sì kpuʔo nè tóri Zan nē wè?. Nè sí ki taa Kulocelie Kùlofòligo* nī gè, ñii wi céri pe mieni nī bèle, wi 'tóri Zan nē wè.»

²⁹ Sienniʔeme pi mieni bè, nè fàri lanbosuwo* nē bèle, bà pe 'Zezi sienre dáa lúʔu dè, a pe 'ki juu nè jo dí Kulocelie kakpiʔiligele kiyē síngele,^v ki nyaa Zan wi cé pe batemi* kpíʔile wè.^w ³⁰ Nè sí ki taa Farizienne* bèle, né Misa Fànʔa Kasebegele* sebecénmine ní bèle, a peli 'cú Kulocelie nyéni kaala nē lè pe sìi nī wè, piyè cé yéri ki nē? nè Zan batemi* kpíʔile wè?.

³¹ A Zezi wi ní nè jo: «Ŋáasien felige ní m'bága lèle náà ni sienne tónmino bèle wè ? Ŋáasien felige ní pe bé gbè wúo yeli ? ³² Piyē bè majo pùile bìele ténine dàlige nē níe yúgogolo wáari pìye mé; wàa ó wàa wi nê jo:

*Weli 'maʔana wíi yeli mé, yeli sì yúo?
a weli ní nè kùugo kayaʔa ñúnugo ñú, yeli sì nyeni?.*

³³ Ki nyaa Zan Batiisi wi 'pen, wiì puu ne suro líi?, wiì puu ne sunmo gbun?. A ye 'jo: «Gbòdoli wī wi kúruḡu.»^x ³⁴ Sien Pùo* wi kénì pen wè, nè péni líi níe gbun. A ye 'jo: «Yaliime né sungbuo nàguo wī; lanbosuwo* peli bìele wi nàgorilo bèle peli né kapiigbiʔilile ní bèle.»³⁵ Bìli míeni sí pe 'fòli ki nē gè, peli nyéni Kulocelie sìnjilige ki kányiʔe cén gè.»^y

^u7.27 Wéli baa Mal 3.1; Mar 1.2.

^v7.29 Náʔa gè gireki sienre dè, we bé ní gbè ti yiʔe bè jo, Pe 'Kulocelie wi sínme wori juu dè, á kire laa we bé ní gbè ti yiʔe bè jo: Pe 'ki juu nè jo Kulocelie wii sínwe.

^w7.29 Wéli baa 3.12; Mat 21.32.

^x7.33 Wéli baa Mar 1.6,15.

^y7.35 Sienre dáa ti 'juu nè ké kásiile nī wī. Gireki sienre nī dè ti 'jo: Sijnilige ki sínme wori ti nyéni cén ki pùile pe mieni mé bèle.

Zezi wi 'kapiigbi?iliwe cuo wàà kapi?ile ya?a wi nē

(Mat 26.6-13; Mar 14.3-9)

³⁶ Làa nē a Farizien nàguo wàà 'Zezi yeri wè pe- sa pínε pe lii. A wi 'ké nē sèni jíin Farizien nàguo wi sa?a nī gè, a pe 'tèni ne líi. ³⁷ A ki nyaa celiwe wàà 'puu baa kà?a nī gè pe cé wi cén kapiigbi?iliwe wi 'puu. Bà wi 'Zezi pen wori lú?u dè dí wii baa ne líi Farizien nàguo wi sa?a nī gè, a wi 'ké né alabatiri^z nàtukoli kùngboli ní, ³⁸ nē sèni jíin nē yéri Zezi kàdu?ume gè wi tliyo táanni yè.^a Nè kèni tuu ne nyeni ne yéturo ηu dè Zezi wi tliyo nē yè, né wi nziire tí?ε dè ne yi kurugu, níε yi suonri kpu?o, né nàtukoli tí?ε wè nē yi tūugu.^b

³⁹ Farizien nàguo ηàà wi cé Zezi yeri wè pe sa lii wè, bà wi 'kaala náà nyaa lè mme gè, a wi 'ki sòngi wi fungo nī gè né jo: «A ki yē nàguo ηàà wii Kulocelie sienjuuwo wè, wi cé yeli bè ki cén sien ηii felige wī celiwe ηàà wè, né péni cògí ne tari wi nē wè, kapiigbi?ile celige gáà gè !»

⁴⁰ A Zezi wi 'siennugoro ken wi mé né wi ye: «Siimɔ, sienre yē ná?a mi mé bè juu muo mé.»

A wi 'jo: «Tenmefoli, mi ne lúru.»^c

⁴¹ A Zezi wi 'wi ye: «Fuɔɔfɔlilo páli siin 'puu baa, wàa fu?o cé yè wali denari^d pígele sirasiin dabataan, ηii wu?u ní gè wali denari pígele togosiin né kɔɔrigo. ⁴² Bà yakaa si puu pe mé bè ki sàri gè, a fu?ɔfɔli wi 'fuɔɔ ya?a dè pe nē pe mieni siin bèle. Pe siin bálì nī bèle, ηii wī fu?ɔfɔli wi bé wi déni bè tóri wè ?»

⁴³ A Siimɔ wi 'jo: «Mi ne sòngí ηii fu?o ki cé kpú?o nē tóri gè, wire wī.»

A Zezi wi 'wi ye: «?aan, bè gī, muo ti sómigo nē nyaa.»

⁴⁴ A wi fali nē yi?ε nē yi?ε wáa celiwe mé wè né Siimɔ ye wè: «Muɔ 'celiwe ηàà nyaa wè í ? Bà mi 'jíin ná?a muo sa?a nī gè, muo si lu?o ken mi mé mi- mi tliyo jíge yè?.^e Wire sí wè, wi yéturo tire wi 'tí?ε nē mi tliyo nyígi yè né yi kurugo né wi nziire ní dè.

^z7.37 Nàtukoli kùngboli náà ni cé sómigo nē nyuo cènge, bà ni 'puu alabatiri woli lè.

^a7.38 Ki nyaa a pe je lii wè, pe nē téni nīε tliyo wáa yè kàdu?ume nīε cèli nē ké yi?eme.

^b7.38 Wéli baa Zan 12.3.

^c7.40 Gireki sienre nī dè ti 'jo: *Tenmefoli, te nyu.*

^d7.41 Denari nigbe wi bé bìe weli pàngε tàfaliwe cenbogo sàri mé.

^e7.44 Wéli baa Sél 18.4; 19.2; Zan 13.5; 1Tim 5.10.

⁴⁵ Muo sɪ mi suɔnri suɔnri?. Wire sí wè, bà wi tíi nè jíin wè, wìi fíe lá?a mi tɔliyo yi suɔnrigɔ nē gè?. ⁴⁶ Muo sɪ mi nyùgo tùugu gè né sùnmo ní?. Wire sí wè, wi 'nàtukɔli tí?e nè mi tɔliyo tùugu yè. ⁴⁷ Kire nē m'bé ki juu muo mé, wi kapi?ile gèle bà ke 'ni?e né céri gèle, ke nyèni ya?a wi nē. Ki nyaa sienme nìge yē wi nī kpu?ɔ. Sien ŋi sí nē pe 'ki ya?a cèri wè, wi sienme nìge ki nē céri.»

⁴⁸ A Zezi wi fali nè celiwe ye wè: «Muo kapi?ile ke 'lá?a muo nē.»^f

⁴⁹ Bìli pe 'puu baa lìidi?e nī gè, a pe yè ne nyu ne kún?ɔri né jo: «Ŋáasien ce wī ŋàa wire wè, á wīi kapi?ile lá?ala?»

⁵⁰ A Zezi wi sí ní nè celiwe ye wè: «Muo téngèle ni nyèni muo suɔ; te waa yanyige nē.»

8

Celile pàli 'píne né Zezi ní wè a pe sèni Kuloceliè Sienre jáari dè

¹ Kire kàdu?ume gè a Zezi wi 'lìe ne nyaari ne tòrí kàaya nī yè né vòyo nī yè, nè sèni Kataanna Sienre* jáari dè né Kuloceliè Kùlofoligɔ* wori ní dè. Pìtenmenè kie né siin pe puu né wi ní. ² Celile bìli nī wi cé gbòdolilo cira nè yige bèle, né bìli wi cé pu?ɔ bèle, a peli pàli 'ké né wi ní: Maari ŋàa pe yeri Magidaleni wè, ŋàa nī Zezi wi cé gbòdolilo kòlisiin cira bèle nè yige wè; ³ nè fàri Yowana nē, Kuza cuo wè, Kuza ŋàa wi 'puu Erodi* sa?a yere ti cuɔnri?oli wè; né Suzani, né celile pàli nì?ene ní. Ki celile bálì pe puu ne pe kòliye?e kan?a dè Zezi wi baara koligo nī gè.

Zezi wi 'yatan?ara kàsiile wáa

(Mat 13.1-9; Mar 4.1-9)

⁴ Sienni?eme puu ne gbun?uni Zezi nē wè, pàli míeni puu ne yègí kàaya nī yè ne báan wi kúru?u. A wi 'juu né pe ní kàsiile nī né pe ye: ⁵ «Tàfaliwe wáa yé yiri sí?i mé nè sèni yatan?ara wáari. Bà wi ti wáari ne waa dè, a tàa sèni tuu kodenne nī a sienne pe 'tán?ana nè tòri ti nē, a sínjari pénì ti jú. ⁶ A tàa sèni tuu sìn?enige ti?e nī, bà ti 'yè dè nè wa?a, bà nyumɔ sɪ puu baa wè?. ⁷ A yatan?ara taa sèni tuu wíire sun?ɔmɔ nī, a wíire ti 'píne nè yè né ti ní, nè ti cò. ⁸ A tàa sèni tuu dàacenne ti?e nī, a tire 'yè nè yasenre sen nè taa ti tieye dabataan.» Bà Zezi wi 'tire juu nè kúɔ dè, a wi 'juu yékpogbuɔɔ nī né jo: «A ngbú?ulo yē ŋi nē, sien wi- ti lú?u!»

^f7.48 Wéli baa 5.21.

⁹ A wi pìtenmenε pe 'wi yúgo né kàsiile ni kòri ní wè.

¹⁰ A wi 'pe ye: «Kuloceliε Kùlofòligo* ki kalarigele ke 'ken yeli mé yè ke cén.

Siensenmine mé bèle ti nê puu kàsi?ile:

gii ki bé tí peri wéli, pé fá sí de nya?a?,

peri lúru, pé fá sí de sienre ti kòri céngi wè?.^g

Zezi wi 'yatan?ara kàsiile kòri juu wè

(Mat 13.18-23; Mar 4.13-20)

¹¹ «Kàsiile náà ni kòri wi n'ηε: Yatan?ara dè, Kuloceliε sienre tire dī. ¹² Dii sí ti 'tuu koligo nyuo nē gè, tire nyaa bìli pe sí sienre lú?u dè á Seteni nê pénì ti yige pe funyo nī yè, gii ki bé tí pe fága téngε bé sí suo bèle?. ¹³ Dii dī sindenige nē gè, tire nyaa bàli pe sí sienre lú?u dè nīε ti cò né fundaanra ní dè, nè sí ki ya?a piyè nīre wáa?. Peli téngεle ni sí puu lèlε cèri woli wī; a wu?ogó kénì pen téngεle kenme nē bè, pe nê lá?a nè fali.

¹⁴ Yatan?ara dī ti 'tuu wíire sun?omó nī bè, kire nyaa bìli pe sí sienre lú?u dè á ki nê nyaa kasongilo gèle né lori ca?a ní gè, né duniya wi yataanma ní bè, tire nê pen nè pénì pe còri; pe nē yasenre sen ti- lie?. ¹⁵ Yatan?ara dī sí ti 'tuu dàacenne nī lè, kire nyaa bìli pe 'Kuloceliε sienre cò dè né funjèngε ní, né funviige ní, né jáa nè gbènme le nè yasenre sen wè.

Zezi wi 'fètinne kàsiile wáa lè

(Mar 4.21-25)

¹⁶ «Sien nē fètinne mù lè bé yatongo tón ni nē?, á kire laa bè ni làrige yasinεge láara?. Pe sí fètinne mù lè nīε ni ta?a fètinda?aga náame wī, gii ki bé tí a bìli 'jiiin peri nya?a fètinne ni kpìenme nē bè. ¹⁷ Ki nyaa kaala láà sī je ga kò làrile?, gá nīi yiri kpàn?ane?; yakaa míeni sī je ga làri bè kò ki fága cén?, fúo ki wori ti bé yiri kpàn?ane wī.^h ¹⁸ Kire kenme nē ye- sí de ci?ige, meni yeli ne kele lúru gèle ne síi wè. Nè ta?a gíi nē, a yakaa yē sien ηií mé, pe bé wi ken, a yafien sí wè ηií mé wè?, gii wi sòngí wire wu?u gè, pe bé ní cε ki suo wi mé wī.»

Bíli biεle Zezi wi narige wuulo bèle ?

(Mat 12.46-50; Mar 3.31-35)

^g8.10 Ki sienre ti 'juu baa Eza 6.9,10.

^h8.17 Wéli baa Mat 10.26; Luk 12.2.

¹⁹ A ki nyaa Zezi wi yàa wè né wi cōnino ní bèle a pe 'pen wi kúruḡu, nè sí ki taa piyè gbè nè taa nè nò wi nē?, bà sienne pe cé ni?ε bèle. ²⁰ A wàa 'wi ye: «Muḡ yàa wè né muḡ cōnino ní bèle, piyē baa yérile kpàn?ane; piyē ne caa bè muḡ nyaa.»

²¹ A Zezi wi 'siennugoro ken né jo: «Mi yàa wè né mi cōnino bèle, peli biēle bàli pe nyéni Kulocelie sienre lúru dè níe ti tári dè.»

Zezi wi káfaligbu?ḡ kàsa?a yérige

(Mat 8.23-27; Mar 4.35-41)

²² Cenge káa Zezi wi yé jīin kóri nī né wi pitenmene ní bèle, a wi kénì pe ye: «Ye- tí we ku?ḡjii jeli wè we- ké kanyuḡ ḡfī mé gè.»

A pe 'líe ne waa. ²³ Bà pe waa kóri nī gè, a ḡónimo kénì Zezi suḡ wè. A káfaligbu?ḡ sénì yè nè pe tón baa ku?ḡjii nī wè, lu?ḡ ní gè ne yèḡí ne jīin kóri nī gè, kóri ki waa bè nyì. A ti 'kò gbèlide wī.

²⁴ A pe 'Zezi yèḡe wè né jo: «Kàfōli*, Kàfōli*, je we bé kùu wī !»

A wi 'nyé, nè juu káfalige nē gè né lu?ḡ ní gè bà ki puu ne wáari ne yèḡí gè, a ti 'yéri a ti?ε ki 'kò nyíge. ²⁵ A wi 'pe ye: «Yeli téngēle nīi sé ?»ⁱ

A fíere 'pe cò a ki 'pe fungo wúḡ, a pe yè ne nyu ne tí piye nē né jo: «Ŋáasien wī ḡaa wè ! Fúḡ wīi ne nyu káfalige nē gè né lu?ḡ ní gè, ti lúru wi nē !»

Zezi wi 'gbòdolilo sien wáa pu?ḡ

(Mat 8.28-34; Mar 5.1-20)

²⁶ A pe 'lu?ḡ jeli gè nè sénì kóri yérige gè Geraseni^j ténime nī, ki ti?ε ki cé yi?ε wáa Galile ténime mé bè. ²⁷ Bà Zezi wi 'toliyḡ cáan yè dàala nē lè mme gè, a ki ti?ε nàḡuḡ wáa 'pen wi kúruḡu, ki nyaa gbòdolilo sien wi 'puu. Ki cé mḡḡ nàḡuḡ ḡáa wīi puu ne bururo nīi?, wi míeni wīi puu ne kòrí sa?a nī?, fúḡ macen kpàngḡli wire wi 'puu wi kòridi?ε gè. ²⁸ Bà wi 'Zezi nyaa wè, a wi 'kòkuulo wáa, né fali nè sénì tuu wi táanni seni, né juu nè kàanri né jo: «Gáa ḡī muḡ né mi sun?ḡmḡ ní bè Zezi, Kulocelie ḡáa wī kulocelie pe mīeni Kàfōli Jaa ? Mi ne muḡ fien wī, fāḡa mi wu?ḡ?.»

²⁹ Ki nyaa Zezi wi puu ne nyu gbòdolilo nē bèle gbèḡe né jo pe- yiri nàḡuḡ nī wè. Ki cé toliyḡ nyuḡ kúḡ, gbòdolilo pe nē cé nàḡuḡ ḡáa yèḡe wè; pe nē cé nyu?ḡmḡ tí?ε nè wi

ⁱ8.25 Wéli baa Ŋún 65.8; 89.10; 107.23-32.

^j8.26 Pe ti?ε ḡáa yeri gè ne píne Gedara (wéli baa Mat 8.28).

puo n̄e wi t̄aliyo le yè tim̄ori kp̄à?aliye n̄i. Kire né ki m̄ieni ní wi n̄ê ti p̄ile nè celile; wi gbòdolilo pe n̄ê wi k̄ori nè ké waamatieye n̄i.

³⁰ A Zezi wi 'wi yúgo: «Pe muo yeri gáa ?»

A wi 'jo: «Pe mi ye Nì?ene.»

Gbòdolilo pe yè t̄oni nè puu n̄aguo n̄áa n̄i wè n̄i?ebele. ³¹ A pe yè ne Zezi náari wè wi-fága peli c̄ori bè peli nyógo k̄atiekpu?o* n̄i gè?.

³² Tieliye tògo káa cé sí puu baa nyagurugo n̄e gè ne caa ne káa, tieliye tògo gáa ki 'puu kpu?o.^k A gbòdolilo pe 'Zezi náari wè dí wi- tí peli sa j̄iin tieliye nyáa n̄i yè. A wi 'jo ao. ³³ A gbòdolilo pe 'yiri n̄aguo n̄i wè, nè s̄eni j̄iin tieliye n̄i yè. A tatogo ki 'fè nè t̄igi nyagurugo b̄oli n̄e wè, nè s̄eni tuu ku?ojii n̄i wè, nè ȳibiri nè k̄uu.

³⁴ B̄ili pe puu ne tieliye nári yè,^l bà peli 'kaala náa nyaa lè mme gè, a pe 'fè nè s̄eni ti juu k̄a?a mé gè né v̄oyo tier̄e n̄i dè. ³⁵ A sienne pe 'pen nè p̄eni ki nyaa, ḡaa ki t̄ori gè. A pe 'ké Zezi k̄urugu wè, nè s̄eni n̄aguo n̄áa nyaa wè, n̄a n̄i gbòdolilo pe 'yiri bèle, a wi 'bururo le ne ní c̄iliwe, né t̄eni Zezi t̄aliyo táanni yè. A sienne pe 'f̄ie. ³⁶ B̄ili pe cé gbòdolilo n̄aguo wi pu?oḡenme nyaa bè, a peli 'ti yi?e juu nè t̄ie pe n̄e. ³⁷ A Geraseni ti?e ki t̄enime sienni?eme pi m̄ieni 'Zezi ye wè wi- yiri peli ti?e n̄i gè, ki nyaa f̄iere puu ne pe c̄oḡi kpu?o. A Zezi wi koli nè j̄iin k̄ori n̄i gè nè ké.

³⁸ N̄aguo n̄áa n̄i gbòdolilo pe cé yiri bèle, a wi 'Zezi náari wè dí wire bé kò né wi ní. N̄e sí ki ya?a a Zezi wi 'wi t̄origo wi ti?e n̄i né wi ye: ³⁹ «Te waa muo kp̄aa mé gè, ma sa ti m̄ieni juu ma t̄ie, ḡaa Kuloc̄elie wi 'kp̄i?ile muo mé gè.»

A wi 'ké nè s̄eni ki jáari ne mári k̄a?a ki m̄ieni n̄i gè, ḡaa Zezi wi 'kp̄i?ile wire mé wè.

Zezi wi 'Zayurusi p̄ori yège k̄uu n̄i wè né celiwe wáa pu?o

(Mat 9.18-26; Mar 5.21-43)

⁴⁰ Bà Zezi wi koli nè ké wè, a sienni?eme pi s̄eni wi kp̄ali, ki nyaa pe m̄ieni puu ne wi siri baa w̄i. ⁴¹ A n̄aguo wáa pen wi k̄urugu, pe puu ne wi yeri Zayurusi, tenmeza?a* yieginiwe wáa wi 'puu. A wi p̄eni t̄igi nè tuu Zezi t̄aliyo láara yè, nè wi fīen né wi ye wi-ké baa wire kp̄aa mé gè. ⁴² Ki nyaa wi p̄inigbiile lè p̄icapile lè, ni puu ne yáa nè je k̄uu; puo wi yi?ele ke puu yi?ele kie né siin. Bà Zezi wi 'l̄ie ne waa wè, a sienne pe 'wi c̄ori nè t̄ori, bà pe 'puu n̄i?ebele bèle.

^k8.32 W̄eli baa Mar 5.11.

^l8.34 Kire k̄ulo wuulo pe puu ne pe tieliye nári yè w̄i. Yi n̄e puu wáaya?aya ȳime bè weli woyó t̄iele yè?.

⁴³ Ki sí nyaa celiwe wáà 'puu baa, gbéligé yaama pi 'puu wi nē, fúo nè taa yi?ele kie né siin. Wi cé wi wali wi mieni cú?o wè yaagbarile tieye nī,^m sien sì jáa nè wi pu?o?. ⁴⁴ A wi 'sèni mà?a Zezi kàdu?u mé gè, nè cò wi burugo nyuo nē gè. A gbéligé ki fali nè yéri seni.

⁴⁵ A Zezi wi 'jo: «Íjásien wi 'cò nè taa mi burugo nē gè?»

A pe mieni 'jo peli sì cén?, a Pieri 'jo: «Kàfòli*, bà sienne pe 'ni?e mme gè, né muo còri mme gè o.»

⁴⁶ A Zezi wi 'jo: «Sien 'cò nè taa mi nē, mi 'ki nyaa fàn?a káà 'yiri mi nī.»

⁴⁷ Bà celiwe wi 'ki nyaa wire sí gbè làri? wè, a wi yè ne fún, nè sèni tuu Zezi tóliyo láara yè, né ki juu sienne pe mieni yi?e mé gè gii ki 'tí á wire cò nè taa wi nē wè, né bà wire fali nè pu?o wè.

⁴⁸ A Zezi wi 'wi ye: «Mi pùo, muo téngele ni nyèni muo suo, te waa yanyige nē.»ⁿ

⁴⁹ Bà Zezi wi nyu ne tíin wè, a sien wáà 'kón baa tenmeza?a* yièginiwe wi kpáa mé gè nè pèni jo: «Muó póri wi 'kùu nè kúo, fá ní kpáan de tenmefòli fùró wè?»

⁵⁰ Bà Zezi wi 'ti lú?u wè, a wi 'Zayurusi ye wè: «Fári fi?é?, taa ma ténge yákuo, muo póri wi bé suo.»

⁵¹ Bà wi sèni nò baa Zayurusi kpáa mé gè, wiì fòli a sien jíin né wi ní baa sa?a nī gè?, nè yiri Pieri, né Zan, né Yakuba, né pùo wi tuu ní wè né wi yàa ní wè?. ⁵² Sienne pe mieni puu ne nyeni ne pùo wi kùugo yáa gè.

A Zezi wi 'pe ye: «Ye fári nyeni? ! Pùo wiì kùu?; wiì ne ñóni wī.»

⁵³ A pe yè ne wi tì?é, ki nyaa pe cé ki cén dí pùo wi 'kùu wī.

⁵⁴ A wi 'pìcapile cò lè kòli nē gè, né wi yeri kpu?o né jo: «Pùo, yè!»

⁵⁵ A wi pìle ni koli nè pèni jíin wi nī, a wi fali nè yè seni; a Zezi wi 'jo pe- wi ken né suro ní wi- lii. ⁵⁶ A ki 'pùo wi siivòlilo pe fungo wúo, a Zezi wi sí pe ye pe fá tí bé ti juu sien mé?, gàa ki tóri gè?.

9

Zezi wi 'wi pìtenmene kie né siin tun bèle

(Mat 10.5-15; Mar 6.7-13)

¹ A Zezi wi 'wi pìtenmene kie né siin yeri bèle nè pe píne né sí ki fàn?a ken gè pe mé

^m8.43 Sienkenige gáà ki wè baa gireki sebeliele páli ni?ene nī?.

ⁿ8.48 Wéli baa Luk 7.50.

pe- gbè jáa gbòdolilo pe mieni nē bèle, né bèri jà?á de yaama feliye yi mieni gbari yè de pínε. ² Nè pe tun pe sari Kulocelie Kùlofɔligɔ* ki wori jáari dè bé sí de yaala pori bèle.

³ Wi sí cé ki juu pe mé né pe ye: «A ye waa bèle, ye fã yafien líε?: ye fãga kàgbiile líε?, ye fã kpòbigɔ líε?, ye fã yaliire^o líε?, ye fã wali líε?, ye fã buruyo siin siin líε?. ⁴ A ki nyaa yeli sénì tìrige kpáa káà nī, ye- kò baa kire ti?ε nī gè fúɔ bè taa yeli ga pa yiri baa ki ti?ε nī gè. ⁵ Ti?ε ó ti?ε nī piyè yeli cò nabɔnrɔ nē dè?, a ye kényi waa bèle, cúbugo gáà ki 'tári yeli tɔliyo nē yè, ye- ki cúru ye lá?a ye ya?a baa ki ti?ε nī gè; kire ki bé puu pe mé kasɔnminɔ lè.»

⁶ A pìtenmene pe 'yè nè ké nè sénì Kataanna Siεre* jáari dè ne mári vòyo nī yè, níε yaala pori bèle.

Zezi mí?ε ki 'yiri a kire fàn?afɔli Erodi wi sòngirɔ nya?ami dè

(Mat 14.1,2; Mar 6.14-16)

⁷ Kele gílì mieni ke puu ne kpín?ini ne tòrí gèle, bà kùlofɔli Erodi* wi kényi ki wori lú?u dè, a ki 'wi sòngirɔ nya?ami dè. Ki nyaa pàli puu ne ki nyu níε wáa dí Zan wi nyénì koli nè nyé nè yiri kúbilo nī bèle. ⁸ A pàli ní nè jo dí Elii wi 'pen, a pàli sí ní nè jo dí fa?a fa?a Kulocelie sienjuuliewe wáa wi koli nè nyé nè yiri.

⁹ A Erodi* wi 'jo: «Zan wire wè mi cé nyénì wire nyùgo ceri gè. Ijásien ce wī, ηàa wori pe nyu ne dàa dè ?»^p A wi yè ne wi caa bè wi nyaa.

Zezi wi 'sienne siramu?ɔ sirakogunɔ (5.000) ken a pe 'lìi nè tìn

(Mat 14.13-21; Mar 6.30-44; Zan 6.1-14)

¹⁰ Pìtenmene bílì Zezi wi cé tun bèle, bà pe kényi kón baa nè pen bèle, a pe pénì pe baara ti yi?ε juu nè tìε Zezi nē wè, gii peli sénì kpí?ile gè. A Zezi wi 'pe kóri nè yiri larige nī, a pe 'ké kà?a káà táanni, pe ki yeri Besayida. ¹¹ Bà sienne pe kényi ki cén wi 'ké wè, a pe 'líε nè ké wi kúrugú baa. A Zezi wi sénì pe kpàli; wi puu ne Kulocelie Kùlofɔligɔ* wori nyu dè pe mé. Sienne bílì pe 'puu yaala níε ki caa bè pu?ɔ wè, a wi 'pe pu?ɔ.

¹² Bà cenge ki kényi kúu gè, a pìtenmene kie né siin pe sénì juu né Zezi ní wè, né wi ye

^o9.3 Gireki siεre nī dè, yaliire ti?ε nī gè pe jo búru. Ki nyaa peli mé bèle búru wire pe puu ne káa kpu?ɔ. Ki búru wi 'puu pe nē wi kpúɔn wi nē puu bè dù?u sipiele tifele.

^p9.9 Wéli baa Luk 23.8.

wi- juu né sienne ní bèle peri waa kàaya né vòyo mé yè nyii yi pe mà?a nè su?u bèle, pe sa yaliire caa pe- lii, pe sí sùndiye caa, á kire laa wè ti?e gáà nī pe yē gè, kiī tiēwa?a.

¹³ A Zezi wi sí pe ye: «Ye- pe ken pe- lii yeli tíime bèle.»

A pe 'jo: «Yakaa wè ná?a weli mé?, nè yiri búrulo kogunɔ né fúɔpigele siin ní. Macen weli tíime we bé sa yaliire caa zuo sienni?eme báà pi mieni mé bè wī.»

¹⁴ Ki nyaa sienne báli pe 'puu baa bèle, nàguɔɔ pe cé sienne siramu?ɔ sirakogunɔ (5.000) kúɔ. A Zezi wi 'wi pitenmene ye bèle pe- tí sienne pe téni gbu?ulo gbu?ulo, sienne togosiin né kɔrigo kɔrigo.

¹⁵ A pe 'tí a sienne pe mieni téni gbu?ulo gbu?ulo nè yeli né bè Zezi 'ki juu gè. ¹⁶ A Zezi wi 'búrulo kogunɔ líe bèle né fúɔɔ siin ní bèle, né yi?e yège gè nyi?ene nī, nè Kulocelié síeri ti wu?u nē gè, né fali ne búru kòngí wè, né fúɔɔ ní bèle, ne wi celile ne kan?a pitenmene mé bèle pe wi liile ne tòri sienne nē bèle. ¹⁷ A pe mieni 'kàa nè tín, a káagoriro ti 'juonyieye kie né siin le yi 'nyì.

Pieri 'ki juu né jo Zezi wire wī Kulocelié Siennyienegɔnwɔ wè

(Mat 16.13-19; Mar 8.27-29)

¹⁸ Làa nē Zezi wi puu ne Kulocelié náari wè wii nigbe; wi pitenmene pe 'puu wi táanni. A wi kénì pe yúgo né jo: «Siene piyē ne wáa dí mi yē ñáasien ?»

¹⁹ A pe 'jo: «Pàli 'jo muɔ yē Zan, ñàa wi puu ne sienne batiize* bèle, a pàli 'jo Elii wī muɔ wè, a pàli 'jo fa?a fa?a sienjuuliewe wáà wi 'koli nè nyé.»^q

²⁰ A Zezi wi sí pe yúgo: «Á yeli bèle, yeli 'jo mi yē ñáasien ?»

A Pieri fali nè jo: «Muɔ wī Kulocelié Siennyienegɔnwɔ* wè, Kulocelié wuu wè.»

²¹ A Zezi wi 'ki juu nè gbènge pe nē né jo pe fãga dí bága ti juu sien mé?. ²² Né fali nè pe ye dí ki yeli Sien Pùɔ* wi- wu?ɔɔ suɔ kátii. Kùlo liele bèle né kacunrilo kàfɔlilo bèle, nè fàri Kulocelié sienre sɛbɛcénmine nē bèle pe bé wi cíi. Pe bé wi kpúu; cendaanriwu?u nē gè wi bé koli bè nyé bè yiri.

Gíi sien yeli bè kpí?ile bé ta?a Zezi kúruɔ wè ?

(Mat 16.24-28; Mar 8.34 - 9.1)

²³ Bà Zezi 'kúɔ tire nē dè, a wi fali nè ki juu sienne pe mieni mé né jo: «A sien ñî ne ki

^q9.19 Wéli baa Luk 9.8.

caa bè taʔa mi nē wè, sien wi fãri wi nyeni kele caaʔ; sien wi- wi tiiparige tugo gèʔ cenge ó cenge, wi- taʔa mi nē. ²⁴ A kire laa, a sien ó sien ne fé bè wi sii suw wè, sien wi bé wi sii pùunni wè wī. A sien ŋî sí wi sii pùunni wè mi kenme nē bè, sien wi bága wi sii suw wè. ²⁵ Ki 'gáa laa kúw, a sien 'duniya wi mieni taa wè, né wii pùunni nè cúʔw wire tíime wè ? ²⁶ Nè taʔa gíi nē, a sien 'ki nyaa mi ne fiere tóngi wire nē, né mi sienre ní dè nè pínè wè, ki sien míeni wi bága puu bogaara wuu Sien Pùw* yiʔe mé gè, a wi kénì pen wi kpuwɔw nī bè né Tuufɔli wi kpuwɔw ní bè, né nyiʔene tunduncènmine kpuwɔw ní bè. ²⁷ M'bé ki juu yeli mé kányiʔe nē, pàli yē bile náʔa gè, pe bága de tīin singuu nī bé sí Kuloceliè Kùlofɔligo* nyaa gè.»

Zezi kenme pi 'yiʔe nyagurugo náame gè

(Mat 17.1-8; Mar 9.2-8)

²⁸ Cenyè kataanri felige tóri kire kàduʔume gè, a Zezi wi 'Pieri kóri, wire né Zan né Yakuba, a pe sèni tánʔa nyagurugo náame gè bàa Kuloceliè náari. ²⁹ Bà Zezi wi puu ne náari wè, a wi yiʔe pi kenme pi kénì yiʔe, a wi bururo míeni ti 'yiʔe ne fíligi níe nyiʔene majo bà nyiʔene ni sí nyiʔene lè. ³⁰ Cèri siʔere a nàguwɔw pàli siin 'pen nè péni nyu né wi ní. Misa né Elii pe 'puu. ³¹ Pe yé pen pe kpuwɔw nàjenre nī dè, nè péni nyu né Zezi ní wè wi kárilè wori nē dè bàa Kuloceliè kele fori gèle Zerizalemi kàʔa mé gè. ³² ŋónimɔw pi yé Pieri né wi kobinene mónigɔw bèle, a pe kénì siʔi nè nyé, nè Zezi wi kpuwɔw né wi cènme nyaa bè, né nàguwɔw bálì siin ní bèle, bálì pe yé péni nyu né wi ní bèle.

³³ Bà sienne bálì pe kénì láʔa Zezi táanni wè nè ké wè, a Pieri wi 'Zezi ye wè: «Tenmefɔli, kií pórigo bà wiyē náʔa gè, tí wè kpátaaya taanri kpúwɔw, kàa- puu muo wuʔu, kàa- puu Misa wuʔu, dí kàa sí puu Elii wuʔu.» Pieri wii yé ki cénʔ, gàa wire ne nyu gèʔ. ³⁴ Bà Pieri wi nyu ne tīin wè, a kàsadibage kàà péni jíin pe nī nè pe tón. A fiere 'jíin pe nī kpuʔw bà kàsadibage.

³⁵ A yékpòli láà 'juu baa kàsadibage nī gè né jo: «Ŋàa wire wī mi Jaa wè, wire mi 'nyíene nè kòn wè. Yeri lúru wi nē !»

³⁶ Bà yékpòli ni kénì juu nè kúw wè, a pe 'ki nyaa Zezi wire yákuw. A pe 'piiri, piyè kénì kele gálì ke wori sɔli nè cáan sien táanni ki cenyè nī yèʔ.

Zezi wi 'pùw wáa puʔw; gbòdolilofɔli wi 'puu

^r9.23 Kire kòri wi 'jo: ma yéri ma wuʔogɔw sige gè né kùu ní wè, mari lúru Zezi mé wè.

(Mat 17.14-18; Mar 9.14-27)

³⁷ Ki kpìenduu gè bà pe 'tìgi nyagurugo nē gè, a sienni?eme 'ké nē sèni wi kpàli. ³⁸ A ki nyaa nàguo wáa 'puu baa sienni?eme nī bèle, a wire 'kòkuulo wáa kpu?o né jo:

«Tenmefòli, nyuo mi nē ma mi pùo wéli wè né mi ní; wire nigbe yákuo wī mi mé yo !

³⁹ Ki nyaa gbòdoli wáa wi sí kénì fuu nē wi yège nē wi cáan wi nàa figiri nàa ne kòkuulo wáari ne j̀lìgɔ ɲu. Wi nē wi kàli nē mɔgɔ níè né kénì wi ya?a cáanwa fíregete. ⁴⁰ Mi 'muo p̀itenmene náari bèle pe- gbòdoli ɲáa cira wè pe lá?a wi nē; piyè jáa?.»

⁴¹ A Zezi wi 'siennugoro ken dè né jo: «?é, yeli bèle lé, téngelè fùn lèlè wuulo bìelè yeli bèle, yeli wè sínminè?! Lèlè jori m'bé ní kúo bile né yeli ní, bé yeli kpàri bè cò wè ? Muo p̀ùo líe wè mari báan ná?a.»

⁴² Bà nàgabile ni je yè bèri báan wè, a gbòdoli wi 'wi nyeri nē cáan a wi 'tuu ne figiri. A Zezi wi 'juu gbòdolipiwe nē wè nē wi còri, né p̀ùo pu?o wè nē ken wi tuu mé wè.

⁴³ A ki 'kpí?ile pe m̀ieni mé kafɔnnɔ a pe 'Kuloceliè fàn?a nyaa gè bà kīi 'kpú?o gè. A pe m̀ieni yè ne cúru Zezi wi kakpi?iligele ke m̀ieni wori nē dè.

Zezi wi 'n'è ki juu nē ya?a né jo pe bága wire kpúu

(Mat 17.22,23; Mar 9.30-32)

A wi 'wi p̀itenmene ye bèle né jo: ⁴⁴ «Ye- mi sienre sómigɔ dè ye lú?u yeli ngbú?ulo nī gèle: lèlè láà ne báan baa, pe bé Sien P̀ùo* cò wè bè le sienne pe kiye nī yè.»

⁴⁵ Piyè nyùgo cén sienre dáà nē dè?; ti kɔri wi cé làri pe nē, pe fãga ti kárigɔli cén?. A pe 'fíe; piyè f̀li nē wi yúgo né ti kɔri ní wè?.

ɲíi wi 'kpú?o wè ?

(Mat 18.1-5; Mar 9.33-37)

⁴⁶ Làa nē a kàkierè kénì yè p̀itenmene pe sun?omɔ nī bè, pe piye kíi ɲíi wi 'kpú?o pe m̀ieni nī bèle ? ⁴⁷ A Zezi wi 'pe s̀ngirɔ cén dè. A wi fali nē p̀ùo wáa líe nē yérige wii táanni, ⁴⁸ né pe ye: «A sien ɲíi 'p̀ùo ɲáa wi wáa cò cèngɛ mi kenme nē bè, ki bé nyaa mi sien wi 'cò cèngɛ. A sien ɲíi sí mi cò cèngɛ, ki bé nyaa ɲàa wi 'mi tun wè, wire sien wi 'cò cèngɛ.⁵ Bè ki juu kányi?e nē gè, ɲii wi 'wii cérigɛ ye m̀ieni nī bèle, wire wī kpuɔwɔ wè.»

A sien wè yeli túngu?, wii né yeli ní wī

⁵9.48 Wéli baa Mat 10.40,42; Zan 12.44; 13.20.

⁴⁹ A Zan sí jo: «Weli Kàfɔli*, weli 'sien wáà nyaa wi gbòdolilo cìrá ne yigi sienne nī bèle né muo mí?e ní; wi sí wè né weli ní?. Kire nē a weli sí wi còri wi- lá?a ti nē.»

⁵⁰ A Zezi wi 'wi ye: «Ye fãri sien còrí de lá?ala?, nè ta?a gíi nē, sien ŋî wi wè yeli túngu wè?, ki sien wiī né yeli ní wī.»

ZEZI WII NÈ WAA ZERIZALEMI KA?A MÈ

(9.51 - 19.27)

Samarii ténime wuulo pàli 'cúi piyè Zezi cò wè nabɔnrɔ nē?

⁵¹ Bà Zezi wi yègerile lèlè ni kénì nògí bè ké nyì?ene nī lè, a Zezi wi 'ki yège wi fungo nī gè bè ké Zerizalemi kà?a mé. ⁵² A wi 'tundunminɔ siin tórigo baa wi yi?e mé gè. A peli 'ké nè sènì jíin Samarii vògo káà nī, bè wi kele gbòbori gèle. ⁵³ A ki ti?e wuulo pe 'cúi, piyè wi cò nabɔnrɔ nē?, bà ki nyaa Zerizalemi mé wi puu ne waa wè.

⁵⁴ Bà Yakuba né Zan pe 'kire nyaa gè, a pe 'Zezi ye wè: «Kàfɔli*, muo ne ki caa lé we-kàsun tìrige nyì?ene nī lè we sienne bálì pe woli cú?ɔ lè lé ?»

⁵⁵ A Zezi wi 'yi?e nè yi?e wáa pe mé nè juu pe nē né pe ye: [«Yeli sì ki cén seteni ŋî wi 'sòngirɔ dáà felide le dè yeli nī bèle?. ⁵⁶ Sien Pùɔ wìl pen? bè pari sienne kpúu bèle wì?, wi 'pen bè pa pe suɔ wī.»] A pe koli nè vògo káà kiiye koligo líe.

Sien yeli wi- lá?a yere ti mieni nē bé ta?a Zezi nē

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Bà pe waa bèle, a sien wáà sènì Zezi ye wè: «A muo ne waa ti?e ó ti?e nī, m'bé ta?a muo kúruɔ.»

⁵⁸ A Zezi wi 'wi ye: «Nyábuɔnnɔ bèle kàwiiye yē pe mé; sínjapigele míeni gèle, ke lali nyì?ene nī lè, siere yē ke mé; Sien Pùɔ* wire sí wè, ti?e ce wè wi mé wi- nyùgo kpɔni gè?.»

⁵⁹ A Zezi wi 'ki juu wàa wìiye mé né wi ye: «Ta?a mi nē.»

A kire sien wi 'jo: «Kàfɔli*, tí mi kíni bè sa mi tuu tón wè kúɔ.»

⁶⁰ A Zezi wi sí wi ye: «-Kúbilo ya?a bèle peri pe kúbilo tóngi bèle^t, muo wè mári waa ma sari Kulocelié Kùlofɔligɔ* wori jáari dè.»

^t9.60 Zezi sienre dáà ti kɔri wi bé gbè nyaa katiye siin. Kapelile lè, *Kúbilo ya?a bèle peri pe kúbilo nyénine tóngi bèle, kúbilo biéle pile koli mé gè. Kasiinwoli lè, Kúbilo tón wori nē bè? mi yè?, Kulocelié Kùlofɔligɔ jáarige wori dī.*

⁶¹ A wàa ní nè wi ye: «Kàfòli*, mi tònì ne ki caa bè ta?a muo kúruḡu. Ma sí tí mi- ké bè sa sàri mi sa?a wuulo nē bèle.»

⁶² A Zezi wi 'wi ye: «Sien ḡî wi 'nièye tìe cò ḡè nè kúo wè, né ní ne pá?ala ne wéli kàdu?ume ḡè, ki sien wiḡ gbè Kuloceliè Kùlofòliḡ* baara woli nyuo lè?»

10

Zezi wi 'tunduro ken pìtenmene togotaanri né kpòriḡo né siin mé

(Mat 9.37,38; 10.7-16; Mar 6.8-11)

¹ Bà tire 'tóri dè, a Kàfòli* wi 'pìtenmene pàli togotaanri né kpòriḡo né siin tun, nè pe tóriḡo sienne siin siin wìi yi?e mé ḡè, kà?a ó kà?a né ti?e ó ti?e nī wire yé je ga sa tóri wè, ² né pe ye: «Yafalidè dáà ti 'yeli bè líe bè nyóḡo dè tīi nì?ere, nè sí ki taa baakuoḡo pe sí wè sáa?. Ye- sí de yafalidè ti kàfòli náari wè, wi- baakuoḡo pàli tóriḡo wi yafalidè ti líedi?e nī ḡè. ³ Yeri waa,^u mi 'yeli tun bè sìnbaḡigele tíele nyà?apònmìnò sun?òmò nī. ⁴ Ye fã pàtièle líe?, ye fã kpòbilo líe?, ye fã tòriyò líe?, ye fã sien síeri koligo nē ḡè?»

⁵ A yeli sénì jīin sa?a ó sa?a nī, ye- kīni ye jo: «Yanyige ki- taa buu ná?a sa?a ḡàà nī ḡè !» ⁶ A yanyige sien yē baa ki sa?a nī ḡè, yeli yanyige ki bé ké wi kúruḡu, á kire bè? wè, ki bé koli bè pen yeli mé. ⁷ Ye- kò baa ki sa?a nī ḡè, yeri líi né sa?a wuulo ní bèle; a pe 'yeli ken né yeḡe ó yeḡe ní, yeri ki káa; yaka?a ḡi yo, yagbu?ò ḡi yo, yeri gbun. Ki nyaa baakuoḡo wi yeli né wi sàri ní wè.^v Ye fãri jīin de mári saaya nī yè?»

⁸ A yeli sénì jīin kà?a ó kà?a nī, a pe 'yeli cò nabònrò nē wè, né yeli ken né yaliire ó yaliire ní, yeri ti líi. ⁹ A yaala yē baa ye- pe pu?ò, yé sí pe ye: «Kuloceliè Kùlofòliḡ* ki 'sì?ere nè nò yeli nē.» ¹⁰ A yeli sí sénì jīin kà?a káà nī, á piyè yeli cò nabònrò nē dè?, ye- ké kà?a ki kogboliyo nī yè ye- sari ki nyu ye jo: ¹¹ «Yeli kà?a cúbugo ḡàà tíime ki 'tári weli tòliyò nē yè, weli ki 'cúru nè wáa yeli kúruḡu. Ye- sí ki cén, Kuloceliè Kùlofòliḡ* ki 'sì?ere nè kò túon.» ¹² M'bé ki juu yeli mé, kàyu?ujuujenge ḡè, Sodòmi kà?a wuulo kàyu?u ki bé ní cè mà?a bè puu yóriḡo bè tóri ki kà?a ḡàà ki kàyu?u nē ḡè.

Kàaya nyî yi 'cúu bè téngè Zezi nē wè

¹³ «Yawu?ò yē yeli nē, Korazinyé wuulo yeli bèle ! Yawu?ò yē yeli nē Betisayidayé

^u10.3 Gireki sebere nī dè, ti 'jo Ye- nyaa.

^v10.7 Wéli baa Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Ti 5.18.

wuulo yeli ! Nè taʔa gíi nē, kakpoliyo nyî yi 'kpíʔile nè tóri náʔa yeli tiʔe nī gè, a ki yē yi cé kpíʔile Tiiri né Sidon kàaya nī yè, biine pe cé gbànvaʔara líe nè le né ténì cúnʔo nī, nè pe funyo yiʔe yè. ¹⁴ Kire nē Tiiri né Sidonyé kàyuʔu^w ki bága puu yórigo pe nē bè tóri yeli nē. ¹⁵ A muo wè, Kafarinawu kàʔa muo wè, dùʔo muo je ga yè nyiʔene nī wī ?^x ?éʔe díeʔ, muo bé ce tigi kúbilo tiʔe nī wī.

¹⁶ A sien n̄i 'yeli sienre lúʔu dè, mi sienre wi 'lúʔu; a n̄i sí yeli wáa, mi wi 'nyéni wáa. A sien n̄i sí mi wáa wè, n̄aa wi 'mi tun wè, wire sien wi 'wáa nè pínē.^y»

Tundunminɔ togotaanri né kpɔrigɔ né siin pe koli nè pen

¹⁷ A tundunminɔ togotaanri né kpɔrigɔ né siin pe koli nè pen né fundaanra ní, nè pénì jo: «Kàfɔli*, gbòdolilo pe m̄eni yē f̄lilɔ weli mé, muo míʔe kire kenme nē bè !»

¹⁸ A Zezi wi sí pe ye:

«Mi 'Seteni nyaa wè a wi 'cien nè tigi nyiʔene nī lè bè kàsakpenige kp̄ienme tíele, nè tuu.^z

¹⁹ Ye- nyaa, mi nyéni fànʔa ken yeli mé yeri tánʔana de tòrí wòburɔ nē dè né náana ní bèle, né leguuwo wi fànʔa ki feliye yi m̄eni yè, kire nē yafien sí gbè yakaa kpíʔile yeli nēʔ. ²⁰ Ye f̄a sí de fundaanra kp̄inʔini bà gbòdolilo piyē f̄lilɔ yeli mé bèleʔ; yeri fundaanra kp̄inʔini bà yeli míeyē yi baa s̄beyē nyiʔene nī lè.»

Kulocelié wi 'téngèle kele t̄ie gèle p̄ille nē

(Mat 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Kire lèlè nī lè a Kulocelié P̄ille ni 'fundaanra nyógo Zezi fungo nī gè a wi 'jo: «Tuufɔli, muo wī nyiʔene né dàala kàfɔli wè ! Mi 'kpuʔɔɔ taʔa muo nē, muo nyéni kele gáli làrige gèle kacénmine nē bèle né siensicilile ní bèle, né sí ke t̄ie p̄ille nē bèle. ʔaan, Tuufɔli, bà muo t̄oni nè ki kpíʔile nè yeli né ḡi muo 'nyaa ki 'muo déni gè !»

²² A wi 'n̄nè jo: «Mi Tuu wi nyéni kele ke m̄eni le mi kiye nī. Sien s̄i ki cénʔ n̄aa wī Jaafɔli wèʔ, nè yiri Tuufɔli wire yákuo nīʔ; sien míeni s̄i ki cén n̄aa wī Tuufɔli wèʔ, nè yiri Jaafɔli wire yákuo nī wèʔ, né bìli ní Jaafɔli wi 'ki yège wi fungo nī gè bè wi t̄ie pe nē bèle.»

^w10.14 Wéli baa Eza 23; Eze 26-28.

^x10.15 Wéli baa Eza 14.13,15.

^y10.16 Wéli baa Mat 10.40; Zan 12.44; 13.20.

^z10.18 Eza 14.12; Zan 12.31.

²³ A wi 'yi?ε wi pitenmenε mé bèle nè sienre juu pe mé peli yákuɔɔ wori, né jo: «Gàa yeli ne nya?a gè, bìli pe 'ki nyaa gè piyē fundaanra nē. ²⁴ A kire laa m'bé ki juu yeli mé, Kuloceliε sienjuulo ni?ebele né kùlofolilo ni?ebele 'puu ne ki caa bè ki nyaa gàa yeli ne nya?a gàa gè, piyè sí gbè nè ki nyaa?. Nè píne pe puu ne ki caa bè lú?u ti nē, piyè gbè nè jáa?.»

Zezi wi 'Samarri ténime nàguɔ funjèngéfoli kàsiile wáa

(Mat 22.34-40; Mar 12.28-34)

²⁵ Làa nē Misa Fàn?a Kasebegele kacénwe^{a*} wáa cé Zezi yúgo wè né jo: «Tenmefoli, gáa mi yeli bè kpí?ile bé sí bànguɔ sù taa wè ?» Ki nyaa nàguɔ njáa wi puu ne sòngí wire bé Zezi cò wè sienre nī dè wī.

²⁶ A Zezi wi 'wi ye: «Gíi ki 'juu baa Misa Fàn?a Kasebegele nī gèle ? Gáa muɔ 'nyaa baa ?»

²⁷ A nàguɔ wi 'jo:

Muɔ Kàfoli Kuloceliε woli ya?a lè ni- muɔ déni

né muɔ fungo ki mieni ní,

né muɔ pile ni mieni ní,

né muɔ njɔɔ ti mieni ní,

né muɔ sòngiɔ ti mieni ní.

Má sí muɔ siennyeni woli ya?a lè ni- muɔ déni

majo meni muɔ 'mìe déni wè.^b

²⁸ A Zezi wi 'wi ye: «Bà gī, muɔ ti 'sómigɔ nè juu, te kire kpín?ini, muɔ bé sù taa wè.»

²⁹ Misa Fàn?a Kasebegele* kacénwe njáa wi puu ne caa bè ki tìe wire yē sínwe, a wi 'Zezi ye wè: «Njáa sí wī mi siinyeni wè ?»

³⁰ A Zezi wi 'kàsiile wáa nè wi ken né wi ye: «Nàguɔ wáa yé kón Zerizalemi kà?a mé, ne waa Zeriko kà?a mé. A kàyuulo sèni tuu wi nē koligo nē gè, nè wi kpúɔn né wi yere ti mieni suɔ wi mé, né wi ya?a baa cáanwa koligo nī gè, wi wè kúbilo ní?, wi sí ní wè né wiile ní?. ³¹ A kacúɔnriwɔ* wáa kèni tòrí, nè nàguɔ nyaa wè. A wi 'wàli nè tóri kàsenge nē. ³² Cígini, a Levii tuufɔdulugo wuu wáa kèni tòrí, nè nàguɔ njáa nyaa wè. A wire

^a10.25 Zuufulo nī bèle, pàli 'puu ne Misa Fàn?a Kasebegele tenme gèle, a pe 'ke sómigɔ nè cén. Peli puu ne kùlo ni sienne tenme bèle Fàn?a Kasebegele nē gèle.

^b10.27 Wéli baa Fàn 6.5; Lev 19.18; Mat 22.37-39; Mar 12.29-31; Gal 5.14.

míeni 'wàli nè tóri kàsenge nē. ³³ Píra ñàà nī wè, a Samarii^{c*} kùlo^d wuu wáà kénì tòrí ne waa tánʔane nē. Nè sèni nàguo nyaa wè. A wi nyinime 'jín wi nī kpuʔ. ³⁴ A wi 'sìʔere nè kpɔni wi nē, nè sùnmo né divien wo nɔmirɔ nē dè né ti puo nè tón, né wi líe nè taʔa wi sèfenne nē lè, nè ké né wi ní kodorilo saʔa káà mé, nè sèni kò wi táanni. ³⁵ Ki kpienduu sínbinime táanni gè, a wi 'wali *deniyele*^{e*} siin kòn nè ken kodorilo saʔa ki kàfɔli mé wè né wi ye wiri nàguo ñàà gberi wè, dí a wire kénì kón baa tánʔane nē lè, a wi kénì gii kón a ki 'tóri gàa nē gè nàguo wi koligo nī gè, wire bé pa ki sàri wi mé.»

³⁶ A Zezi wi fali nè Misa Fànʔa Kasebegele kacénwe* yúgo wè né jo: «Sienne bálì pe taanri nī bèle, muo ne sòngí ñí wi 'nàguo ñàà líe wè bè wi siennyeni tíele wè?»

³⁷ A wi 'siennugoro ken dè né jo: «Ñàa wi 'nyinime taa nàguo nē wè, wire wī.»

A Zezi wi sí wi ye: «Te waa muo míeni wè, ma sari ki felige kpínʔini gè.»

Zezi wi 'ké Mariti né Maariyé kpáa mé

³⁸ Bà pe waa bèle wire né wi pìtenmène ní bèle, a pe sèni nò vògo káà nē, a Zezi wi 'jín baa ki vògo nī gè. Celiwe wáà 'puu baa pe puu ne wi yeri Mariti, a wire 'wi cò nabɔnrɔ nē.^f ³⁹ Ki cuo wi siinyeni wáà 'puu baa né wi ní, pe puu ne wi yeri Maari; a wire 'tèni Zezi tɔliyo táanni yè^g ne wi sienre lúru dè.

⁴⁰ Mariti wire yiʔe ki 'puu gbènge wi kakuʔɔlɔ ke kiyè nī yè. A wi 'pen nè péni yéri né jo: «Kàfɔli*, kii muo líeʔ yafien mé lé, bà mi siinyeni wi 'kakuʔɔlɔ yaʔa gèle mi nigbe mé wè? Ma sí juu né wi ní wi- pa mi sáʔa.»

⁴¹ A Kàfɔli* wi 'wi ye: «Mariti, Mariti, muo fungo ki 'curugo a muo 'mìe còri né kaniʔegele ní. ⁴² Kaala nigbe ni nyéni kpuʔ. Maari wire nyéni kacenne nyíene lè nè kòn, ni je ga tí bé suo wi méʔ.»

11

Zezi wi 'sienne tenme bèle náarigenme nē bè

^c10.33 Kùlo láà míʔe gī Samarii wè, Isirayeli kùlo nī lè. Piyè cé Zuufulo déni bèleʔ.

^d10.33 Wéli baa Zan 4.12.

^e10.35 *deniye* (wali): Zezi lèle nī lè pe kùlo wali wire míʔe káà gī deniye wè. Nè yeli né kire lèle kenme ní bè tàfaliwe cenbogo sàri wi 'puu deniye wali kpège nigbe.

^f10.38 Wéli baa Zan 11.1-5; 12.1-7.

^g10.39 Kire ténigenne náà nī ne ki tí sien wī pìtenmewe wī.

(Mat 6.9-13)

¹ Cenge káà Zezi wi puu ne náari baa ti?e káà nī. Bà wi kénì kúw wè, a wi pìtenmewe wáà 'wi ye: «Kàfòli*, -weli tenme náarigenme nē bè, bè Zan tíele wè wi 'wi pìtenmene tenme bèle wè.»

² A wi 'pe ye: «A yeli je náari wè, ye jo:

«Weli Tuu Kulocelie,^h sien ó sien yeli bèri muo mí?e kpóri gè, muo wī Kulocelie wè.

Muo Kùlofòligo ki de báan !

³ Cenge ó cenge mari weli siliireⁱ kan?a dè weli mé.

⁴ Te weli kapi?ile yeri gèle weli nē,

majo meni weli míeni bèle weli ne ki yeri,

a sien ó sien 'tán?a nè tuu weli mé bèle.

Făga ki ya?a weli tuu puuweligi nī?.» »

Zezi wi 'kàsiile láà wáa, wàa né wi nàgori wori nē dè

⁵ A wi 'pe ye: «Yeli nī bèle ñí wī bile a sien wi nàgori wi 'ké wi kúrug, ki ní nyìjaliele nē, nè sèni wi ye: «Nàgori, búrulo taanri fu?o le mi nē; ⁶ ki nyaa mi nàgori wáà ne báan ná?a mi mé, yakaa sí wè ná?a bè ken wi mé wi- káa?.» ⁷ Dí ñii wi sí kò baa sa?a laame nī bè bé wi ye: «Fări mi fūró? ! Kòri ki sù?og, weli yē síneguol mi né mi pùile ní bèle, mií ní gbè yè bè yakaa líe bè ken muo mé?.» ⁸ M'bé ki juu yeli mé, a wiì cénì yè? pe nàgorigo kire kenme nē bè, wi bé yè bà ki nyaa sien wi 'cí ne wi yi?e gbèngí gè fiere fùn wè, bè wi ken né yere ti mieni ní dè dii nē wi màakuu wi yē wè.

A sien 'yege náari wi bé ki taa

(Mat 7.7-11)

⁹ «Kire nē m'bé ki juu yeli mé, yeri náari, yeli bé taa; yeri caa, yeli bé nyaa; yeri kòri kóli gè, ki bé múgu yeli mé. ¹⁰ Ki nyaa sien ó sien wi 'náari wi nê taa, a ñii ne caa wi nê nyaa, nè pínè a sien ñí ne kòri kóli gè, pe nê ki múgu wi mé. ¹¹ Yeli nī bèle, tuufòli ñí wī baa a wi pùo wi 'wi náari fúo nē wè, sien wi nê wòbugo ken wi mé fúo larige nī gè ? ¹² A kire laa a pùo wi 'wi náari gòcenne nē, wi- wi ken né náa ní wè ? ¹³ A ki sí yē yeli bálì biéle sipiile bèle, yeli 'jáa bè gbè yacènre ken yeli pùile mé bèle, Kulocelie wire wè,

^h11.2 Gireki sebere nī dè, ti 'jo Tuufòli.

ⁱ11.3 Wéli baa 9.4 kàliwège ki táanme gè.

we 'ki cén a sien wi náari wè wi bé Kulocelié Pìle ken le pe mé.»

Zezi wi wè gbòdolilo pe kàfòli baakuɔwɔ, Belizebuli wè?

(Mat 9.32-34; 12.22-30; Mar 3.22-27)

¹⁴Làa nē Zezi wi puu ne bobogo gbòdoli cìrá ne yigi sien wáà nī. Bà gbòdoli wi 'yiri wè, a bobogo ki yè ne nyu, a ki 'sienne pe fungo wúɔ. ¹⁵Nè sí ki taa a pàli jo:

«Belizebuli* fàn?a nē wī ne gbòdolilo cìrá bèle, Belizebuli wè gbòdolilo kàfòli wè.»

¹⁶A pàli yè ne wi pun ne wéli, né jo wi- kaala láà kpí?ile nàa ni bé ki tìe wi 'kón Kulocelié ti?e nī gè.^j ¹⁷A wi sí pe funzɔngirɔ cén dè, a wi 'pe ye: «A kùlo ó kùlo tìla nī pínè lè?, ni bé cú?ɔ wī; saaya yi nàa lá?ala ne tun yi nē^k wī. ¹⁸A ki sí yē Seteni gboli wuulo piyē ne túngu baa peli piye nē bèle, meni wi kùlofɔligɔ ki bé gbè kii taa bè síe ? Ye- tire sòngi wéli, bà yeli 'jo Belizebuli fàn?a nē mi ne gbòdolilo cìrá bèle. ¹⁹A ki yē Belizebuli fàn?a nē mi ne gbòdolilo cìrá bèle mi wè, á yeli sienne bèle, ñáa fàn?a nē peli ne pe cìrá ? Ye- sí ki cén, peli pe bága yeli kàyu?u juu gè sí.

²⁰A ki sí yē Kulocelié fàn?a nē mi ne gbòdolilo cìrá bèle ne yigi sienne nī bèle wè, kire 'ki tìe Kulocelié Kùlofɔligɔ* ki 'pen yeli mé wī. ²¹A ñɔrifòli gbénè yakpuɔnrɔ líe nè téngè wii táanni bèri wi sa?a wéli gè wire tíime wè, wi kòliyeɛ ti nē puu yakaa sì je ti taa?. ²²Nè sí ki taa a ñɔrifòli wáà kénì pen, ñàa wi 'tóri wire ne wè, nè pèni tuu wi nē né jáa wi nē wè, wi bé wi yakpuɔnrɔ ti mieni suo wi mé, dàa nē wi cé wi fungo ta?a gè, bé sí wi yeɛ líe dè bè ti liele bè mà?a. ²³A sien ñî wè né mi ní wè, sien wī ne mi túngu wī. Nè pínè, a ñi wè ne sienne pínè ne gbun?uni? né mi ní wè, wii ne pe cèrigi wī.^l

Te ci?ige, gbòdolilo pe fāga ní koli bè pen?

(Mat 12.43-45)

²⁴«A gbòdoli wi gbénè yiri sien wáà nī wè, wi nē séni nyaari ne mári waamatieye nī ne ñódielé caa, wi nē ti?e taa?. Wi nē sí jo: «M'bé koli bè ké mi sa?a mé gè, gàa nī mi 'yiri gè.» ²⁵A wi koli nè pen wè, wi nē pèni ti?e nyaa gè pí?e, a pe 'ki kólilo. ²⁶Kire ti?e gáa nī gè, gbòdoli wi nē ké nè séni gbòdolilo kòlisiin kóri, bàli pe 'pii nè tóri wire nē wè, pe nē

^j11.16 Gireki sebere nī dè, ti 'jo wi kaala láà kpí?ile «nàa ni 'kón nyi?ene nī lè». A pàli míeni sienre yi?e dè kire kenme nē bè.

^k11.17 Sienre dáa ti kóri wi bé jo míeni «nariye yi béri lá?ala de tun».

^l11.23 Wéli baa Mat 12.30.

pen nè pénì jín nè téni sien nī wè, wi kenme pi nê serige nè tóri pélige nē gè.»

Fundaanra dáà di kányi?e wori dè

²⁷ Bà Zezi wii ne sienre dáà nyu dè mme gè, a celiwe wáà 'yékpòli yègè lè nè juu kpu?ɔ baa sienne sun?ɔmɔ nī bè né wi ye: «Celiwe njáà wi 'muɔ sii wè, né muɔ ken a muɔ njɔri wè kpu?ɔɔ yē wi nē díe !»

²⁸ A Zezi wi sí jo: «Ma ce jo, bìli pe nyéni Kulocelié sienre lúru dè nīe ti tári dè, kpu?ɔɔ yē peli nē.»

Sienne pe 'jo Zezi wi- kanyu?ɔninɔ láà kpí?ile wēli

(Mat 12.38-42; Mar 8.11-12)

²⁹ Bà sienni?eme pi kényi gbun?uni bè, a Zezi wi 'pe ye: «Kènnè náà wuulo pe funyɔ yi 'pii. Pe 'jo fúɔ macen kanyu?ɔninɔ láà yeli bè kpí?ile fié peli nyaa; kanyu?ɔninɔ yafien sì ga tíi bé kpí?ile bè tié yeli nē?, ka laa Zonasi fié wire bè? wè?. ³⁰ Ki nyaa, bà Zonasi wori wi 'puu fié Niniivi kà?á wuulo mé bèle,^m bà Sien Pùɔ* mieni wi bé puu fié pàngè wuulo mé bèle. ³¹ Cengenyenifolime kàliige mé kùlofɔcuɔ wi bága yè kàyu?ujuujenge gè bè kàyu?u juu cáan pàngè wuulo nē bèle. Ki nyaa celiwe njáà wi cé yè baa dàala lá?ala mé lè nè pen nè pénì Sulomaniⁿ sìnjilige juugenme nyaa bè;^o ye- sí nyaa pàngè gè, wàa yē bile nè tóri Sulomani nē wè. ³² Niniivi sienne pe bé yè bè yéri bé sí kàyu?u juu pàngè wuulo nē bèle, bè sienre cáan dè pe nē. Nè ta?á gii nē, bà ki nyaa peli cé pe funyɔ yi?e yè bà Zonasi wi cé Kulocelié sienre jáari dè pe mé bèle, nè sí ki taa wàa yē bile nè tóri Zonasi nē wè.

Céri fètinne lè

(Mat 5.15; 6.22-23; Mar 4.21)

³³ «Sien nē fètinne mù lè nīè sèni ni làrige?, á kire laa bè ni téngè yalege láara?. Pe sí fètinne mù lè nīè ni téngè fètinda?aga náame wī, gii ki bé tí a bìli 'jín peri nya?á fètinne ni kpìenme nē bè.

³⁴ Sien cetinne ni fètinne lire nī wi nyapigele gèle. A muɔ nyapigele ke gbéne yē wi?ile gèle, muɔ cetinne ni mieni ni nē puu kpìenme nī. A ke sí yē cú?ɔgɔɔ gèle, muɔ cetinne

^m11.30 Wéli baa Zona 2.11 - 3.9.

ⁿ11.31 Isirayeli kùlofɔli nfi pe puu ne yeri Sulomani wè, wire pe pun.

^o11.31 Wéli baa 1Kùlo 10.1-3; 2Kaj 9.1-12.

ni nê puu yebilige nī. ³⁵ Ma sí mîe cò sí, muo kpîenme pi fãga kò yebilige?. ³⁶ A ki sí yē muo cetinne ni mîeni niī kpîenme nī wè, yebilige tielè wè baa? wè,^p bà muo ma mîe bé puu kpîenme nī, majo bà fêtinne cî ne kpîenme cáanri sien mé wè.»

Zezi wiì ti téni Farizienne nē bèle?, peli né kacin?emefólilò ní bèle?

(Mat 23.1-36; Mar 12.38-40)

³⁷ Bà Zezi kénì juu nè kúo wè, a Farizien wáà sèni wi ye wi- ké pe sa lii wire kpáa mé. A wi 'ké pe sèni téni ne líi. ³⁸ A ki 'Farizien wi fungo wúo, bà wi 'Zezi nyaa wè wi sèni líi kiye bàjige nī, pe kali?elè kajigegegenme nē bè?.

³⁹ A Kàfoli* wi sí wi ye: «Bà yeli yē yeli Farizienne bèle, yeli nê yakuulo jíge lè né piere ní dè ti nê puu cìilide kpàn?ane gè, nè sí ki taa yeli laame piī 'nyìbe kàyuugo nē né sèpiire ní. ⁴⁰ Ledomɔ bī yeli nī, á kire laa wè, ñàa wi 'yalele^q ni kàdu?u kpí?ile gè, wire bè? wi 'ni laame kpí?ile bè lé ? ⁴¹ Giì ki 'póri gè, gàa gī baa yeli yalegele nī gèle, ye- ki ken fuumɔfolilò mé, kire gī cìilime bè.

⁴² Yeli Farizienne* yeli bèle, yawu?o yē yeli nē díe ! Bà ki nyaa yeli ne yasu?oyirire^r ti mîeni kiekiewu?ulo kòngí gèle, kire nyaa nanayi wè, né yasu?o?o senre ní dè, níè sí Kulocelie sínme koligo cíi gè né Kulocelie dénige ní gè. Tire dáà tire yeli cé yeli bèri kpín?ini, yé fã sí cé dìi ya?a dè?.

⁴³ Yawu?o yē yeli nē díe yeli Farizienne* bèle ! Bà ki nyaa tenmezaaya nī yè yi?eme ténidiye yire yi 'yeli déni, nè pîne gbu?ulo tieye ní yè yeli nàa ki caa peri yeli gbù?oró de síeri. ⁴⁴ Yawu?o yē yeli nē ! Yeli yē bè kpòngɔlò tielè làrigelè, sienne pe nìe tári ne tòri ke nē pe nē ki cén kpòngɔlò gièlè?.»st

⁴⁵ A Misa Fàn?a Kasebegele* kacénwe wáà fali nè wi ye: «Tenmefóli, bà muo ne dàa nyu dè, je muo sí ne weli teri wī.»

⁴⁶ A Zezi wi 'wi ye: «Yeli mîeni bèle, Fàn?a Kasebegele* sebecénmine yeli bèle, yawu?o yē yeli nē nè pîne, bà ki nyaa yeli nê tugoro tugo sienne mé bèle siluburo, nè sí ki taa

^p11.36 Kire kòri wi 'jo muo laame pi 'nyì né kpîenme ní, muo fungo kiì fiige.

^q11.40 Gireki sebere nī dè "yalele" ti?e gáà ki wè baa?, ti 'jo ñàa wi 'laame kpí?ile bè wire bè? wi kàdu?u kpí?ile gè lé?

^r11.42 Gireki sienne nī dè pe yerè ti míeye yeri yè nè ké. Nya?afolido nī dè ti míeye yii cénbienye, kire nē a we sí ti pîne mí?e nigbe nē.

^s11.44 Nè yeli né Zuufulo pe tenmefólilò tenmene ní lè, a sien cé tán?a kpònnò nē lè wi 'kò nú?o?o wī.

^t11.44 Wéli baa Lev 5.1; 21.1-3,11; Tór 19.11-22; Mat 23.27.

yeli tíime bèle yeli ně f̄li bè ce kabiele le ti láara bè pe sá?a?.

⁴⁷ Yawu?o yē yeli nē, bà ki nyaa yeli ye nyéni Kulocelie sienjuulo nyeyē faanri yè, yeli tuulieyē yi sí pe 'pe kpúu.

⁴⁸ Píra n̄à nī wè yeli 'yéri ki nē nè ki cén gaa yeli tuulieyē yi 'kpí?ile bèle, kire jo pe 'Kulocelie sienjuulo kpúu bèle, yeli bèle á yeli sí ne pe nyeyē faanri yè.

⁴⁹ Kire nē Kulocelie wè, bà wiī síciliwe né ki cén gè, a wi 'ti juu né jo: «M'bé mi sienjuulo tórigo baa pe mé né tundunminɔ ní; pe baa pe pàli kpúu, bé sí pàli wu?o.»

⁵⁰ Kire nē Kulocelie sienjuulo bálì m̄eni pe 'kpúu bèle, nè tíi nè ki líe baa duniya wi sélime nē bè, Kulocelie wiī ga pe ya?a sinyugo nī? yirile náà wuulo bèle?, ⁵¹ nè ki líe Abeli kpú?u^u nē wè bè sa n̄ Zakarii* kpú?u nē gè, bà pe cé wi kpúu gbù?ɔrɔdi?e né Kulocelie Gbù?ɔrɔsa?a* sun?ɔmɔ ní bè wè.^v ?aan, m'bé ki juu yeli mé, ki kàyu?u kii je ga kò ga kii juu pàngē sienne nē bèle?.

⁵² Yawu?o yē yeli nē, Misa Fàn?a Kasebegele* sebecénmine yeli bèle, bà ki nyaa yeli nyéni cénme pi w̄ile lakile líe wè wè ! Yeli s̄i gbè nè jíin baa yeli tíime bèle?; bili pe puu ne ki caa bè jíin bèle, a yeli ní nè peli còri piyè gbè nè jíin?.»

⁵³ Bà Zezi kén̄i yiri baa kire ti?e nī gè, a Kulocelie sienre sebecénmine bèle né Farizienne* ní bèle, a pe yè ne wi cin?e ne yúgo kele ni?egele nē, ⁵⁴ ne ki caa bè wi taa cò wi sienjuuro nī dè.

12

Yeri k̄risii ye f̄a puu funlarigef̄lilɔ?

(Mat 10.26-27)

¹ Kire l̄l̄e nī l̄e, a sienni?ebobo pi 'p̄i p̄ine, pe puu ne waa sienne s̄iramu?ɔyɔ nyuo mé, a ki nyaa bà pe 'ni?e bèle, pe piye tán?ana ne tari. A Zezi wi 'séli ne nyu né wi p̄itenmene ní bèle né pe ye: «Yeri ci?ige Farizienne* s̄invari nē dè, kire 'jo funlarige fungo gè. ² Kaala láà s̄i je ga kò fuudɔnnɔ?, ga nīi yiri kpàn?anɛ?; yakaa míeni s̄i je ga kò làrige?, ga sienne piyè ki cén?.^w ³ Kire nē a muɔ 'sienre ó sienre juu yebilige nī gè, pe bága ti lú?u kp̄ienme nē, nè p̄ine a yeli 'sienre palile nè juu ngbú?ulo táanni sa?a laame

^u11.51 Wéli baa Sél 4.8-10.

^v11.51 Wéli baa 2Kaj 24.20-25.

^w12.2 Wéli baa 8.17.

nī, pe bága de ti jáari saaya miju?ulo nē.

Zezi wi 'ki tìe sien ηî nē sien yeli bèri fi?é wè

(Mat 10.28-31)

⁴ «M'bé ki juu yeli mé, yeli bèle mi nàgorilo bèle, ye fãri fi?é? bili pe sî sien kpúu wè nè cetinne lire cú?o nè yige baa wè?; a kire 'kúo pe ně ní gbè yafien kpí?ile cígini?. ⁵ ηàa yeli yeli bèri fi?é wè, m'bé sí wi tìe yeli nē. Yeri fi?é ηàa wī a muo 'kúu wè, wi fàn?a yē bè gbè muo líe bè wáa bàngu?o kàsun nī gè, kányi?e nē yeri wire fi?é wire wè. ⁶ Pe ně dú?u kà?asienrelu?ulo kogun?o pári gèle walipigele^x siin nē ? Nè sí ki taa Kulocelie wì fi?e né ke làa fáala ní?. ⁷ Bà ki yē nè pínε, yeli nziire ti mieni nyuo kii céngε. Ye fãri fi?é?, yeli 'póri kà?asienrelu?ulo ni?εgele nē.

A sien 'téngε Zezi nē wè, wi yeli bè tí sienne pe- ki cén

(Mat 10.32-33; 10.19-20)

⁸ «M'bé sí ki juu yeli mé, sien ó sien wi 'yéri ki nē sienne yi?e mé gè nè jo wire yē mi wuu wè, bè Sien Pù?o míeni wè wi bága sien wi wori juu dè bè yige Kulocelie nyi?ene tundunmin?o yi?e mé gè bé jo wii wire wuu. ⁹ A ηi sí mi cí sienne yi?e mé gè, Sien Pù?o* míeni wè wi bága wi cí Kulocelie nyi?ene tundunmin?o yi?e mé gè. ¹⁰ A sien 'siencu?o?o juu nè wáa Sien Pù?o* mé wè, Kulocelie bé ti ya?a ti- kúo wi nē. A sien ηî sí siencu?o?o juu nè wáa Kulocelie Pile k?li mé gè, Kulocelie wii ga kire ya?a ki- kúo bè nyaa?. ¹¹ A pe kénì yeli cò ne waa né yeli ní tenmezaaya mé yè, á kire laa kùlo ni yieginine tieye nī yè, né fàn?af?lil?o tieye ní yè, ye fã ki ya?a sànvige de yeli wáari?, gii yeli baa juu bé sí suo wè?, né gáa ce yeli baa juu wè?. ¹² Ki nyaa Kulocelie Pile ni bé yeli tìe kire lèlè nī lè gii yeli yeli bè juu gè.»

Zezi wi 'kàsiile wáa l?rif?li ledogo wori nē dè

¹³ A sien wáa 'juu baa sienni?eme sun?om?o nī bè né wi ye: «Tenmef?li, juu né mi siinyeni ní wè, wi- weli k?rigo t?la gè, wí mi ken né mi liele ní lè.»

¹⁴ A Zezi wi 'wi ye: «Nàgu?o muo, ηáasien wi 'mi téngε mi de yeli kàyu?u nyu, á kire laa mi- puu yeli yerε ti lielef?li wè ?»

¹⁵ A wi fali nè pe ye: «Yeri ci?ige ye- yìye cò cèngε fungbu?o feliye yi mieni nē yè, á kire laa wè a sien cénì l?ri taa a ti 'ni?e felige ó felige, tire nī bè? sien wi sii wi yē?»

^x12.6 Gireki sienre ni dè wali ηî nyuo pe 'tìe gè, dirami kàja?a tieye kie.

¹⁶ A wi 'kàsiile láà wáa pe mé né pe ye: «Lɔrifɔli nàguɔ wáa siʔi yafalide ti cé nyuɔ wi mé. ¹⁷ A wi 'sòngi baa wi fungo nī gè nè jo: «Gáa ce m'bé kpíʔile ? Tiʔe wè bile? baa m'bé mi yaliire téngé dè?. ¹⁸ Né fali nè jo: Mi 'ki nyaa, gáa m'bé kpíʔile gè. M'bé mi síkaanya cáan yè, bé yàa faan kpoliyo bè mi yaliire ti mieni le dè baa né mi kɔliyeré ní dè nè píné. ¹⁹ Píra ɲáà nī wè bé sí nè ye: Lɔri tɔni yē m'mé niʔere téngere ɲò wè, ti bé yiʔele sáa kú; ténì mari ɲógi ! mári líi ! mári gbun ! mari fundaanra kpínʔini !» ²⁰ A Kulocelié wi sí wi ye: Ledogo wéli díe, pàngé pìlige gáa nī gè m'bé muɔ pile yige lè muɔ nī. Dàa sí muɔ 'gbòbori nè téngé píi dàa dè, ɲáa mé ti bé kò ?»

²¹ A Zezi wi fali nè jo: «Bà ki bága kpíʔile né sien ó sien ní, sien ɲáà wi nyéni lɔri caa dè ne gbunʔuni wii wori dè; wi lɔrifɔligɔ kiì sí cén Kulocelié mé wè?»

Sien yeli bè téngé Kulocelié nē wè

(Mat 6.25-34)

²² Cenge káà Zezi wi puu ne nyu né wi pitenmene ní bèle né pe ye: «Kire nē m'bé ki juu yeli mé, ye fǎga ki yaʔa ki- gbèn yeli nē? bé jo gáa yeli bága káa?, nè píné ye fǎri yobilo gáa yeli bága le?. ²³ Sii woli nii kpúʔɔ nè fáala lé yaliire wuʔu nē gè, a sien cetinne wuʔu mieni ki 'kpúʔɔ burulege nē gè lé ? ²⁴ Ye- kàrinyieye kenme sòngi bè; yi wè fáli?, yi wè yaliire líi ne téngi?; yaliire téngediʔe wè ti mé?, bé né ga jo síkaanya?. Nè sí ki taa Kulocelié wii ne ti kanʔa ti- líi. Yeli 'tóri sínjienre nē dè nè fáala. ²⁵ ɲáasien wī yeli nī bèle wi 'jo wire né wire sòngirɔ ti mieni ní dè, wire bé gbè jáa bè kàa taʔa wire sii yiʔele nē gèle ? ²⁶ A ki sí nyaa yeli sí gbè yafien kpíʔile kaala náà nyùʔɔɔ koligo nī gè?, gíi nē yeli kire 'sòngirɔ líe dè nè le yeli funyɔ nī yè, ne sòngí kasengele ke wori nē dè ? ²⁷ Ye- nyàʔa fienre kenme wéli bè, bà ti sí fien náà puu cènre dè. Nè sí ki taa ti wè yafien kúu?, ti wè kòrirɔ càanná bè bururo tìín?. Kùlofɔli Sulomani tíime wè né wi nàbuɔɔ ti mieni ní dè, wii kénì bururo le a ti 'nyuɔ nè nyàʔa fiénne láà nigbe cènre taa dè?. ²⁸ A ki sí yē Kulocelié wii ne nyàʔa fèrí gè kire kenme nē bè, nyàʔa gáa gī baa sinbirige nī gè, á pe nē kénì sorigo kàsun nī gè, yeli lé wi bága yaʔa burudo fùn ? ʔá, yeli téngéle ni 'cèri díe ! ²⁹ Kire nē ye fǎga yeli sòngirɔ yaʔa dè ti de nyaʔami?, yeli de caa de mári gáa yeli bága káa ? gáa yeli bága gbuɔ ? ³⁰ Siénne bíli piyè Kulocelié cén wè?, peli biéle pe nyéni tire dáà caa dè; yeli Tuu wi 'ki cén yeli màakuu yē ti nē. ³¹ Giì wuʔu ki 'kpúʔɔ gè, yeri Kulocelié Kùlofɔligɔ* kire caa, senre dè Kulocelié wi bé ti fàri baa yeli mé.

Weri lɔri caa nyiʔenekaʔa wori

(Mat 6.19-21)

³² «Fãri fi?é?, sìnbatogo píle muo wè?, ki nyaa ki 'yeli Tuu déni wè wi- Kùlofóligo* ken gè yeli mé. ³³ Ye- yeli yataara pári dè ye- kpu?ɔɔ kpí?ile né ti ní, yé sí wali kpòbilɔ páli kpí?ile, bàli piyè je ga liè bè nyaa bèle?, ye- lɔri caa ye téngé nyì?eneka?à nī gè dàa tíí ga kúo bè nyaa dè?; kire ti?e nī gè kàyuuwo sǐ gbè nò baa?, dɔnwɔ míeni sǐ gbè yege cú?ɔ baa?. ³⁴ Nè ta?à gíi nē, a muo lɔri tíi ti?e gíi nī gè, baa muo nàzɔn wi nē puu kire ti?e nī.

Zezi wi 'kàsiile láà wáa we- puu we gbòbori we ya?à

³⁵ «Ye- yìye puo ye yìye gbòbori ye ya?à baara ti kenmē nē bè, yeli fètingele ke- puu de nyíi. ³⁶ Ye- puu majo bàli pe nyéni pe kàfóli siri wè, dí wi- ga kón baa cepɔrigɔ mé gè bè pa kòri kóli gè dí peli sí ki múgu wi mé wè. ³⁷ Fundaanra bè puu kire baakuɔlɔ bálì mé bèle, bìli bìele a pe kàfóli wi kénì pen né pénì pe nyaa nyemine bèle. M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, wi bé wi baakuɔyere líe dè bè le, bé sí tí pe- téni, béri tòrí de pe kan?à né yaliire ní peri líi. ³⁸ A ki ce yē nyìjaliiele nē wi 'pen yo, á kire laa gòpɔpeliwe nyeni lèlè nī yo, né pénì pe nyaa nyemine bèle, ki bé póri ki baakuɔlɔ bálì mé bèle díe ! ³⁹ Ye- sí dàa lú?u dè: a ki yē sa?afóli wi 'ki cén lèlè nī nī kàyuuwo wi bé pen wire ti?e nī gè, yeli 'jo wi bé wi sa?à ya?à gè pe pa ki kaa bè jíin í ? ⁴⁰ Kire sí gí, yeli míeni bèle, ye- puu ye gbòbori ye ya?à, bà yeli sǐ gbè sòngi bè ki cén lèlè nī nī Sien Pùɔ* wi bága pen wè?.»

Baakuɔsinwè wè, né baakuɔwɔ ñáà ní wi wè sínwè wè?

(Mat 24.45-51)

⁴¹ A Pieri wi 'wi ye: «Kàfóli*, weli yákuo mé muo kàsiile náà wáa lè lé, dí sienne pe mieni mé wī ?»

⁴² A Kàfóli* wi 'wi ye: «Sa?à baakuɔwɔ ñíi ce sien bé taa wi- puu téngéle sien wè, bé sí puu síciliwe wè, dí wi kàfóli wi- sí wi téngé wi- puu wi baakuɔlɔ pe yieginiwe wè, béri pe liile kan?à lè pe mé ni ken lèlè nī lè ? ⁴³ A baakuɔwɔ ñíi kàfóli pénì wi nyaa wi kire tán?ane tári lè, fundaanra yē ki baakuɔwɔ mé wè díe ! ⁴⁴ M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, wi bé ki baakuɔwɔ ñáà téngé wè wi kóli yere ti mieni nyùgo nē gè.

⁴⁵ A ki sí nyaa baakuɔwɔ wi 'ki sòngi wi fungo nī gè nè jo: «Mi kàfóli wi kénì mɔgi baa, wíi je wári ben?», né tuu ne baakuɔlɔ kpúɔn bèle wè, nàguɔlɔ bèle né celile ní bèle, níe líi ne sunmɔ gbun ne tun wè, ⁴⁶ a baakuɔwɔ ñáà wi kàfóli wi kénì pen cenge ó cenge, nè sí ki taa wire sǐ puu ne ki lèlè siri lè wè?, wi kàfóli wi bé wi wu?ɔ kpu?ɔ, bé sí wi tórigo

wi sa wi lièle taa le baa né sienkolilo ní bèle. ⁴⁷ A baakuɔwɔ ŋî 'ki cén gîi wire kàfɔli wi nyéni caa gè, né sí kò wii ki kpí?ile gè?, ki baakuɔwɔ wi bé kpuɔnni?ere suo díe ! ⁴⁸ A ŋîi sí sí ki cén? né kakpuɔnnɔ kpí?ile lè, pe bé wi kpúɔn bè yeli. Ki nyaa a pe 'sien ó sien ken nì?ege wè, pe míeni bága de nì?ege caa ki sien mé wè de pínε; a pe sí sien ŋîi ténge kele nì?egele nyùgo nē wè, pe bága wi yùgo né nì?ege ní bè tóri.

Pàli 'lápala pìye nē Zezi kenme nē bè

(Mat 10.34-36)

⁴⁹ «Kàsun mi 'pen bè pa le dàala nē lè. Mi sí ne ki caa a ki kàsun ki- cò bà ki yē ŋò wè. ⁵⁰ Batemi* wáa yē baa, mi yeli bè wire kpí?ile; mi laame pi sí yē ná?a mi nī cú?ɔbɔ fúɔ bè taa ki batemi* wi pa kpí?ile ! ⁵¹ Yeli ne ki sòngí lé yanyige mi 'pen bè pa nyógo dàala nē lè ? ?é?e díe? ! Mi pen bè pa wàlime nyógo sienne nī bèle. ⁵² Bà ki lápala pira ŋàa nī wè, a sienne kogunɔ yē narige nī, pàli taanri béri túngu né siin ní, dí siin sí puu de túngu né taanri ní. ⁵³ Pùɔ tuu béri túngu né wi pùɔ ní wè, pùɔ míeni béri túngu né wi tuu ní wè. Nuufɔli béri túngu né wi póri ní, pórifɔli míeni béri túngu né wi yàa ní wè. Celiwe béri túngu né wi jaa cuɔ ní, jaafɔli wi cuɔ míeni wi béri túngu né wi pɔnuu ní wè.»^y

Sien yeli wiri sòngí lègele nē gèle

(Mat 16.2-3)

⁵⁴ A Zezi wi 'ki juu sienni?eme mé bè né pe ye: «Je a yeli gbénè nyì?ene nyaa lè a ni 'wúɔ cengenyeniinme mé bè, yeli nē jo dí kàsa?a bé pen, bà sí ki nē kpí?ile. ⁵⁵ A yeli kénì káfalige nyaa gè ki 'kón cengenyenifolime kàliige mé gè, yeli nē jo dí káfugo bé nyì?eri, bà sí ki nē kpí?ile. ⁵⁶ Funlarigefɔlilo bièle yeli bèle, dàala kenme bè né nyì?ene kenme ní bè, yeli ne jà?á ne ti kele wéli gèle ne ke céngi, meni sí yeli wè jà?á? bè gbè lèle náa ni kenme wéli bè, bè pi cén wè ?^z

Tí ye- juu ye lú?u yìye mé né muɔ kàsiitunnyeni ní wè

(Mat 5.25-26)

⁵⁷ «Gîi sí ki 'sien nē yeli gè, gáa nē yeli wè gbène kire cuɔnri yeli tíime bèle? ? ⁵⁸ A ye

^y12.53 Wéli baa Mis 7.6.

^z12.56 Wéli baa Mat 16.2,3.

waa kàyu?ujuufòli ti?e nī gè muo né ñàa ní ye túngu wè, ma ñà?ana ma tí ye- ti juu ye lú?u yìye mé koligo nē gè. A kire laa wi bága sa muo ken kàyu?ujuufòli mé wè, wire bé muo tórigò kasuusa?a kàfòli mé wè wi- muo cò bè tón. ⁵⁹ M'bé sí ki juu yeli mé, muo sí ga tíi bé yiri baa ti?e gáa nī gè?, ka laa muo sì ki mieni sàri nē pénì ki lá?a wè?.»

13

Sien yeli wi- wi fungo yi?e gè, á kire laa wi bé kùu

¹ Kire lèlè nī lè a sienne pàlì 'pen nē pénì ki juu Zezi mé wè, bà Pilati* wi cé Galile* sienne pàlì kpúu lèlè nī nī pe 'puu baa pe kakuo?o kúodi?e nī gè, a pe sisen ki 'nya?ami né pe yajuuro sisen ní gè.

² A Zezi wi 'pe ye: «Yeli ne sòngí Galile* sienne bálì pe kapi?ile ke cé pii nē tóri Galile* siensenmine nē bèle wī lé, á pe 'kùu piiwe ñáa taa wè ? ³ ?é?e díe? ! M'bé ti juu yeli mé, a yeli sì funyo yi?e yè?, bà yeli ye mieni bé kùu bè pe tíelè.

⁴ Nè pínè, sienne kie né kataanri bílì nē saakpa?aligè ki cé kaa nē tuu Siilowami ti?e nī gè nē pe kpúu bèle, yeli ne sòngí peli cé pii nē tóri sienne pe mieni nē bèle wī lé, baa Zerizalemi kà?a nī gè lé ? ⁵ ?é?e, m'bé ti juu yeli mé, a yeli sì funyo yi?e yè?, bà yeli ye mieni bé kùu bè pe tíelè.»

Sàanfiidiige yasenre fùn kàsiile

⁶ A Zezi wi 'kàsiile láa wáa pe mé né jo: «Nàguo wáa cé sàanfiidiige córi wi erezén si?i nī. Làa nē a wi kénì ké bè sa yasenre táa cuo baa tiige nī gè, wìl sèni yasenge yafien nyaa baa?. ⁷ A wi 'juu né erezén si?i ki baakuo?o ní wè né wi ye: «Ki yi?ele taanri wī ñò wè bà mi ne báan ná?a sàanfiidiige gáa mé gè bè pa yasenre caa wè, mi nē sí pa yasenre taa?; kire nē ma ki ceri ma cáan, gáa nē ki bé ti?e suo gè wíra wè ?»

⁸ A baakuo?o wi 'wi ye: «Kàfòli*, tí we ki ya?a ki- yiele láa mà?a; m'bé kàti?e túgu bè ki mà?a bé sí fuo?o le ki láara. ⁹ Dù?o ki bé sen yiele láa; a kii sí ní nē sen gè?, bà ma ki ceri ma núgo baa.» »

Zezi wi 'celiwe wáa pu?o cendenige nī gè

¹⁰ Cendenige cenge káa, Zezi wi puu ne sienne tenme bèle tenmeza?a* káa mé. ¹¹ A ki nyaa celiwe wáa 'puu baa, wi 'puu kpòliwò, gbòdoli wáa wi yé wi kpí?ile a wi 'kò kùruwo nē taa yi?ele kie né kataanri. Celiwe ñáa wi cé kò kùruwo, wìl puu nē gbè ne yèrí bè sá?a?. ¹² Bà Zezi wi 'wi nyaa wè, a wi 'wi yeri nē pénì wi ye: «Celiwe muo, muo

puʔo nè yiri muo yaama nī bè.»¹³ Né fali nè wi kɔli taʔa gè celiwe nē wè. A wi fali nè puʔo seni tienugo nī gè, nè yè nè yéri céwu. A wi yè ne Kulocelie gbùʔrɔ́ wè.

¹⁴ A kire 'tenmezaʔa* kàfɔli bien wè, bà Zezi wi 'celiwe n̄àà puʔo wè cendenige nī gè, a wi 'ki juu sienniʔeme mé bè, né jo: «Cenyè kɔlini yī baa kakuʔɔlɔ cenyè yè, ye- sí de báan kire cenyè yire nī ye pari pori yeli yaama nī bè, yé sí cendenige cenge yaʔa gè !»

¹⁵ A Kàfɔli* wi 'siennugoro ken wi mé né wi ye: «Funlarigefɔlilɔ bièle yeli bèle, yeli ye mieni bèle. Cendenige cenge gè, yeli ye mieni nigbe nigbe bèle yeli ně dúʔu yeli niye sáʔala yè á kire laa yeli sèfengele gèle, nè sèni ke ken ke nê gbuo lé ?¹⁶ Celiwe n̄àà sí wè, Birayima siime tɔlugo wuu wàà wī, bà wi tīi yē puoʔaanwa Seteni kiyè nī yè nè taa ki yiʔele kie né kataanri wī n̄ò wè. Yeli jo kiì yeli wi- suo fùrɔgo gáà nī gè cendenige cenge nī gè pàngè gè í ?»

¹⁷ Bà Zezi wi 'sienre dáà juu dè, a ti 'fiere wáa wi kienɔlilɔ pe mieni nē bèle. Sienniʔeme pi mieni sí cé puu fundaanra nē kacèngele kakpiʔiligele gáli mieni ke puu ne kpínʔini pe nyeni nē lè.

Mutaridi piige kasiile

(Mat 13.31-32; Mar 4.30-32)

¹⁸ A Zezi wi sí jo: «Yeli cén gáayegè ní we bé gbè Kulocelie Kùlofɔligɔ* tónminɔ gè ? Gáayegè ní ce m'bé gbè ki tónminɔ ?¹⁹ Kulocelie Kùlofɔligɔ kiì bè mutaridi piige tíle, á nàguo wáà 'ki líe nè sèni ki tánʔa wi naaguo nī. A ki 'fiin nè lie nè kò tiige, a sínjapigele kò ne waa ne ke siere téngi dè ki lère nē dè.»

Sinvari kasiile

(Mat 13.33)

²⁰ A Zezi wi ní nè jo: «Gáayegè ní m'bé Kulocelie Kùlofɔligɔ* tónminɔ gè ?²¹ Kiì bè sinvari tíle, a celiwe wáà 'ti líe nè ti nyaʔami búru míge nī niʔege,^a a búru míge ki mieni péni yè.»

Bíli pe bága jíin Kulocelie Kùlofɔligɔ nī gè ?

(Mat 7.13-14,21-23)

²² Zezi wi puu ne tòrí kàaya nī yè né vòyo ní yè níe sienne tenme bèle ne waa koligo nē

^a13.21 Búru míge ki cí culolo togo né kogunɔ kúo.

gè, bà wi puu ne waa tán?ane nē lè Zerizalemi kà?a mé gè.

²³ A sien wáà kénì wi yúgo né jo: «Kàfòli*, sienne cèri yákuo pe bága suo lé ?»

A wi 'siennugoro ken dè pe mé né jo: ²⁴ «Yeri yìye cì?ilé ye jíin kòri gáà gī còrigo gè, á kire laa m'bé ki juu yeli mé, sienni?ene ne ki caa bè jíin baa, piyě sí ga jáa?»

²⁵ A sa?a kàfòli wi kénì yè nè kòri tón gè nè wáa yeli nē baa kpàn?ane gè, yeli bé béri yéri baa de kòri kóli gè bé jo: «Kàfòli*, -kòri múgu gè weli mé !»

Wi bé yeli ye: «Mi sì yeli cén?, sé yeli kón ?»

²⁶ Kire lèle nī lè yeli bé yè de ki nyu bé jo: «Weli we puu ne wuu ne líi níe gbun né muo ní wè, nè pínε muo 'sienne tenmε bèle nè tóri weli kogboliyo nī yè.»

²⁷ Kàfòli wi bé ki juu yeli mé bé jo: «Mi sì yeli kóndi?ε cén?. Ye- núgo mi táanni, kanaasinzingele kakpi?ilile biεle yeli ye mieni bèle !»

²⁸ Kire lèle nī lè pe bé yeli cira bè yige kpàn?ane. A yeli kénì Birayima, né Siaga, né Yakubayé nyaa bèle, peli né Kuloceliε sienjuulo pe mieni ní bèle, kɔnwa?a né gàn?ana cérigige kií puu nyaame?. ²⁹ Sienne bé yè cengenyenifolime mé, pàli bé yè cengenyenijiinme mé, bìli bé yè cengenyenifolime kàmege mé, pàli bé yè cengenyenifolime kàliige mé, bè sa ténì de líi baa Kuloceliε Kùlofòligo* nī gè. ³⁰ Ye-nyaa, kàdotɔnminɔ pàli bága kò pélile, dí pélile pàli sí kò kàdotɔnminɔ.»

Zezi wi 'nyeni nè wáa Zerizalemi kà?a nē gè

(Mat 23.37-39)

³¹ Kire lèle nī lè, a Farizienne* pàli pen nè pèni Zezi ye wè: «Yiri ná?a gè ma ké kayɔbigɔ káà nē, á kire laa Erodi* wii ne ki caa bè muo kpúu.»

³² A wi 'pe ye: «Yeri waa ye sa ti juu nyábuɔn gáà mé wè, ye wi ye dí mi ne gbòdolilo cìrá bèle, nè pínε m'bé yaala pu?ɔ bèle pàngε gè né m'bàn?a ní wè, cendaanriwu?u nē gè m'bé kúo mi baara nē dè. ³³ Nè kire liεle yige baa, ki 'nyaa fàn?a mi yeli bèri waa mi tán?ane nē lè wī, pàngε gè né mbàn?a ní wè, né mbàn?agurugu gè. Nè ta?a gíi nē, kií gbè kpí?ile?, dí Kuloceliε sienjuuwo sí kùu Zerizalemi kpàn?ane gè?»

³⁴ ?é, Zerizalemi ! Zerizalemi ! Muo ma nyéni Kuloceliε sienjuulo kpúu bèle, níε bìli wáari bèle né sɔndari ní dè, bàli Kuloceliε wi 'tun ná?a muo mé bèle. Ki laa 'puu mi nē tɔliyo sáa bè muo pìile kóri bèle bè pe pínε, majo bà gòli cī wi pìile pínε bèle wi fíkenye láara yè. Nè sí ki taa yeli sì yéri ki nē?. ³⁵ Ki sí n'ge, yeli sa?a kií baa ye kiye nī yè. M'bé sí ki juu yeli mé, yeli sí ní mi nyaa?, fúo bè taa cenge gíi yeli bága jo: «Kpu?ɔɔ yē wi nē,

ḡàa wi báan we Kàfɔli wi mí?ε nē gè ! »^b

14

Zezi wi 'yaawa wáà pu?ɔ cendenige nī gè

¹ Cendenige cenge káà, a Zezi wi 'ké Farizienne* kàfɔli wáà kpáa mé bè sa lìi. A pe 'ye ne wi wéli ne ci?ige. ² A nàguo wáà pénì yéri wi yi?ε mé gè, yaama páa puu wi nē a céri ti 'yè nè fie.

³ A Zezi wi 'yúgolo ken Misa Fàn?a Kasebegelε* sebecénmine mé bèle, peli né Farizienne* ní bèle né pe ye: «Cendenige nī gè sien yeli bè yaawa pu?ɔ lé, dí wi tíi ?»

⁴ A pe 'piiri.

A Zezi wi 'kɔli ta?a yaawa nē wè nè wi pu?ɔ né wi tórigo wi ti?ε nī. ⁵ A wi 'pe ye: «Yeli nī bèle, a wàa jaa 'tuu pìndi?ε nī gè, á kire laa sien wi nùo wè, á ki ní cendenige nī gè, sien wiĩ parige bè wi yige lé ?»

⁶ Siennugoro sì taa pe mé bè juu?.

Zezi wi 'sienne ye bèle peri kàdu?ume ténidiεye yire caa

⁷ A Zezi wi kénì ki ci?ige nè nyaa sienne bíli pe cé yeri bèle piyē ne yi?εme ténidiεye caa yè siliidiεye nī yè, a wi sí kàsiile náà wáa lè pe mé né pe ye: ⁸ «A sien 'muo yeri cepɔrigɔ suro liidi?ε nī gè, ma fǎga sa ténì yi?εme ti?ε nī?. A kire laa wè a wàa kénì pen á ki nyaa wire yē sienkpuɔwɔ nè tóri muo nē wè, ⁹ ḡàa wi 'ye yeri bèle, wi bé pa muo ye: «Yè má muo ténidi?ε ken gè ḡàa mé wè.» Kire lèle nī lè fiεε bé tón muo nē, dí muo sí yè bè sa ténì baa kàdu?ume gè. ¹⁰ Giì ki póri gè, a pe 'muo yeri gboli ti?ε nī gè, ma sa ténì kàdu?ume ténidi?ε nī. Píra ḡàà nī wè, ḡàa wi 'ye yeri wè, a wire kénì pénì muo ye: «Nàgori, yè ma pa ténì ná?a ge, yi?εme.» Kire lèle nī lè muo bé kpu?ɔrɔ taa nabɔnmino bíli pe mènì sun?ɔmɔ nī bè. ¹¹ Ki nyaa sien ó sien wi nyéni wìi téngi náame gè, pe bága wi cérige; a sien ḡîi sí wìi cérige wè, pe bága wi yège náame.»

¹² ḡàa wi cé Zezi yeri wè pe sa lìi wè, a Zezi wi 'wi ye: «A muo je sienne yeri pe sa liigbuɔɔ lìi né muo ní cenvugo nē á kire laa pìlige nī gè, ma fǎga muo nàgorilo yeri?, fǎga muo siinyenine yeri?, fǎga muo narige wuulo yeri?, fǎga muo téninyenine yeri?, bàli bíele lɔrifɔlilo bèle?, á kire laa pe bága ki felige kpí?ile gè muo mé, bè ki fu?ɔ tón gè

^b13.35 Wéli baa ḡún 118.26.

muo mé. ¹³ Gii ki yeli gè, a muo 'liigbuɔɔ suʔɔ né je sienne yeri pe sa lii wè, ma fuumɔɔɔlilo yeri, ma cìʔile nigbe nigbefɔɔlilo yeri, ma sienkpɔɔlilo yeri, ma fúɔnnɔ yeri, ¹⁴ bà muo bé diba taa. Nè taʔa gfi nē, bàli piyě gbè ki felige kpíʔile gè muo méʔ, nè sí ki taa muo bága ki tɔni taa wè siensinmine nyéyirile cenge gè.»

Kàsiile: Liigbuɔɔ wori dè

(Mat 22.1-10)

¹⁵ Bìli pe 'puu baa né wi ní liidiʔe nī gè, bà peli 'sienre dáà lúʔu dè, a wàa 'Zezi ye wè: «Sien ɲî wi bága lii Kulocelié Kùlofɔɔligɔ* nī gè, fundaanrafɔli wī wire wè !»

¹⁶ A Zezi wi 'wi ye: «Nàguɔ wáà cé suʔɔgbuɔɔ suʔɔ né sienniʔene yeri pe- sa lii. ¹⁷ Bà lii lèlè ni kénì nò lè, a wi 'wi baakuɔɔɔ tun wè wi- sa ti juu sienne mé bèle peri báan, dí suro kele ke mieni nyénì gbòbori nè kúɔ. ¹⁸ A pe mieni bèle a ki 'kpíʔile majo nyanugo nē pe 'puu nè 'jo peli yē còrilɔ, dí wi- peli màakuu yaʔa.

A péliwe wi 'jo: «Mi péli nè siʔi suɔ, ki yeli mi sa nyaa ki nē. M'ma fiɛn wī, ma ne màakuu yaʔa.»

¹⁹ A wàa ní nè jo: «Mi 'nèfaliye kie suɔ, m'bé ké bàa yi siʔe wéli. M'ma fiɛn wī, ma ne màakuu yaʔa.»

²⁰ A wàa 'jo: «Mi nyénì celiwe pɔri; miǐ gbè miè taa bè ké baa?»

²¹ A baakuɔɔɔ wi 'pen nè péni ti juu wi kàfɔli mé wè. A ki 'nàguɔ wi fungo yège gè, a wi 'wi baakuɔɔɔ ye wè: «Te waa píra píra ɲáà nī wè baa kàʔa laame nī bè kogboliyo nī yè né kobigele ní gèle, ma sa fuumɔɔɔlilo yeri, né cìʔile nigbe nigbefɔɔlilo ní, né fúɔnnɔ ní, né sienkpɔɔlilo ní, mari báan.»

²² Kire kàduʔume gè, a baakuɔɔɔ wi péni wi kàfɔli ye wè: «Kàfɔli*, gàa muo 'juu gè mi 'ki kpíʔile nè kúɔ; ténidiere sí ne tīn náʔa saʔa nī gè.»

²³ A wi kàfɔli wi 'wi ye: «Yiri mari waa koliyo nī yè né kobiire ní dè, ma sa pàli cìʔile peri báan; mi saʔa ki yeli bè nyì wī. ²⁴ M'bé tɔni ki juu yeli mé, mi suro táà sì je ga tíi bé jíin sienne bíli pe wàa nyuɔ nī gèʔ, bíli mi cé kīni nè yeri bèle?» »

A sien ne caa bè puu Zezi pitenmewe wè, ki sienre ti n'de

(Mat.10.37-38)

²⁵ Sienniʔeme cé taʔa Zezi kúruɔ wè koligo nē gè, a wi kénì yiʔe nè pe ye: ²⁶ «A sien 'taʔa mi kúruɔ wè, a sien wi tuu woli niì wi bien lèʔ, nè wi yàa píne wè, nè wi cuɔ píne wè, nè wi piile píne bèle, nè wi siinyenine nàguɔɔ né celile píne bèle, nè wi sīi tíime

píne wè, a peli báli piyè wi bien bèle, wiǐ gbè puu mi pìtenmewè?.^{c 27} A sien η̄fi s̄i wi tiiparige tugo gè né ta?a mi kúrugu wè?, ki sien wiǐ gbè puu mi pìtenmewè?.^{d 28} Yeli n̄i bèle, η̄ásien wi 'jo a wi je saakpa?alige faan gè, sien wi né k̄ini t̄eni bè s̄ongi wali η̄fi wi bé j̄iin baa sa?a ki baara n̄i dè, a ki yē wali yē wire mé s̄aa bè gbè ki kúo wè ?²⁹ Nè ta?a ḡii n̄e, ki f̄aa ga nyaa wire 'sa?a ki t̄enime túgu bè bè kúo, bága ki ya?a s̄inguo n̄i?, dí sienne pe sí de wire tí?e?, bìli pe m̄ieni 'wi nyaa ki s̄elidi?e n̄i gè,³⁰ bé jo: «Nàguo η̄áa wi 'sa?a s̄eli gè, wiǐ k̄eni j̄aa nè ki kúo? !»

³¹ Bà ki yē nè píne, a kùlof̄oli wáa je sa kapienne kp̄uon kùlo láa kùlof̄oli n̄e wè, wi n̄e k̄ini t̄eni bè s̄ongi, a ki yē sienne siramu?oȳo siin sirak̄ie (10.000) bé gbè kapienne j̄aa lè, a ki yē η̄ii wi sienne piyē sienne siramu?oȳo koguno (20.000) yè.³² A ki yē wiǐ j̄aa wè, wi bé pe ya?a peri t̄iin li?i bé sí tunduro t̄origo pe sa wi yúgo meni yanyige bé puu bè taa pe sun?om̄o n̄i bè.

³³ Bà ki yē nè píne, yeli n̄i bèle a sien η̄fi s̄i wi k̄oliyere ti m̄ieni ya?a dè, wiǐ gbè puu mi pìtenmewè?.

Kàsiile: Yasu?oḡo ḡii ki ní wè t̄iin né t̄aanma ní bè?

(Mat 5.13; Mar 9.50)

³⁴ «Yac̄enge ḡi yasu?oḡo gè, nè sí ki taa a t̄aanma pi 'kúo ki n̄i gè, ḡáayeḡe ní pe bé ki t̄eni ?³⁵ Kiǐ ní gbè dàala woli nyuo, ki m̄ieni s̄i ní gbè nèjun?o woli nyuo?. Pe n̄e ki wáa kp̄an?ane w̄i. A ngbú?ulo yē sien η̄fi n̄e wi lúru wè, sien wi- ti lú?u.»

15

Kàsiile: s̄inbuo cé p̄unni a pe k̄eni wi nyaa

(Mat 18.12-14)

¹ Lanbosuol̄o* bèle, né kapiigbi?ilile ní bèle, a pe m̄ieni 's̄i?ere nè kp̄oni Zezi n̄e wè ne wi sienre lúru dè. ² Farizienn̄e* bèle, né Kulocel̄ie sienre sebec̄énmine ní bèle, a pe yè ne nyu ne kún?ori níe waa: «Kapiigbi?ilile báli peli wi tí pe k̄orí né wi ní; wi céni píne ne líi né pe ní.»^e

^c14.26 Sienre dáa ti k̄ori wi 'jo Kulocel̄ie woli ya?a lè ni kp̄u?o wi mé bè t̄ori wi siiv̄olil̄o né wi siinyenine n̄e bèle.

^d14.27 Wéli baa 9.23 t̄aanme k̄aliweḡe ti?e n̄i gè.

^e15.2 Wéli baa Mat 9.10-13.

³ A Zezi wi 'kàsiile náà wáa lè nè pe ken né pe ye: ⁴ «Yeli nī bèle, ñí wī bile a sìnbaala dabataan yē sien mé wè, á wàa nigbe 'pùunni pe nī bèle, sien wī sìnbaala togosiceri né kpɔrigɔ né kaceri senmine ya?a bèle? baa sìnbirige nī gè lé, bé ké bàa sìnbuɔ ñí caa wè, ñàa wi 'pùunni wè, fúɔ bè taa sien wi- ga wi caa bè wi nyaa wè ? ⁵ A wi sèni wi caa nè wi nyaa wè, wi nê wi líe nè ta?a fíkan?a nē né fundaanra ní. ⁶ A wi pen kpáa mé gè, wi bé pa wi nàgorilo yeri bèle né wi téninyenine ní bèle, bè pe ye: «Ye- puu fundaanra nē né mi ní, mi sìnbuɔ wáà cé pùunni, mi kénì wi caa nè wi nyaa.»

⁷ M'bé ki juu yeli mé, bà fundaanra bága puu bè pínε nyi?ene nī lè kapiigbi?iliwe nigbe kenme nē bè a wi 'wi fungo yi?ε gè, bè tóri siensinmine togosiceri né kpɔrigɔ né kaceri nē bèle, peli bálì màakuu wi wè ki nē bè ní funyɔ yi?ε yè?.

Kàsiile: wali cé pùunni a pe kénì wi caa nè wi nyaa

⁸ «A kire laa ye- ki sòngi, ki- nyaa wali *dirami* pígele* kie^f yē celiwe wáà mé, dí wali *dirami* kpèle nigbe sí pùunni. Celiwe wī fétinne cáan lé, bé sa?a píε gè bè wali caa wè funyige nē, fúɔ bè taa wi- pa wali caa wè bè wi nyaa lé ? ⁹ A wi 'wi caa nè wi nyaa wè, wi bé wi nàgorilo yeri bèle né wi téninyenine ní bèle, bè pe ye: «Yeri fundaanra kpín?ini né mi ní, mi nyénì mi wali nyaa wè, ñàa wi cé pùunni wè.»

¹⁰ M'bé ki juu yeli mé, bè ki yē nè pínε a kapiigbi?iliwe nigbe yi?ε wi fungo nī gè ki nē puu fundaanra nyi?ene tundunminɔ mé bèle, Kuloceliε wuulo bèle.»

Kàsiile: nàguɔ wáà jaa cé yiri, né kénì koli nè pen

¹¹ A Zezi wi ní nè jo: «Nàguɔ wáà 'puu baa, piile siin 'puu wi mé nàgabigele. ¹² A cɔnifɔli wi kénì pe tuu ye wè o: «Aba, mi liele ken lè ná?a gii mi yeli bága taa weli lɔri nī dè.» A tuufɔli wi 'wi kɔliyere liele dè pe nē.

¹³ Kiì mɔgɔ? kire kàdu?ume gè, a jaafɔciewe wi 'wi kɔrigɔ yere ti mieni pínε nè ti pári né wali líe wè nè ké kùlo láà nī lí?i wómi, nè sèni wi lɔri lì dè nè ti cú?ɔ kacirecirere nī. ¹⁴ Bà wi kénì wali wi mieni lì wè nè wi kúɔ wè, a fungo 'tuu ki kùlo nē lè nè digi sienne nē bèle. A wi kɔliyere ti mieni pénì kúɔ, a wi 'kò fuumɔ nī.

¹⁵ A wi 'yè nè ké ki kùlo sien wáà kúrugú nè sèni wii ken wi mé. A nàguɔ wi 'wi tórigo si?i mé wi- sari wire tieliye gbún yè. ¹⁶ Tieliye yi yaliire ti káa láa nê puu wi nē, wire taa yakaa le baa liye nī yè, sien né sí wi ken tàa ní?.

¹⁷ A sòngirɔ kénì pen wi mé a wi 'jo: «Baakuɔlɔ pe 'nyuɔ kúɔ baa mi tuu mé wè, piyē ne

^f15.8 Dirami nigbe wi biε weli pàngε tàfaliwe cenbogo sàri mé.

lí ne yaliisenre yeri, á mi sí ní ná?a gè fungo ne waa bè mi kpúu ? ¹⁸ M'bé yè bè ké mi tuu kúrugú wè, bàa wi ye: Aba, mi nyèni kapiile kpí?ile Kuloceliè nē, nè kapiile kpí?ile muo nē nè pínè; ¹⁹ mi sì ní nè yeli peri mi yeri muo pùò wè?, -mi kpí?ile bè muo baakuwo wáà tíelè.>

²⁰ A jaafóli ñáà wi 'yè nè ké wi tuu tí?e nī gè. Bà wi séni nògí wè níe tíin lí?i wè, a wi tuu wi 'wi wéli nè nyaa baa lí?i. A wi nyinime 'jín wi tuu nī wè, a wi 'fè nè ké nè séni wi wáa nè mígi, nè wi suonri suonri.

²¹ A jaafóli wi 'wi ye: <Aba, mi 'kapiile kpí?ile nyí?ene nē lè, nè kapiile kpí?ile muo nē; mi sì yeli muo ní de mi yeri muo pùò?>

²² A wi tuu wi 'juu né wi sùkulolo ní bèle né pe ye: <Yeri fielé, ye mi burugbu? líe gè de báan, gí ki 'nyuo nè tóri ti mieni nē dè, ye pa le wi nē, yé fi?iwe le wi nē, né tóriyo ní, ²³ yéri waa ye sa nepiyelele cò lè yeri báan nī nī sùnmo ní bè, ye pa ni kóni we- ni su?o we káa, wéri fundaanra kpín?ini. ²⁴ Ki nyaa mi pùò ñáà wi cé kùu, wi sí koli nè nyé; wi cé pùunni, we koli nè wi nyaa !> A pe 'tuu ne fundaanra kpín?ini.

²⁵ Ki sí nyaa nàguo wi jaalièwe wi 'puu sí?i mé. Bà wi kénì kón baa ne páan wè, bà wi péni nògí kpáa nē gè, ne yakpuonro tùnmo lúru né yayuwo kàgbaalige ní. ²⁶ A wi 'baakuwo wáà yeri nè péni wi yúgo dí gáa gī baa. ²⁷ A baakuwo wi 'wi ye dí wi cóni wire wi 'pen, dí wi tuu wi nyèni tí a pe 'napiyelele kpúu lè, nī nī sùnmo ní bè, bà wire jaa wi 'pen gbènwe wè.

²⁸ A ki 'jaafólièwe bien wè, a wi 'ná?a sín né jo wire sí jín baa kpáa nī gè?. A tuufóli wi 'yiri nè séni wi fièn. ²⁹ A wi 'wi tuu ye wè: <Ki 'yi?ele nyuo kúu bà mi yē ne muo baara kúu dè, mi fiè kénì muo kajuulo láà cíi nè nyaa?, nè sí ki taa muo sì fiè cénì mi ken né síkapile ní? mi- fundaanra kpí?ile né mi nàgorilo ní bèle?. ³⁰ Píra ñáà nī wè bà muo jaa ñáà wi kénì pen wè, lórilijju?owo ñáà wè, wi 'muo lóri cú?o dè nàjaacelile nī bèle, a muo 'napiyelele kpúu lè nī nī sùnmo ní bè, nè ken wire mé.>

³¹ A tuufóli wi 'wi ye: <Mi pùò, muo yē bile né mi ní súuri; yege ó yege gī mi wu?u gè, je muo wu?u gī. ³² Muo cóni ñáà wè, wi sí cé kùu, né koli nè nyé, wi cé pùunni wī, á we sí ní nè wi nyaa, kire nē ki yeli we- ki pùò, wéri fundaanra kpín?ini.> »

16

Kàsiile: walicowo siensicirawe wori dè

¹ Zezi wi cé ki juu wi pitenmene mé bèle né pe ye: «Nàguo wáà 'puu baa, lórifóli wi

'puu, á walicowo ní wi mé ne wi lori kele gbòbori gèle. A pe kénì wi ye dí wi walicowo ñàà wi ne wi lori líi dè ne córi. ² A lórfòli wi sí wi yeri nè péni wi yúgo: «Sienne dí pe nyu muo koligo nī gè, kii meni wī ? Ma sí kàa juu mi mé wèli mi wali wi cògenme nī bè. Mii cén ga muo bé ní gbèri mi wali kele cuonri gèle?»

³ A walicowo wi 'sòngi baa wi fungo nī gè né jo: «Meni ce m'bé ki puu píra ñàà nī wè ? Mi kàfòli wi 'jo wi bé mi yige wi wali wi cuonrigò kele nī gèle. Ìjòrò sí wè mi nī? bè gbèri kàtiere túru?; bè sí ní sari sienne náari wè, ki béri fiere tóngi mi nē. ⁴ Cúo?, mi 'ki nyaa gaa m'bé kpí?ile gè, a wi kénì mi wáa wi wali wi cuonrigò baara nī dè, dí pàli sí mi kóri bè ké pe kpáaya mé yè.»

⁵ A wi 'wi kàfòli wi fuoròfòlilo yeri bèle nè pen nigbe nigbe. A wi 'péliwe yúgo wè: «Mi kàfòli wi fu?o ki 'yè muo nē jòri ?»

⁶ A wi 'jo: «Wolivi sùnmo kùngbonyiye⁸ dabataan.»

A wi 'wi ye: «Suò, muo sebe n'ñe, -ki sebe baa fáarifaari kùngbonyiye togosiin né kporigò.»

⁷ A wi ní nè yi?e ñii mé wè, nè wi ye: «A muo wè, jòri wī muo fu?o gè ?»

A wi 'jo: «Bile gbànvaanyiye dabataan.»

A wi 'wi ye: «Suò, muo sebe n'ñe, -ki sebe gbànvaanyiye togosiceri.»

⁸ A walicowo sícirawe ñàà wi kàfòli wi 'wi síeri, bà wi cé sìnjilige kakpi?ilile kpí?ile lè. Ki nyaa pàngé sienne pe 'cilige nè tóri pe kakpi?iligele nī gèle né pe siennyenine ní bèle nè tóri kpìenme pìile^h nē bèle.

⁹ Kire nē m'bé ki juu yeli mé, yeri nàgorifòlilo caa yìye nē né duniya lori ní dè, dù?o a ti kénì kúo cenge gfi gè, Kulocelie wi sa yeli kpàli bànguò kòridiye nī yè. ¹⁰ A sien ñii yē téngeme sien kayirigele nī gèle, bè wi bé puu téngeme sien bè píne kakpoligolo nī gèle. A ñii sí yē sícirawe kayirigele nī gèle, bè míeni wi bé puu sícirawe kakpoligolo nī gèle.

¹¹ A yeli sí wè téngeme sienne duniya lori ti koligo nī gè?, ñáasien wi bága yeli téngé kányi?e lori ti nyùgo nē gè ? ¹² A yeli wè sínme kpín?ini né wàa yege ní gè?, ñáasien wi bága yakaa ken yeli mé ki- puu yeli wu?u ?

¹³ Baakuowò sí gbè baara kàfòlilo siin mé bè pe funyò nyígi yè?. Fúo macen wàa nigbe bé wi bien, dí wàa nigbe sí wi déni. Wi bé fàan wàa nē bé sí de ñii cúonno wè. Yeli sí

⁸16.6 Gireki sienne nī dè ti 'jo sùnmo bati nyí?ene dabataan; sùnmo kírì yalele láà ni 'puu peli mé **bati** wè. **Bati** yakirinyieni nigbe ni puu ne waa liitirile sirakeli tekaceri né kporigò mé (390). Kire 'jo fu?o ki 'puu ni?ege.

^h16.8 kpìenme pìile: peli nyaa sienne bíli bieie Kulocelie Kùlofòligò wuulo bèle.

gbè puu Kulocelié baakuɔɔ, bé ní puu wali baakuɔɔ?»

Zezi wi 'kele ni?egele juu

(Mat 5.31-32; Mar 10.11-12)

¹⁴ Farizienné* bèle, bà wali wi 'pe déni bèle, pe puu ne Zezi sienre lúru dè, níe piye nyíene wi nē. ¹⁵ A Zezi wi sí pe ye: «Yeli bèle, yeli ne yìye kpín?ini siensinmine sienne yi?e mé gè; Kulocelié wi sí yeli funyɔ cén yè. Ki nyaa yege gfi sienne piyē ne tóri kpu?ɔ gè, kiī nú?ɔgɔ Kulocelié yi?e mé gè.

¹⁶ Misa Fàn?a Kasebegele* gèle, né Kulocelié sienjuulo pe sebele ní bèle, ti 'puu bile fúu nè pénì nò Zan lèlè nī lè. Nè lá?a kire lèlè nē lè, Kulocelié Kùlofoligɔ* ki Kataanna Sienre* tiī ne jáari, sien ó sien sí ne wii nà?aná bè jíin baa.

¹⁷ Kiī fáari nyi?ene né dàala mé lè ti- tóri dè, gii sí ki 'Fàn?a Kasebegele* kúɔ gèle, yasebele láà nigbe sè je ga tuu dàala nē?

¹⁸ Nàguɔ ó nàguɔ wi 'wi cuɔ ya?a wè né wàa wiiye líe nè téngé wè, sien wi 'ceyuugo kpí?ile; a nàguɔ nfi sí n'ne celiwe líe nfi wī wi pɔli wi 'wi ya?a wè, ki nàguɔ wi 'ceyuugo kpí?ile.

Lazari né lɔrifɔli kàsiile lè

¹⁹ «Lɔrifɔli nàguɔ wàà 'puu baa, lagbenre burucènreⁱ wi puu ne nii, níe sòmigi ne líi, ne ní fundaanra nē cenge ó cenge. ²⁰ Fuumɔfɔli wàà cé sí puu baa sínewe lɔrifɔli njàà wi kpáa wíile yi?e mé gè, pe puu ne wi ye Lazari, nómirɔ ní wi nē nè mà?a céri nē dè. ²¹ Ki laa 'puu wi nē bèri siliworo jún dè lɔrifɔli wi lùidi?e nī gè de káa; pɔnminɔ puu ne báan ne wi nómirɔ laala dè.

²² A fuumɔfɔli wi kénì kùu, a nyi?ene tundunminɔ pe 'wi líe nè ké Birayima kúruugu wè nyi?eneka?a nī gè. A lɔrifɔli míeni wi kénì pénì kùu, a pe sénì wi tón. ²³ Bà wiī baa kusi?i nī gè ne wu?ɔ wè, a wi kénì yi?e yège gè, nè Birayima wéli wè nè nyaa baa li?i, né Lazari ní wè baa wi táanni.

²⁴ A wi 'kòkuulo wáa né jo: «Mi tuu Birayima yo, -nyinime taa mi nē, má Lazari tun wè wi- wi kabiele nígi lè lu?ɔ nī, wi- nyine nyígi lè mi nē yo. ?é, mi yē fùrɔwɔ ná?a kàsunnyige gáà nī gè !»

²⁵ A Birayima wi sí wi ye: «Mi pùɔ, sòngi ma taa, muɔ cé nyénì yacènre ti mieni taa nè

ⁱ16.19 Gireki sienre nī dè ti 'jo kábebe céri bururo kire nyaa lagbenre fèni wi puu, wire lɔrifɔlilo pe puu ne nii.

kúw muw sîi nî wè, Lazari wire sí yé puu fuumw nî. Píra ñàà nî wè wîi ná?a yanyige nē, muw sí ñe ma nyéni wu?w. ²⁶ Nè kire liele yige baa, weli né yeli ní bèle kàtiékpu?w* sícuugo yē we sun?wmuw nî bè, gîi ki bé tí a sien je yè ná?a weli ti?e nî gè bè kàti?e gáà jeli gè bè ké yeli ti?e nî gè, sien wi fã gbè jáa?; kanugo kire gî nè píne, sien sí gbè yè baa yeli ti?e nî gè bè kàti?e jeli gè bè pen ná?a weli kúruwu?.

²⁷ A lórifóli wi sí jo: «Mi ne muw fien wî, aba, ma sí Lazari tun wè baa mi tuu kpáa mé gè, ²⁸ mi siinyenine kogunw ne tîin baa; Lazari wi- sa ti juu wi- pe sòmi, wàa fãga ní ga pen ná?a ti?e gáà nî gè?, wu?wgo ti?e gáà gè?.»

²⁹ A Birayima wi 'wi ye: «Misa wîi baa né pe ní, nè fàri Kulocelié sienjuulo nē bèle, peri lúru baa pe mé.»

³⁰ A wi ní nè jo: «?é?e díé?, aba Birayima, nè sí ki taa a wàa jáa nè yiri ná?a kúbilo sun?wmuw nî bè nè ké pe kúruwu bèle, pe bé pe funyo yi?e yè.»

³¹ A Birayima wi 'wi ye: «A piyé lú?u Misa mé wè? wire né Kulocelié sienjuulo ní bèle wè, a ki né cénì nyaa sien wàa 'nyé nè yiri ná?a kúbilo nî bèle nè sèni juu né pe ní bèle, kii je pe líe yafien mé?.» »

17

Kapiile wori dè né kiya?a ní wè

(Mat 18.6-7; Mar 9.42)

¹ A Zezi wi 'wi pitenmene ye bèle: «Kúrugodi?ele kiyě gbè laa?, kire 'kàri fàn?a wî. A sien ñî sí kpí?ile kaala á kúrugodiéle taa wè, kire sien wè yawu?w yē wi nē. ² A pe cénì tíre sîndenigbu?w puw ki sien mé wè yétiige nî gè né wi líe nè sèni wáa ku?wjii nî wè, kire bé ce bèli bè póri ki sien mé wè, a ki nyaa sien wi 'kpí?ile tuudiele yirile báli pe wàa mé wè.

³ Kire nē yeri yìye ci?ige.

A muw siinyeni wi 'kapiile kpí?ile muw nē wè, ma juu né wi ní ma wi sòmi. A wi 'wi fungo yi?e gè ma ki ya?a wi nē. ⁴ A ki nyaa muw siinyeni wi 'tuu muw mé nè taa tóliyo kólisiin cenge nî gè, né sí koli nè muw náari tóliyo kólisiin yè, ma ki ya?a wi nē.»

Gîi téngéle ni bé gbè kpí?ile lè

(Mat 17.19,20)

⁵ A tundunminw pe sí Kàfóli* ye wè: «-Kàa fàri weli téngéle nē lè.»

⁶ A wi 'pe ye: «A téngéle yē yeli mé a ni né cénì céri bè mutaridi piige tíele, yeli bé gbè juu né tiige gáà ní gè bé ki ye: «Kón ná?a gè ma sa tuu ku?jii nī wè !» Bà ki bé lú?u yeli mé.

⁷ Ŋíí wī bile yeli nī bèle, a baakuɔwɔ yē sien mé wè, á ki nyaa baakuɔwɔ wi 'kón si?i mé, á kire laa wi- kón yajuuro nà?adi?e nī nē pen wè, dí sien wi sí fali baakuɔwɔ ye wè: «Te báan fáari ma pa ténì ma lii» wè ? ⁸ Sien wií tú?u baakuɔwɔ ye wè: «Mi yagbuɔrɔ gbòbori dè ma ken ná?a, má sí yere sómigo ma le ma pa suro téngé dè mi táanni mi- lii bé gbuɔ kúɔ, dí muɔ né ga lii bé gbuɔ muɔ wè.» Bà tú?u bè ? ⁹ Yeli ne sòngí lé wi bé baakuɔwɔ síeri wè lé, gàa wire 'juu gè á wi 'ki kpí?ile gè ? ?é?e. ¹⁰ Yeli míeni bèle, gàa pe 'jo ye kpí?ile gè, a yeli kénì ki mieni kpí?ile nē lá?a gè, ye- jo: «Baakuɔɔ yákuɔ tú?u bè? weli bèle dí pe ken weli mé dè, tire weli 'kúɔ.» »

Zezi wi 'yaanyiemefólilɔ kie pu?ɔ

¹¹ Píra ḡáà nī wè bà Zezi wi puu ne waa Zerizalemi kà?a mé gè, a ki nyaa wi cé yeli bè sùuri lá?ala nī ni 'puu Samarii ténime né Galile* ténime sun?ɔmɔ ní bè. ¹² A wi séni jīin vògo káà nī gè níe tòrí wè, a yaanyiemefólilɔ nàguɔɔ kie páli péni wi 'kpàli, a pe 'yéri baa li?i, ¹³ né yékpú?ulo wáa Zezi mé wè né jo: «Kàfóli Zezi, -nyinime taa weli nē !»

¹⁴ Bà Zezi wi 'pe nyaa bèle, a wi 'pe ye: «Yeri waa ye sa yìye tìe Kulocelie Gbù?ɔrɔsa?a* ki kacuɔnrilɔ nē bèle.»^j

A pe 'líe ne waa, nē sèni pu?ɔ koligo nē gè. ¹⁵ Bà wàa nigbe kénì ki nyaa wire 'pu?ɔ wè, a wire koli nē pen, nē péni kòkuulo wáari kpu?ɔ ne Kulocelie gbù?ɔrɔ wè. ¹⁶ A wi 'ké nē sèni tuu nē yi?e cúbulo gè dàala nē Zezi tóliyo táanni yè né wi síeri nē barige ken wi mé. Nè sí ki taa Samariiyé wuu wi 'puu.^k

¹⁷ A Zezi wi 'yúgolo né jo: «Pe mieni kie yiyè pu?ɔ nē cìile lé? ? Bili kaceri peli 'kò sé ? ¹⁸ Pàli sī ní nē taa baa? bè pa Kulocelie gbù?ɔrɔ wè lé, nē yiri nabɔnwɔ ḡáà wire nigbe nī wè ?»

¹⁹ A wi fali nē wi ye: «Yè mari waa, muɔ téngéle ni 'muɔ suɔ.»

Kulocelie Kùlofóliligɔ ki 'pen we mé

(Mat 24.23-28,37-41)

^j17.14 Wéli baa Lev 14.2,3.

^k17.16 A ki 'juu mme gè né jo Samariiyé wuu wi 'puu wè, kire sienkaanna náà nī ki tíí dí Zezi kùlo wuulo piyè cé puu ne tóri né Samariiyé wuulo ní bèle?. Pe puu ne pe tóri bè sienne felige káà tíele, pe felige ki 'puu nya?amige.

²⁰ Lãa nē Farizienne* pe cé Zezi yúgo wè né jo: «Gáa lèlè nī Kuloceliē Kùlofoligɔ* ki bága pen ?»

A wi 'siennugoro ken pe mé né pe ye: «Kuloceliē Kùlofoligɔ* kiĩ je ga pen bè puu yanya?a wī? ²¹ Sien bè? wi bága jo: «N'ge ná?a ge !» á kire laa, «N'ge baa mme !» Ki nyaa Kuloceliē Kùlofoligɔ* kiĩ bile yeli sun?omɔ nī bè nē kúo wī.»

²² A wi 'wi pitenmene ye bèle: «Lèlè láà ne báan baa, yeli bága de ki caa bè Sien Pùɔ* wi cenge káà nigbe nyaa wè, yeli sí sí ki nyaa?. ²³ Pàli bága yeli ye: «N'he baa mme !» á kire laa, «N'he ná?a ge !» Ye fãga ké baa?, ye fãga de fé de waa baa?. ²⁴ Nè ta?a gíi nē, bà kàsakpenige kp̄ienme pi sí nyí?ene níè cien nè tóri nyí?ene nī lè, nè ki líe lá?ala láà mé nè ké lá?ala nī mé lè, bà Sien Pùɔ* penjenge ki bága puu kire tíele. ²⁵ Gii sí ki bé kíni kp̄í?ile gè, Sien Pùɔ* wi yeli bè wu?ɔ kátii; yirile náà ni wuulo pe béri wi kengi de wáari.

²⁶ Majo meni ki 'puu Nowe lèlè nī lè,¹ bà ki bága puu Sien Pùɔ* cenyē nī yè. ²⁷ Sienne pe puu ne líi, ne gbun, ne cepɔriyɔ kp̄ín?ini, ne pe piile cepɔriyɔ kp̄ín?ini ne pínē, fúo nè taa cenge gíi Nowe kénì jín kóri kpu?ɔ nī gè, á kàsakpiile ni 'tigi nè sienne pe mieni cú?ɔ bèle. ²⁸ Kanugo kire ki 'puu Loti* lèlè nī lè:^m sienne pe puu ne líi, ne gbun, ne yere suu, ne yaparire pári, ne tiire córi, ne saaya faanri. ²⁹ Nè sí ki taa cenge gíi Loti* cé kénì yiri Sodomi kà?a nī gè, a kàsunsindari 'tigi nyí?ene nī lè,ⁿ nè sienne pe mieni cú?ɔ bèle. ³⁰ Kire felige káà ki bága kp̄í?ile cenge gíi Sien Pùɔ* wi kénì páan wè. ³¹ Kire cenge gáà gè, a sien ηīl yē bingē náame^o á wi yere ní dè baa sa?a laame nī bè, sien wi fãga jo wire bé tigi bè ti líe?. Nè pínē a sien ηīl yē si?i mé, sien wi fãga jo wire bé koli ké kà?a mé?. ³² Ye- sòngi ye taa né Loti* cuɔ^p wori ní dè. ³³ A sien ηīl ne ki píle bè wi s̄i suɔ wè, ki sien wi bé wi s̄i cú?ɔ wè wī. A η̄i sí f̄ɔn wi s̄i nī wè, sien wi bé wi s̄i suɔ wè. ³⁴ M'bé ki juu yeli mé, kire cenge p̄ilige gáà nī gè, sienne siin bé puu sínene yasinenugo nē gè, Kuloceliē bé wàa nigbe líe dí η̄i wi sí kò. ³⁵ Celile siin bé puu de wúu de tire tíre nē,

¹17.26 Wéli baa Sél 6.6; 7.7.

^m17.28 Wéli baa Sél 19.24.

ⁿ17.29 Kàsuncoyege káà felige gī, piyē ne ki yeri 'suufuru' tuɔbuuro nī dè, Cebaala nē jo 'digiri'. Wéli baa Sél 19.24; Tór 29.22; Eza 30.33; Eze 38.22; Ijún 11.6; Zɔb 18.15; T̄ie 9.17; 14.10.

^o17.31 Kire kùlo wuulo mé bèle, saaya yi puu binye, sien nē gbè nè tán?a baa nè séni káfalige suu.

^p17.32 Baa Sélime Sebe nī wè, Loti cuɔ w̄i cé Kuloceliē sienre lú?u dè?, a wi 'yi?e nè kò yasu?ɔgo yafan?a (wéli baa Sél 19.26).

Kulocelié bé wàa nigbe líe dí ñii wi sí kò. ³⁶ [Nàguɔɔ siin bé puu siʔi nī, Kulocelié bé wàa líe dí ñii wi sí kò.]^q

³⁷ A pìtenmene pe 'Zezi yúgo wè né jo: «Kàfɔli*, sétiʔeni kire bága kpíʔile ?»

A wi 'pe ye: «Tiʔe gí nī yakuugo ki yē gè, baa dibare ti nìe tii píne.»^r

18

Lagucuo kàsiile wori dè né kàyuʔujuufɔli ní wè

¹ A Zezi wi 'kàsiile láa wáa nè wi pìtenmene ken bèle bè ki tìe dí sien yeli bèri náari súuri sìnvrɔni, pe fáa ga jo peli 'fùrɔʔ. ² Wi cé pe ye: «Kàyuʔujuufɔli wáa 'puu baa kàʔa káa nī, wi puu ne fiʔé Kulocelié nēʔ, bé né ga jo bè sien tóriʔ. ³ Lagucuo wáa 'puu baa ki kàʔa nī gè, wi puu ne waa kàyuʔujuufɔli ñáa tiʔe nī gè ne nyu né wi ní, wi- wire tànʔa ken gè wire mé wire kàsiitunnyeni nē wè. ⁴ A ki 'tɔliɔ nyuo kúɔ, kàyuʔujuufɔli wi nē cí. Nè sí ki taa a wi kénì ki sòngi nè jo: «A ki ce yē mi wè fiʔéʔ Kulocelié nē wè, nè píne mi wè ne tóriʔ né sien ní wè, ⁵ bà sí lagucuo ñáa wi nē ne báan ne mi fùrɔ né wi sienre ní dè, m'bé wi tànʔa ken gè wi mé, wi fága kò de mi yiʔe gbèngí gèʔ.» »

⁶ A Kàfɔli Zezi wi sí sienre dáa juu dè nè taʔa baa né jo: «Yeli 'kàyuʔujuuwo sienkoliwo ñáa wi sienre lúʔu dè í ? ⁷ Kulocelié wire wè do, bàli wi 'nyíene nè kòn bèle, wií ga tànʔa ken gè pe méʔ lé, bà piyē ne kòkuʔulo wáari gèle wi kúruɔ pílige né cenvugo wè; wi bé ki yaʔa ki mɔɔ lé, wi fága pe sáʔaʔ fáarifaari ? ⁸ M'bé ki juu yeli mé, wi bé pe tànʔa ken gè pe mé fáarifaari.

A Sien Pùɔ* wi kénì pen wè, wi bé pa téngéle nyaa niri tíin bile duniya nī wè lé ?»

Farizien nàguɔ né lanbosuɔwɔ kàsiile wori dè

⁹ Píra ñáa nī wè, sienne bíli pe puu ne piye sòngí peli yē sínmine bèle, níe sienne senmine cúɔnnɔ bèle, a Zezi wi 'kàsiile náa wáa lè nè pe ken né jo: ¹⁰ «Nàguɔɔ páli siin cé ké Kulocelié Gbùʔɔɔsaʔa* mé gè bè sa Kulocelié náari wè, wàa 'puu Farizien, ñii ní wè lanbosuɔwɔ. ¹¹ A Farizien nàguɔ wi sènì yè nè yéri ne náari né jo: «Kulocelié, mi ne muɔ síeri, mi wè bè siensenmine tíele bèleʔ: kàyuulo, sienkolilo, ceyuulo, majo bè lanbosuɔwɔ* ñáa tíele wè. ¹² Mi ne sún tóngi wè tɔliɔ siin cégboli nī lè, níe mi kɔliyere

^q17.36 Gireki sebeliele páli nyéni koligo gáa ki sienre le dè baa, majo bè ti 'juu Matiye 24.40 tiʔe nī gè.

^r17.37 Wéli baa Mat 24.28.

ti mieni kiekiewu?ulo^s kan?a gèle.>

¹³ Lanbosuɔwɔ* wire wè, a wi 'yéri baa li?i, wiì cénì puu ne caa bè yi?e yège gè náame?, wi puu ne nyu ne yobilo^t né jo: «?é, Kulocelie, -nyinime taa mi nē, kapiigbi?iliwe wī mi wè.»

¹⁴ M'bé ki juu yeli mé wire wè, a wire koli nè ké wi kpáa mé gè, a Kulocelie wi 'wi tóri siensinwe?. Farizien nàguɔ wire wè, Kulocelie wiì wi tóri siensinwe. Ki nyaa sien ó sien wi nyéni wiì téngi náame gè, pe bága wi cérigé; a sien ŋî sí wiì cérigé wè, pe bága wi yège náame.^u»

Zezi wi 'kpu?ɔɔ ta?a pìile nē bèle

(Mat 19.13-15; Mar 10.13-16)

¹⁵ Làa nē sienne pàlì yé yè ne pe pìile líi bèle ne báan Zezi kúru gu wè, wi- pa kiye ta?ala pe nē. Bà pìtenmenε pe kénì pe nyaa pe kire kpín?ini gè, a pe yè ne nyu sienne nē bèle.

¹⁶ A Zezi wi 'pìile yeri bèle nè kpɔni wiì nē né fali nè pìtenmenε ye bèle: «Ye- pìile ya?a bèle peri báan mi mé, ye fãri pe cìrá de kunu mi kúru gu?. Nè ta?a gíi nē, sienne bílì bíele bè pìile tíele bèle, peli wu?u gī Kulocelie Kùlofoligɔ* gè. ¹⁷ M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, a sien ŋî sì fòli? Kulocelie Kùlofoligɔ* nē gè bè pùò tíele wè, ki sien wiì ga tíi bé jíin baa?.»

Lɔrifɔli nàguɔ wori dè

(Mat 19.16-30; Mar 10.17-31)

¹⁸ A Zuufulo yieginuwe wáà 'Zezi yúgo wè né jo: «Tenmefɔli cènwe, gáa mi yeli bè kpí?ile bé sí bànguɔ sii taa wè ?»

¹⁹ A Zezi wi 'wi ye: «Gáa nē muɔ ne mi yeri cènwe ? Sien wè cènwe?, nè yiri Kulocelie wire nigbe nī?. ²⁰ Muɔ sì dú?u kajuudi?ele cén gèle? ?

Fãga ceyuugo kpí?ile?,

fãga sien kpúu?,

^s18.12 Gii sienne pe 'dàli ne yeri yá?a wè, kire nyaa gii sien wi sí taa wè, ki tílaga tieye kiewoli lire wi yeli bè ken Kulocelie mé.

^t18.13 nyu ne yobilo: Zuufulo mé bèle, a sien gbéne kaya?a sienre nyu dè, wi nyeni níè ne sindinge kpúon gè. (Wéli baa Za 12.10; Luk 23.27).

^u18.14 Wéli baa Mat 23.12; Luk 14.11.

fǎga yùu?
fǎga fine ta?a muo siennyeni nē?
te muo tuu né muo yàa kpóri bèle.^v

²¹ A nàguo wi 'jo: «Mi 'dàa ti mieni kpí?ile dè níe tíin cíewe.» »

²² Bà Zezi wi 'sienre dáà lú?u dè mme gè, a wi 'nàguo ye wè: «Kaala nigbe sí yē ne tíin muo nē. Sa muo kōliyerē ti mieni pári, ma ken fuumɔfɔlilo mé, bè muo bé lɔri taa nyi?ene nī lè. Píra njàa nī wè, mári báan ma pa ta?a mi nē.»

²³ Bà wi 'sienre dáà lú?u dè a ti 'laame piēn wi nī kpu?ɔ; ki nyaa lɔri 'puu wi mé nì?ere kátii. ²⁴ Bà Zezi wi 'wi nyaa a laame pi 'cú?ɔ wi nī kpu?ɔ mme gè, a wi 'jo: «Ki sí tōni yē gbèlige bìli mé lɔri yē dè bè jíin Kulocelie Kùlofɔligo* nī gè. ²⁵ Ki ce yē kpí?iledan?a nyu?ɔmɔ mé wi- sùuri míseni kàwiile nī, nè tóri lɔrifɔli mé wi- jíin Kulocelie Kùlofɔligo* nī gè.»

²⁶ Bìli pe puu ne luru wi mé bèle a pe sí jo: «A ki yē bè gè,^w njáasien sí wi bé jáa bè suɔ ?»

²⁷ A Zezi wi 'jo: «Gii kiǐ gbè kpí?ile? sienne mé bèle, ki bé gbè kpí?ile Kulocelie mé wè.»

²⁸ A Pieri sí jo: «Ma sí ki wéli, weli 'weli kele ke mieni ya?a né ta?a muo nē.»

²⁹ A Zezi wi 'pe ye: «M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, ki sien wi wè baa?, njàa wi 'wi sa?a ya?a, á kire laa nè wi cuo ya?a, nè wi siinyenine ya?a, nè wi siivɔlilo ya?a, nè wi piile ya?a, Kulocelie Kùlofɔligo* kire kenme nē bè, ³⁰ né kò wì ti feliye nì?eye taa duniya njàa nī lè?, bé sí ní banguo sii taa wè mbàn?a.»

Zezi wi 'wi kpúu wori juu né wi nyéyirile wori ní dè tadaanriwu?u nē gè

(Mat 20.17-19; Mar 10.32-34)

³¹ Làa nē a Zezi wi 'wi pìtenmene kie né siin kóri bèle nè sèni pe ye: «We n'bele we waa Zerizalemi kà?a mé. Kele gílì Kulocelie sienjuulo pe yé sebe Sien Pùo* wori nē dè, ti mieni báa fori. ³² Pe báa wi ken kùlogolo kálì* sienne mé, pe béri pìye nyíene wi nē, de wi gbèlí; béri wi teri, de tíenre sùlugú de wáari wi nē. ³³ Pe bé wi kpúɔn né sápile ní, kire kàdu?u mé gè, bé sí wi kpúu. Cendaanriwu?u nē gè, wi bé sí koli nyé bè yiri.»

³⁴ Nè ki ya?a pìtenmene piyè cé yafien cò sienre dáà nī dè?. Ti kóri wi cé làri pe nē;

^v18.20 Wéli baa Yir 20.12-16; Fàn 5.16-20.

^w18.26 Gireki sebere nī dè, «A ki yē bè gè» wi wè baa?.

piyè cé ti kárigoli cén?.

Zezi wi 'fúon wáa pu?o

³⁵ Bà wi kénì sì?eré ne nògí Zeriko kà?a nē gè, a ki 'nyaa fúon nàguo wáa 'puu téníwe koligo nyuo nē gè ne sienne náari bèle. ³⁶ Bà wi kénì sienni?eme tūnmō lú?u bè á piyē tòrí bèle, a wi 'pe yúgo gáa gī baa ?

³⁷ A pe 'wi ye dí Nazaretiyé Zezi wi nyéni tòrí.

³⁸ A wi 'kòkuulo wáa né jo: «Zezi yo, Dawuda tūlugo wuu*, -nyinime taa mi nē !»

³⁹ Bìli pe puu yi?e mé gè, a pe yè ne nyu wi nē né wi ye wi- pìiri, a wi ní nē kàa ta?a yékpòli nē lè né jo: «Zezi yo, Dawuda tūlugo wuu, -nyinime taa mi nē !»

⁴⁰ A Zezi wi 'yéri, né jo pe sa wi kóri baa de báan. Bà wi 'pen wè, a Zezi wi 'wi yúgo:

⁴¹ «Gáa muo ne caa mi kpí?ile muo mé ?»

A wi 'jo: «Kàfòli*, mi- ne caa bè ní koli de nya?a.»

⁴² A Zezi wi 'wi ye: «Te nya?a sí, muo téngéle ni 'muo suo.»

⁴³ Tienugo nī gè a wi fali ne nya?a seni, a wi 'líe nē ta?a Zezi kúrugú wè níe Kulocelie sèlí wè. Bà sienni?eme pi mieni 'kire nyaa gè, a peli míeni yè ne Kulocelie gbù?oró wè.

19

Zezi wi 'ké Zase kpáa mé

¹ A Zezi wi sèni jín Zeriko kà?a nī gè, ne tári bè sùuri ki nī. ² Nàguo wáa 'puu baa, pe puu ne wi mí?e yeri gè Zase; lanbosuolò* kàfòli wáa wi 'puu, ne ní lórifòli. ³ Wi puu ne ki caa bè Zezi nyaa wè, sien nji felige wi 'puu, wìl cé sí je gbè jáa?, bà sienne pe cé ni?e bèle. Ki nyaa sien weriwe wi 'puu. ⁴ A wi sí fè nē ké pe yi?e nē, nē sèni tán?a tiige káa nī pe ki yeri siikomori tiige, gii ki bé tí a Zezi wi kénì tòrí wè, wire gbè wi nyaa, ki nyaa kire ti?e kire nī Zezi wi cé yeli bè tóri.

⁵ Bà Zezi wi kénì pèni nò baa ki ti?e nī gè, a wi 'yi?e yège gè, né juu né nàguo njáa ní wè né wi ye: «Zase, te fiélé mari tíri ná?a, pàngé gè mi yeli bè sa tìrige muo kpáa mé.»

⁶ A wi fali nē tigi fáarifaari seni, nē sèni Zezi kpàli wè né fundaanra ní. ⁷ Sienne bíli mieni pe 'puu baa nē kire gáa nyaa gè, a pe yè ne nyu ne kún?ori laame nī níe wáa dí Zezi wi sèni tìrige kapiigbi?iliwe nàguo kpáa mé.

⁸ A Zase wi sí yè nē yéri né juu né Kàfòli* ní wè né jo: «Nyaa, Kàfòli*, m'bé mi lóri ti kàja?a sìnbugo ken gè fuumoflilò mé, nē píne a ki yē mi 'wàa yùu yakaa nī wè, m'bé ki

felige tieye siceri ken ki sien mé wè.»

⁹ A Zezi wi 'wi ye: «Pànge gè, suɔɔ ni 'pen ná?a sa?a gáà mé gè, nè ta?a gí nē, Birayima tùlugo wuu wáà wī ñàa wè nè pínε. ¹⁰ Ki nyaa Sien Pùò* wi 'pen bè pa sienpuunninɔ caa bèle bè pe suɔ wī.»

Wali li?ele kàsiile wori dè

(Mat 25.14-30)

¹¹ Bà Zezi wī ne wi sienre nyu dè ne waa á sienne piyē lúru wi mé bèle, bà pe kénì sizeré ne nògí Zerizalemi kà?a nē gè, a sienne pe yè ne ki sòngí nè jo dù?ɔ Kulocelie Kùlofoligɔ* ki cí ga fuu bè yiri wī.

A Zezi wi sí kàsiile láà wáa pe mé ¹² né pe ye: «Nàguɔ wáà wi 'puu míekpu?ɔfoli, wi yé je ké kùlo láà nī li?i wómi, bè sa tí pe 'wi ténge kùlofoligɔ nē, bé sí koli bè pen. ¹³ A wi 'wi baakuɔɔ páli kie yeri nè pénì tie kpègele nigbe nigbe^x ken pe mé, né pe ye: «Ye sari jà?a wáari né wi ní, ná?ane mi de báan.»

¹⁴ Nè sí ki taa wi kenme pi cé wi kùlo wuulo bien bèle. A pe 'tunduro tórigo baa wi yi?eme gè né jo: «Weli wè nàguɔ ñàà caa wè wi- puu weli kùlofoli wè?»

¹⁵ Kire né ki mieni a pe 'wi ténge kùlofoligɔ nē gè. A wi sí koli nè pen wi kùlo mé lè. Bà wi 'pen wè, a wi 'wi baakuɔɔ kie yeri bèle, bàli mé wi cé tie kpègele ken gèle, pe- pa kúnɔ wire mé tònì ñî pe 'taa bèle.

¹⁶ A péliwe wi pénì yiri, nè jo: «Kàfoli*, tie kpège gáà náà muɔ 'ken mi mé wè, mi ki feliye kie taa tònì.»

¹⁷ A wi kàfoli wi 'wi ye: «Nicii! baakuɔcènwe wī muɔ wè. Muɔ 'miε tie ténge sien né cèri ñàà ní wè, m'bé muɔ ténge kàaya kie nyùgo nē.»

¹⁸ A siinwuu míeni wi pénì yiri, nè jo: «Kàfoli*, tie kpège gáà muɔ 'ken gè, mi 'ki feliye kogunɔ taa tònì.»

¹⁹ A wi kàfoli wi 'wi ye: «M'bé muɔ ténge kàaya kogunɔ nyùgo nē.»

²⁰ A wàa ní nè pen nè pénì jo: «Kàfoli*, muɔ tie kpège n'ge, mi cé ki puɔ fèni píle nī nè sèni wi ténge. ²¹ Ki nyaa mi puu ne fi?é muɔ nē, bà muɔ yē sien gbèliwe wè. Yege gî muɔ sî ténge gè?, muɔ nê sèni ki líε, nè pínε ti?ε gî nī muɔ sî yatan?ara tán?a wè?, muɔ nê sèni yaliire líε baa ki ti?ε nī gè.»

²² A wi kàfoli wi 'wi ye: «Muɔ nyasienre tire nē m'bé muɔ kàyu?u juu gè,

^x19.13 Ki tie ñàà wi cé baakuɔwɔ cenye dabataan sàri kúɔ.

baakuɔsienpiuwe wī muɔ wè. Muɔ sí cé ki cén sien gbèliuwe wī mi wè, dí a mi sì yege gfi ténge, mi nê sèni ki líe, nè píne a mi sì yatan?ara dfi tán?a? dè, mi nê sèni yaliire líe baa ki ti?e nī gè. ²³ Gáa nē muɔ sì mi wali ténge wè walisa?a mé, wi- ce tōni sii, a mi kénì pen mi cé pa wi líe né ki tōni ní wè ?»

²⁴ A wi fali nè juu né bìli ní bèle pe 'puu baa yérile pe táanni bèle, né pe ye: «Ye- wi tie kpège suɔ gè wi mé, ye ken ñii mé wè ñàa wi 'wi wali wi feliye kie taa yè.»

²⁵ A pe 'wi ye: «Kàfɔli*, tie kpèye kie yē wi mé nè kúɔ !»

²⁶ A wi 'pe ye: «M'bé ki juu yeli mé, a yakaa yē sien ó sien mé, pe bé ní wi ken bè ta?ala; ñii sí mé yakaa wè yē wè?, cèri ñfi wī wi mé wè, pe bé wi suɔ sien mé wè. ²⁷ Píra ñàa nī wè, mi leguulo bìli piyè puu ne caa mi pa puu peli kùlofɔli wè, ye- pe cò yeri báan ná?a, ye pa pe kpúu ná?a mi yi?e mé gè.» »

ZEZI WII ZERIZALEMI KA?A ME

(19.28 - 21.38)

Zezi wi 'jiiin Zerizalemi kà?a nī gè

(*Mat 21.1-11; Mar 11.1-11; Zan 12.12-19*)

²⁸ Bà Zezi wi 'sienre dáa juu nè kúɔ dè, a wi 'kíni pitenmene pe yi?e nē ne waa Zerizalemi kà?a mé gè. ²⁹ Bà wi sèni nògí Betifaze vògo né Betanii vògo nē gè baa Wolivi Tiire nyagurugo táanni gè, a wi 'wi pitenmene páli siin tun né pe ye: ³⁰ «Yeri waa baa vògo gáa mé gè, n'ge baa we yi?e mé gè. A yeli sèni jiiin yeli bé sèfenpile láa nyaa puɔɔ, sien fie tán?a ni nē?, ye- ni sá?a yeri báan. ³¹ A sien 'yeli yúgo gáa nē ye ni sá?ala lè, ye- sien ye wè: «Kàfɔli* wi màakuu yē ni nē.» »

³² A tundunminɔ pe 'ké nè sèni kele nyaa gèle bà Zezi wi cé ti juu pe mé bèle. ³³ A pe 'tuu ne ni sá?ala. A sèfenne ni kàfɔlilɔ pe 'jo: «?en, kiī meni wī, gáa nē ye ni sá?ala ?»

³⁴ A pe 'jo: «Kàfɔli* wi màakuu yē ni nē.» ³⁵ Né fali nè ni kóri nè ké Zezi kúru gu wè.

A pe sèni pe bururo fòlilo dè nè ta?a sèfenne nē lè, né fali nè Zezi líe wè nè térigè ni nē.

³⁶ Bà wi waa wè, a sienne pe yè ne pe bururo cáanri dè ne waa wi mé koligo nī gè.

³⁷ Wolivi Tiire koligo kire pe yé líe, ki 'puu nyagurugo nē. Bà Zezi wi sèni tíri Wolivi nyagurugo nē gè béri nògí Zerizalemi kà?a nē gè, a fundaanra 'jiiin kpu?ɔ sienni?eme báa pi 'puu wi kúru gu wi pitenmene bèle. A pe mieni fali nè ñúnugo le ne ñú seni, ne

Kulocelie sèlí wè kakpoliyo yi wu?u nē gè, nyàa Zezi wi yé kpí?ile pe nyaame nē bè.

³⁸ Pe puu ne nyu náa wáa:

«Kulocelie wi- kpu?ɔɔ ta?a kùlofɔli ñàà nē wè,
ñàà wi báan Kàfɔli wire mí?e nē gè,
yanyige sí puu nyì?ene nī lè,
kpu?ɔɔ- sí puu Kulocelie nē wè nyì?ene tieliiliye nī yè !'»

³⁹ A Farizienne* pàli 'kò baa sienne sun?ɔmɔ nī bè né Zezi ye wè: «Tenmefɔli, juu né muɔ pitenmene ní bèle pe- pìiri.»

⁴⁰ A Zezi wi 'siennugoro ken dè pe mé né pe ye: «M'bé ki juu yeli mé, a bàli pe 'pìiri bèle, sìndari béri yékpu?ulo wáari.»

Zezi wi 'nyeni Zerizalemi kà?a nē gè

⁴¹ Bà Zezi wi kâ sèni nògí Zerizalemi kà?a nē gè á wi 'kà?a wéli gè nē nyaa gè, a wi 'nyeni nē wáa kà?a nē gè, ⁴² né jo: «?é, kà?a muɔ, a ki yē muɔ cé ki cén meni muɔ bé ki puu bé yanyige taa gè wè díe ! Nè sí ki taa, kire tiele ni 'làri muɔ nē ñò wè. ⁴³ Cenyé yáà sí ne báan baa, muɔ leguulo pe bága pa gunyo^z faan bè muɔ còri, bè muɔ mà?a bè su?u kayɔbiyo yi mieni nē, ⁴⁴ bè yeli tán?ana bè mu?ɔɔ dàala nē lè muɔ né muɔ pìile ní bèle. Piyě sìndenige káà ya?a ki- kò ta?aga kàa nē?, bà ki nyaa muɔ sì tóri? né Kulocelie penjenge lèle ní lè muɔ ti?e nī gè wè?.»

Zezi wi 'yaparile cira bèle nē yige Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* nī gè

(Mat 21.12-17; Mar 11.15-17; Zan 2.13-17)

⁴⁵ A Zezi wi sèni jín Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* nī gè, nē fali ne yaparile cira bèle ne yigi kpàn?ane, ⁴⁶ né pe ye: «Kulocelie siensebere* ti 'ki juu né jo:

Mi sa?a ki bága pa puu Kulocelie náaridi?e.^a

Yeli sí péni ki kpí?ile kàyuulo kòridi?e.^b»

⁴⁷ Wi 'puu baa Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* mé gè cenge ó cenge ne sienne tenme bèle. A kacuɔnrilo kàfɔlilo bèle né Kulocelie sienre sebecénmine ní bèle, peli né sienne pe

^y19.38 Wéli baa Ìjún 118.26; Luk 2.14.

^z19.43 Nàgbeliye pe sí còri nē yérige nē ti?e sùlu gè.

^a19.46 Wéli ba Eza 56.7.

^b19.46 Wéli baa Zer 7.11.

yiɛginine ní bèle, pe puu ne wi caa né kpúumɔ ní. ⁴⁸ Piyè cé sí còdi?e taa wi nē?, ki nyaa sienni?eme pi mieni puu ne luru Zezi mé wè.

20

Pe 'Zezi yúgo wè sé wi fàn?a ki 'kón ?

(*Mat 21.23-27; Mar 11.27-33*)

¹ Laa nē Zezi wi 'puu ne sienne tenne bèle baa Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* mé gè ne Kataanna Sienre* nyu dè ne tíí pe nē.

A kacuɔnrilo kàfɔlilo pàlì 'ké wi kúru gu peli né Kulocelie sienre sebecénmine pàlì ní, nè fàri Zuufulo pe liele pàlì nē. ² Nè sèni wi ye: «Ki juu weli mé, ñáasien fàn?a nē muo ne kele gálì kúu gè ? Ñáasien wi 'kire kàfɔligɔ ken gè muo mé né jo mari ti kúu ?»

³ A wi 'pe ye: «Mi mieni wè, m'bé yeli yúgo né kaala nigbe ní, ye- ki siennugoro ken dè m'mé: ⁴ batemi* ñàà Zan Batiisi wi puu ne kpín?ini sienne nē bèle, Kulocelie mé wi cé kón lé, dí sienne mé wi cé kón ?»

⁵ A pe sèni piye nyaa kàsenge nē, nè piye kìe kìe baa né jo: «A we wi ye dí Kulocelie mé wi cé kón wè, wi bé jo gáa nē wiyè cé sí ténge wi sienre nē dè? ? ⁶ A we sí ní nè wi ye dí sienne mé wi cé kón wè, sienne pe bé we wáa né sɔndari ní.» Ki nyaa sienne pe mieni cé ténge ki nē Zan wi 'puu Kulocelie sienjuuwo. ⁷ Kire ti?e gáa nī gè, a pe 'Zezi ye wè: «Weli sɔ cén? ñáa wi cé wi tun a wi péni batemi kpín?ini wè?.»

⁸ A Zezi wi 'pe ye: «Mi mieni sí ga tíí bé ki juu yeli mé? sé mi fàn?a ki 'kón a mi ne mi kele kúu gèle?.»

Zezi wi 'kàsiile láà wáa ɛezen fálile funbin?efɔlilo wori nē dè

(*Mat 21.33-46; Mar 12.1-12*)

⁹ A Zezi wi fali nè sienre taa juu sienne mé bèle kàsiile nī, né pe ye: «Sien wáa cé ɛezen si?i fáli. Bà wi 'ki fáli gè, a wi 'ki ya?a ɛezenfalile pàlì mé, né yiri nè ké tán?ane nē bàa lèlè láà kúu baa. ¹⁰ Bà lèlè ni kénì nò lè, a wi 'wi baakuɔwɔ wáa tórigo baa ɛezen si?i baakuɔlɔ kúru gu bèle pe- sa ɛezen yasenre taa ken wi mé. A pe sèni wi kpúɔn né wi cira nè tórigo kawaaye. ¹¹ A si?ifɔli wi ní nè wáa tórigo, a pe ní nè sèni wi kpúɔn nè wi ti?ele, né wi tórigo kawaaye. ¹² A si?ifɔli wi ní nè taanriwuu tórigo wè, a pe ní nè sèni wire kpúɔn nè wi luɔ né wi cira.

¹³ A si?ifɔli wi 'sɔngi, nè kénì jo: «Bà ki yē ñò wè, gáa ce m'bé kpí?ile? M'bé mi jaa tíime

tórigò wè, ñàa wi 'mi déni wè, dù?ò pe báa fiere taa wire nē.»

¹⁴ Nè sí ki taa bà erezén si?i baakuòlò bálì pe sèni jaafòli ñàà nyaa wè, a pe 'juu nè pìye sòmì né jo: «Kòriliwe wire ce wì ñàa wè, ye- tí we- wi kpúu, dí kòrigò ki sí kò weli wu?u.» ¹⁵ A pe falì nè wi cò nè wi píle nè yige si?i nì gè, nè sèni wi kpúu.»

A Zezi wi 'pe yúgo: «Yeli ne sòngí gáa erezén si?i kàfòli wi bé kpí?ile sienne bálì nē bèle ? ¹⁶ Wi bé ké bè sa erezén si?i baakuòlò bálì kpúu bèle, bé sí si?i ken gè pàli piyeye mé.»

Bà sienne pe 'sienre dáà lú?u dè, a pe 'jo: «Cí, Kulocelié- we suò ki felige mé !»

¹⁷ A Zezi wi sí pe wéli nè taa, né pe ye: «Kulocelié siensebere* dáà tire kòri wire sí jo gáa wì:

Sìndenige gû saafaanna pe 'wáa gè,

kire ki kénì kò sa?a kàluulo kàdenipelige gè, gáa ki sî ñòri ken sa?a mé gè.^c

¹⁸ A sien ó sien tuu ki sindenige gáà nē gè, wi bé mu?òrò;

a ki sí ní nè tuu sien ó sien nē, ki bé wi mu?òrò.»^d

Lanbo ñî wi yeli bèri sàrí kùlofògbuòwò mé wè

(Mat 22.15-22; Mar 12.13-17)

¹⁹ Ki lènnuò nì lè a Kulocelié sienre sebecénmine bèle né kacuònrilo kàfòlilo pe yè ne kenme páà caa meni peli bé wi cò wè. Nè sí ki taa pe puu ne fi?é sienne nē bèle. Ki nyaa pe cé ki cén dí peli mé Zezi wi cé kàsiile náà wáa lè nè ken.

²⁰ A pe 'kò ne wi kakpi?iligele ci?ige gèle, né sí sienne pàli tòrigò baa wi kúrugù, pe- sa pìye kpí?ile peli yē siensinmine, bé sí taa bè Zezi taa wè cò wi sienjuuro nì dè, bè wi ken kàyu?ujuufòli mé wè wire né fàn?afòli ní wè.

²¹ A pe sèni wi yúgo né jo: «Tenmefòli, weli 'ki cén muò nyasienre dè né muò tenmene náà muò ne kan?a lè tiì sienre; muò wè ne sienne wéli bèle yieye nì? níe nyu?. Ki nyaa muò ne sienne tenme bèle Kulocelié koligo nē gè né kányi?e ní. ²² Ki yeli weri lanbo sàrí wè kùlofògbuòwò*^e mé wè lé, dí we tíi ?»

²³ A wi 'pe kpìlikpili wéli wè nè nyaa, a wi 'pe ye: ²⁴ «Ye- tí mi nyaa denari wali kpège

^c20.17 Sienre ti 'juu baa Ìjún 118.22. Ki sindenige kiì ne gèdinne baara kúu.

^d20.18 Wéli baa Eza 8.14,15.

^e20.22 Wuròmíyè kùlofògbuòwò mí?e ki 'puu Sezari wè. Pe fàn?afòlilo pàli 'puu ténine fàn?a nē gè Zuufulo kùlo nì lè.

kàà nē wēli. Ŋáasiēn jēnyinē pe 'kpúwɔn ná?a nàa lè, né sēbere dáà ní dè ?»

A pe 'jo: «Kùlofɔgbuɔwɔ* wori dī.»

²⁵ A wi sí pe ye: «A ki yē bè gè, gii gī kùlofɔgbuɔwɔ* wu?u gè, ye- ki ken kùlofɔgbuɔwɔ mé wè. Gii sí gī Kuloceliē wu?u gè, ye- ki ken Kuloceliē mé wè.»

²⁶ Piyè jáa nè sienre taa wi mé?, bè wi cò ti nī sienni?eme pi yi?e mé gè?. Nè píne, wi siennugoro ti cé pe fungo wúw, a pe 'pìiri.

Sadusiēne pe 'Zezi yúgo wè nyéyirile wori nē dè

(Mat 22.23-33; Mar 12.18-27)

²⁷ A Sadusiēne* páli 'sì?ere nè kpɔni Zezi nē wè, peli pe sí jo dí nyéyirile wè baa wè?; a pe 'wi yúgo né jo: ²⁸ «Tenmefɔli, Misa wi 'ki sebe nè ya?a we mé né jo, dí a sien 'kùu né celiwe ya?a, wii pìile sii celiwe nē wè?, wi siinyeni wi- celiwe líe wè, wi- pìile sii wi- ken wi siinyeni njàà mé wi 'kùu wè.^f ²⁹ Ki sí nyaa, laayirinyenine kɔlisiin 'puu baa nàguɔɔ. A péliwe wi 'celiwe líe, nè kénì kùu, wii pùw sii celiwe nē wè?. ³⁰ A kanugo ki ní nè siinwuu taa wè. ³¹ A taanriwuu wi 'celiwe líe wè, fúw nè taa pe mieni kɔlisiin bèle, a pe 'kùu, wàa sè kénì pùw sii celiwe nē wè?. ³² Kire ki mieni gàa kàdu?ume gè a celiwe míeni wi péni kùu. ³³ Kúbilo nyéyirile cenge gè, bàli pe mieni nī bèle, njí wuu wi bé puu celiwe njàà wè ? Né ki cén pe mieni kɔlisiin pe 'wi téngē celiwe.»

³⁴ A Zezi wi 'pe ye: «Pàngē lèlē wuulo bèle nàguɔɔ bèle né celile ní bèle, piyē ne cepɔrigɔ kpín?ini. ³⁵ Nè sí ki taa yirile náà ni báan lè, bìli bìelē pe 'nyuɔ nè yeli bága sa puu baa bèle, bé sí nyé bè yiri kúbilo nī bèle, piyè je de cepɔrigɔ kpín?ini?. ³⁶ Ki nyaa piyè ní nè je gbè kúu cígini wī?, píra njàà nī wè pe 'kò nubolo né nyi?ene tundunminɔ ní bèle, ne ní Kuloceliē pìile bà ki nyaa pe koli nè nyé bèle. ³⁷ Kii céngē, kúbilo pe bága koli bè nyé; we 'ki nyaa gàa Misa wi 'juu nè tìe wi kasebegēle nī gēle kàsunnyige kákɔbile ti?e nī gè, a wi 'Kàfɔli* mí?e yeri gè nè jo «Birayima Kuloceliē, Siaga Kuloceliē, né Yakuba Kuloceliē.»^g ³⁸ Kuloceliē wi wè kúbilo wuu?; wiile wuu wī. Nè ta?a gíi nē, wire mé wè pe mieni yē wiile wī.»

³⁹ A Kuloceliē sienre sēbecénmine páli fali nè Zezi sienre su?u dè né jo: «Tenmefɔli, muɔ 'ti sómigɔ nè juu !» ⁴⁰ Ki nyaa piyè cé ní nè sori bè wi yúgo né yakaa wori ní cígini?.

Suɔfɔli wi kenme bè né kùlofɔli Dawuda ní wè

^f20.28 Wéli baa Fàn 25.5-6.

^g20.37 Wéli baa Yir 3.6.

(Mat 22.41-46; Mar 12.35-37)

⁴¹ A Zezi wi sí pe ye: «Ki síe meni á pe 'jo Kulocelie Siennyienegonwo* wii Dawuda* siime tùlugo wuu wè ? ⁴² Ijúnuyo sebe nī wè Dawuda* wire tíime wii dú?u ki juu né jo:

Kàfɔli wi 'ki juu mi Kàfɔli* mé wè né wi ye:*

«Téni ná?a ge mi kàliige mé gè,

⁴³ fúo bè taa mi ga muo leguulo le bèle muo tɔliyo láara yè.^h»

⁴⁴ Bà sí ki yē, Dawuda* wii ne wi yeri wire kàfɔli. Meni sí wi bé gbè puu Dawuda* wi siime tùlugo wuu bè síe ?»

Zezi wi 'wi pitenmene yeri bèle, pe fãri nàgbu?ɔɔ kpín?ini?

(Mat 23.1-36; Mar 12.37-40)

⁴⁵ Bà sienni?eme pi mieni puu ne Zezi wi sienre lúru dè, a Zezi wi 'wi pitenmene ye bèle: ⁴⁶ «Yeri yiye ci?ige Kulocelie sienre sebecénmine nē bèle, pe ladaanma pire bī bèri nyaari de mári né burugboliyo ní, nè pínne sienne peri peli síeri sienni?eme tiye nī yè, kire ki 'pe déni. Yi?eme ténidiye yire yi 'pe déni gbu?ulo tiye nī yè, tenmezaaya nī yè, né yi?eme ténidiye yire yi pe déni, lìigbu?ɔɔ tiye nī yè yi?eme ténidiye yire yi 'pe déni nè pínne. ⁴⁷ Peli sí pe nyéni lagucelile saaya fù?uró yè ne pe yere líi dè ne waa né ti ní, níè ne Kulocelie náari wè ne mɔgi sienne peri peli nya?a. Pe kàyu?u ki bága sa puu gbèligè bè tóri senmine nē bèle !»

21

Lagucuo wáa nyéni kpu?ɔɔ kpí?ile Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a nī gè

(Mar 12.41-44)

¹ Bà Zezi wi 'yi?e yège gè bè wéli wè, nè lɔrifɔlilo nyaa bèle pe pe kpu?ɔɔ nii dè baa Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a wali yalege nī gè. ² A wi kénì lagucuo wáa nyaa, fuumɔfɔli wi 'puu, a wi sèni wali temeneⁱ siin cáan baa wali yalege nī gè. ³ A Zezi wi 'jo: «M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, fuumɔfɔli lagucuo njáa wi 'ken nì?egè nè tóri bili pe mieni nē bèle. ⁴ Nè sí ki taa bili pe mieni bèle, bà pe lɔri tii nì?ere dè, a pe 'tàa kòn nè kpu?ɔɔ dáa kpí?ile dè. Celiwe njáa wire sí wè, wi né wi fuumɔ pi mieni ní bè, cèri njî wi 'puu wi mé

^h20.43 Wéli baa Ijún 110.1.

ⁱ21.2 Nè yeli né kire lèle wuulo pe wali ní wè, wali njáa lagucuo njáa wi cé le baa wali yalege nī gè, wii puu yafien?.

wè, a wi 'wi mieni ken né kò wa?ana.»

Zezi wi 'Kulocelie Gbù?wɔsa?a ki cáanna wori juu dè

(Mat 24.1-2; Mar 13.1-2)

⁵ Sienne pàli yè ne Kulocelie Gbù?wɔsa?a* wori nyu dè né jo ki cènge; ki nyaa pe cé sɛndenijenye tí?e nè ki fèri, né yere ní dè nè pínè dàa pe cé ken Kulocelie mé wè kpu?wɔ dè.

A Zezi wi sí pe ye: ⁶ «Dàa mieni yeli ne nya?a dàa dè, cenge ne báan cenge nī, sɛndenige káà sɛ je ga kò ta?aga kàa nē?, ti mieni bága lá?ala bè tuu.»

Fiele pàli bága kàyu?ujuujenge lèlè tiè lè

(Mat 24.3-8; Mar 13.3-8)

⁷ A pe sí wi yúgo: «Tenmefoli, gáa lèlè nī keke gálì ke bága kpí?ile ? Fie ŋí wi bága ki tiè dí keke gálì ke kpí?ile lèlè ni 'nò wè ?»

⁸ A wi 'pe ye: «Yeri yìye ci?ige, ye fã tí sien- yeli fáanni bè yeli pùunni?. Nè ta?a gí nē, pàli bága pen ni?ebele bè mi mí?e le gè pìye nē bé jo: «Mi wī Kulocelie Siennyienegɔnwɔ* wè, lèlè ni 'nò !» Ye fã ta?a pe nē?. ⁹ A yeli kénì kapienne wori lúru, ne cíime wori lúru, ye fãri fi?é?. Kire keke gálì ke yeli bè kíni tóri gbín?ene wī, nè sí ki taa duniya wi kúo lèlè lire bè? gbien?»

¹⁰ A wi ní nè pe ye: «Sienfelige káà bága yè bàa tuu sienfelige káà nē, kùlo láà bága yè bàa tuu kàa nē.^j ¹¹ Dàala ni bága de cúungu kpu?ɔ tieye sáa nī, nè pínè fungo bága tuu tieye yáà nē, né yaabiime ní. Keke kálì béri kpín?ini fíere wu?ulo kátii, né kakpoliyo yáà feliye ní nyi?ene nī lè, yire yi bé puu fièlè bèlè. ¹² Ná?ane ki keke gálì ke- sí nò gèlè, pe béri yeli cògí de yeli wu?ɔ, bèri yeli cògí de waa né yeli ní tenmezaaya mé yè bèri yeli nii kasuusaaya nī, bèri yeli yeri kùlofólilɔ kpáaya mé né fàn?afólilɔ tieye nī, mi mí?e kire kenme nē. ¹³ Kire bé kpí?ile kaala, ye li bé puu mi wori ti juufólilɔ. ¹⁴ Ye- ki le yeli funyɔ nī yè ye ki cén yeli sɛ yeli bèri sòngí sienre dí yeli baa juu bè yìye yige bèlè?»

¹⁵ Mi tíime mi bé sienre le yeli nyuɔyɔ nī yè, bé sinjilige ken yeli mé fúo yeli leguuwo wáà fáala sɛ gbè píle né yeli ní?, bé né ga jo bè yeli kìe?. ¹⁶ Ki nyaa yeli siivólilɔ yo, yeli laayirinyenine yo, yeli narige wuulo yo, yeli nàgorifólilɔ yo, pe bága yeli cò bè ken, pe bé yeli pàli sáa kpúu. ¹⁷ Nè pínè yeli bé sienne pe mieni bien, mi mí?e kire kenme nē.

^j21.10 Wéli baa Eza 19.2.

¹⁸ Nè sí ki taa yeli nziige káà nigbe sí cénì je pùunni?. ¹⁹ A yeli 'yéri yeli nyoyerigele nī gèle, yeli bé yeli sii suɔ wè.

Kàyu?u bága juu Zerizalemi kà?a nē gè

(Mat 24.15-21; Mar 13.14-19)

²⁰ «A yeli kénì Zerizalemi kà?a nyaa gè a kapiengbuɔn tòyo péni ki mà?a nè su?u gè, ye- ki cén kà?a ki cú?ɔ lèle ni 'nò wī. ²¹ Kire lèle nī lè a bìli yē Zuda kùlo nī, peri fé peri waa nyaguruyo náame, a bìli yē kà?a sun?ɔmɔ nī pe- yiri ki nī; a bìli yē siiye nī yè, pe fāga koli ben kà?a mé gè?. ²² Ki nyaa kire cenge kire ki bé puu kapi?ile fu?ɔlɔ tónjenye gè, nè yeli né gī ní Kulocelie siensebere* ti 'juu dè.

²³ Yawu?ɔ bé tuu la?alafɔlib nē bèle né celile bìli ní pe nyeni pìile kan?a pe ɲɔri kire cenye nyàà nī yè. Nè ta?a gī nē, kire cenye yè, wu?ɔgbu?ɔ káà bé tuu kùlo nē lè, nè pīne Kulocelie funyerige ki bé nò kùlo náà ni wuulo nē bèle. ²⁴ Pe bé pe kpúu né ɲosiile ní, bè bìli cò bè le kasuulo nī kùlogolo tiere ti mieni nī. Kùlogolo kálì* wuulo pe bé Zerizalemi kà?a tán?ana gè bè ki pulɔgɔ fúɔ bè taa pe lèle ni pa nyì.

Kele gáli ke bága tóri Sien Pùɔ* wi penjenge gè

(Mat 24.29-31; Mar 13.24-27)

²⁵ «Fiele páli bé yiri baa cenge nē gè né yege ní gè, né ɲɔgɔlɔ ní gèle. Ná?a dàala nē lè sienne pe funyɔ yi bé piɛn kpu?ɔ kùlogolo ke mieni nī gèle. Ki nyaa ku?ɔjii lu?ɔ ki béri wáari de yègí kpu?ɔ náame gè bè pe sòngirɔ nya?ami dè. ²⁶ Fíere kiye nī yè sienne pe béri círigi, ki nyaa gàa ki báan bè pa tuu duniya nē wè pe bé ki nyaa, né bà nyì?ene fàanya yi bé cúungo yè. ²⁷ Kire lèle nī lè dí pe sí Sien Pùɔ* nyaa wè wi de báan kàsadibage káà nē, né wi fàn?a ní gè né kpuɔmɔ ní kpu?ɔ.

²⁸ A kele gáli ke kénì kpín?ini gèle, ye- sómigɔ ye yéri, yé yeli nyùyɔ yègɛ yè, ki nyaa yeli suɔ lèle ni 'nò wī.»

Kulocelie Kùlofɔligɔ ki 'sì?ere nè nò túɔn

(Mat 24.32-35; Mar 13.28-31)

²⁹ A Zezi wi juu né pe ní kásiile sienre nī né pe ye: «Ye- sàanfiidiige wéli gè, né tiire ti mieni ní dè. ³⁰ A yeli gbénè ti nyaa ti wabunro yigi dè, yeli nê ki cén dí ɲù?ɔ ki 'kò túɔn bé jíin. ³¹ Nè pīne, a yeli kénì kele gáli nyaa gèle a ke 'kpí?ile gèle, ye- ki cén Kulocelie Kùlofɔligɔ* ki 'nò túɔn wī. ³² M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, lèle náà wuulo piyè tóri?, dí

dàa ti mieni ti sí kpí?ile. ³³ Nyì?ene lè né dàala ní lè tire bága tóri; mi sienre tĩ sí ga tóri bè nyaa?.

Kàfali wii ne nyu ne we sòmí we- puu nyemine téngelè nī lè

³⁴ «Ye- yiye cò cèngè, ye fāga yeli funyo ya?a yè yi- de nya?ami?, cègbu?o yaliime, né sungbuəndinre, né duniya kasəngilo ní gèle. A kire laa wè kàyu?ujuujenge ki bága pa yeli fuu, ³⁵ bè penne tíele. Ki nyaa ni bága tigi bè sienne pe mieni tón dàala ni mieni nī lè. ³⁶ Ye- puu nyemine lègèle ke mieni nī, yeri náari gii ki bé tí yeli gbè fàn?a taa bè suo gaa ki mieni mé gè, gaa ki baan gè, bé sí gbè jáa bè yeri Sien Pùo* wi yi?e mé gè.»

Zezi wi 'wi cenzenye kúo yè baa Kulocelie Gbù?orosa?a mé gè

³⁷ Cenge ó cenge, Zezi wi 'puu baa Kulocelie Gbù?orosa?a* mé gè ne sienne tenme bèle. A pilige sí cé gbénè wúo gè, wi nê yiri nê ké nê sèni sún nyagurugo mé gè, gaa pe yeri Wolivi Tiire nyagurugo gè. ³⁸ A kpíenme gbénè tuu bè, sienne pe nê yè fa?a nê pen wi kúrugu baa Kulocelie Gbù?orosa?a* mé gè, nê péni lúru wi mé.

22

ZEZI WI 'KUU NE KOLI NE NYÉ

(22 - 24)

Zudasi sèni juu nè biè né Zezi leguulo ní bèle

(Mat 26.1-5,14-16; Mar 14.1-2,10-11; Zan 11.45-53)

¹ Sínvarifun Búru fundaanra dī pe puu ne yeri Torimakiya?a* fundaanra dè, ki cenye yi puu ne sì?eré ne baan. ² Kacuənrilo kàfəlilo bèle, né Kulocelie sienre sebecénmine ní bèle, pe puu ne kenme caa meni peli bé Zezi kpúu wè bè síe wè. Ki nyaa pe puu ne fi?é sienne nē bèle.

³ A Seteni wi jíin Zudasi Isikariyoti fungo nī gè, pitenmene kie né siin tògo wuu wáa wi puu. ⁴ A Zudasi wi 'ké nê sèni juu nè biè né kacuənrilo kàfəlilo ní bèle, peli né Kulocelie Gbù?orosa?a* wélifəlilo kàfəlilo ní bèle, meni wire bé Zezi le wè pe kiyè nī yè. ⁵ A ki 'pe dēni kpu?o, a pe 'nyuo fēni wi mé né jo a ti 'nyuo peli bé wi ken né wali ní. ⁶ A Zuda wi 'yéri ki nē né sí kò ne kenme caa meni wire bé Zezi cò wè bè ken pe mé sienni?eme pi fāga ki cén wè?.

Torimakiya?a fundaanra suro su?o wori dè

(Mat 26.17-25; Mar 14.12-21; Zan 13.21-30)

⁷ A Sinvarifun Búru fundaanra cenbelige ki péni nò, cenge gî pe sí Torimakiya?a fundaanra sinbaara kpúu dè. ⁸ A Zezi wi 'Pieri né Zan tun né pe ye: «Yeri waa ye sa Torimakiya?a liile gbòbori lè, gii ki bé tí we ga sa lii wè.»

⁹ A pe 'wi yúgo: «Sé muo ne caa we sa ni gbòbori ?»

¹⁰ A wi 'pe ye: «A yeli sénì jín kà?a nī gè, yeli bé kpàli né nàguo wàà ní lu?o kàju?o ní tugogo, ye- ta?a wi nē. A wi sénì jín sa?a ó sa?a nī, ¹¹ ye- sa?afoli ye wè: <Tenmefoli wi 'jo we- muo yúgo, sé sa?a ki yē, gii nī wire bága pa Torimakiya?a* suro lii dè né wire pitenmene ní bèle ?> ¹² Wi bé sa?a káà tiè yeli nē saata?alige nī gè baa náame gè, ki laame pi bé puu kpuobɔ, gbòborigu?o; ye- liile gbòbori lè kire ti?e nī.»

¹³ Bà Pieri né Zan pe 'ké bèle, nè sénì kele nyaa gèle meni Zezi wi cé ti juu pe mé dè. A pe 'Torimakiya?a fundaanra liile gbòbori lè.

Zezi wi 'wi liizenne lii lè né pitenmene ní bèle

(Mat 26.26-30; Mar 14.22-26)

¹⁴ Lii lèle ni kénì nò lè, a Zezi wi sénì téni pe líi, wire né wi tundunminɔ ní bèle. ¹⁵ A wi kénì pe ye: «Ki láa 'puu mi nē kpu?o bè Torimakiya?a liile náà lii lè né yeli ní bé né wu?o wè. ¹⁶ M'bé ki juu yeli mé, miñ ní ga tíi bé ki liile ni felige lii lè?, fúo bè taa ni kɔri wi ga fori Kuloceliè Kùlofoligɔ nī gè.»

¹⁷ Á wi fali nè yagbu?o líe gè yakuulo nī lè, nè barige ken Kuloceliè mé né ki ken pe mé né jo: «Ye- suɔ, ye- ki lièle yiye nē. ¹⁸ M'bé ki juu yeli mé, miñ ní ɛɛzen sunmɔ pàà gbuo cígini?, fúo bè taa Kuloceliè Kùlofoligɔ* ki ga pa ténge.»

¹⁹ Á wi fali nè búru líe wè, nè barige ken Kuloceliè mé, né wi kúnminɔ nè lièle pe nē né jo: «Mí céri tire dī dàa dè, ti 'ken yeli kenme nē. Yeri ki liile líi lè yeri sòngí yeri ta?a né mi ní.»

²⁰ Bà pe 'búru káa wè nè kúo wè, a wi 'yagbu?o líe gè nè siennuro juu dè né jo: «Yagbu?o gáà kire yē ne ki tíi nyakungenge fongɔ gáà Kuloceliè wi 'le né sienne ní bèle mi sisen kenme nē bè, mi sisen gáà kire ki bé wo yeli larige nī gè.

Zezi wi 'Zudasi kpilikpili wori juu dè

(Mat 26.20-25; Mar 14.17-21)

²¹ «Ki sí n'ge, ñàa wi je mi le mi leguulo kiye nī yè, ki sien wiī bile téniwe ne wuu ne líi né mi ní. ²² Kii céngé, Sien Pùo* wi bé kùu nè yeli né meni Kulocelie wi 'ki nyíene nè ya?a gè. ?á, sien ñí sí wi bé wi le wi leguulo kiye nī yè, yawu?o bága ki sien taa wè díe !»

²³ A pìtenmene pe fali ne piye yúgo ne mári seni, níe wáa ñáasien wi bága kire kaala náa felige kpí?ile lè peli nī bèle ?

Ñíí wī 'kpú?o pe mieni nī bèle ?

(Mat 18.1; 25.20-28; Mar 9.34; 10.42-45)

²⁴ Làa nē a kàkiere 'yè pìtenmene pe sun?omō nī, pe piye kíí ñíí wi 'kpú?o pe mieni nī bèle ?

²⁵ A Zezi wi sí pe ye: «Kùlogolo ke kùlofolilo bèle, pe kàtenine peli nē pe sí ne pe fàn?a kpúon gè; bàli sí pe nyéni fàn?a kpúon bìli nē bèle, pe nàa peli yeri kacènbuulo. ²⁶ Yeli sí bèle, bà bè? ki yeli bè puu yeli sun?omō nī bè?. Ki nyaa yeli bèle, ñíí wi 'kpú?o yeli nī bèle, wire wī cíewe wè; ñíí sí wī yieginiwe wè wire wī kakuowō wè. ²⁷ A kire laa wè, ñíí wī kpuowō wè pe mieni nī bèle ? Ñàa mé pe sí su?o nè téngé á wi nē pénì téni nè líi wè lé, dí ñàa wi sí puu baakuowō níè ne suro kan?a dè ? Ñàa wi sí téni ne líi wè, wire tú?u bè? kpuowō wè ? Mi wè mi sí yē bile yeli sun?omō nī bè ne ní yeli baakuowō wè.^k

²⁸ Yeli bèle, yeli ye 'kò né mi ní mi wu?oyō yi lègèle nī gèle. ²⁹ Kire nē mi míeni wè m'bé kùlofoligō ken gè yeli mé majo bà mi Tuu wi 'ki ken m'mé gè, ³⁰ gii ki bé tí yeli ga pínè bè líi bé sí pínè bè gbuo né mi ní mi lìidi?e^l nī gè baa mi kùlofoligō nī gè, dí yeli sí puu ténine kùlofolilo kácunyo nē yè, bèri kàyu?u nyu Isirayeli tuufoduluyo kie né siin nē yè.»

Zezi wi 'ki juu Siimō mé wè dí wi bága ti tíene bé jo wii wire cén?

(Mat 26.31-35; Mar 14.27-31; Zan 13.36-38)

³¹ A Zezi wi kénì juu né Siimō^m ní né wi ye: «Siimō, Siimō, Seteni wiī ne ki caa bè yeli yà?ara yà?ara majo bè pe sí yege celi tenme nī kenme bì nē. ³² Mi sí nyénì Kulocelie

^k22.27 Zezi tán?agenme bè né wi pìtenmene ní bèle, ki wè nugo né duniya wuulo kpí?ilegenme ní bè?. Wire wī kpuowō wè né sí ne baara yìrile mé bèle (wéli baa Zan 13.1-17).

^l22.30 Gireki sienre nī dè ki 'jo kácun?o, weli pàngé lèle nī lè we nē jo 'tabali'.

^m22.31 Siimō wè, piyē ne wi yeri ne pínè Pieri.

náari wè muo wu?u, gii ki bé tí muo téngéle ni fãga kúo wè?. A muo kénì koli nè pen m'mé wè, ma juu né muo siinyenine ní bèle ma pe nàzonnò líri bèle.»

³³ A Siimò wi 'wi ye: «Kàfòli*, mi 'gbòbori nè ya?a nè kúo, a ki cénì nyaa kasuulere dī yo, kùu wī yo, m'bé ké né muo ní.»

³⁴ A Zezi wi 'wi ye: «M'bé ki juu muo mé Pieri, pàngé gè séni né gòpòli wi- nyeni wè, muo bé ti tíene bè taa tóliyo taanri bé jo muo sī mi cén?.»

Wu?ogò lèle ni 'kò túon

³⁵ A Zezi wi fali nè pe ye: «Bà mi cé yeli tun pàtié fùn wè, wali kpòbigò fùn wè, né tóriyo fùn wè, yakaa yé séni yeli fòn lé ?»

A pe 'wi ye: «Yafien?.»

³⁶ A wi 'pe ye: «Nè sí ki taa píra ñàa nī wè, a pàtié yē ñii mé sien wi- wi líe; a kpòbigò yē ñii mé sien wi- ki líe. A ñosií sí wè sien ñii mé wè?, sien wi- wi burugo pári gè wi- wàa su. ³⁷ A kire laa m'bé ki juu yeli mé, keke gílì mieni Kulocelié siensebere* ti 'juu dè, ki 'nyaa fàn?a ke mieni ke- kpí?ile ke nyógòlò nī gèle mi sī nī wè. Ki sienre ti 'jo:

Pe 'wi tóri nè le sienpiile nī bèle.ⁿ

Bà sí ki yē, gii ki 'sebe mi wori nē dè, ki bé fori.»

³⁸ A pe 'wi ye: «Kàfòli, ñosiile siin pàlì n'bele ná?a bele !»

A wi 'pe ye: «Ki bé yeli bè.»

Zezi wi 'ké Wolivi Tiire nyagurugo mé nè séni Kulocelié náari

(Mat 26.36-46; Mar 14.32-42)

³⁹ Bà tire 'tóri dè, a Zezi wi 'yiri nè ké Wolivi Tiire nyagurugo mé gè, majo meni wi sí dàli ne ki kpín?ini gè. A wi pitenmene pe 'ké baa né wi ní. ⁴⁰ Bà pe séni nò bèle, a wi 'pe ye: «Yeri Kulocelié náari wè, gii ki bé tí yeli fãga tuu Seteni puuwelige nī gè?.»

⁴¹ Né fali nè sì?ere pe nē kàdenige wáame lílilgenme tíele, nè séni káguro wáa ne Kulocelié náari wè, né jo: ⁴² «Mi Tuu, a muo fòli ma fùrógò gáà líli gè mi nē. Mi sí wè ki mé mi nyéni kaala kpí?ile?, fúo muo nyéni kaala.»

[⁴³ A nyì?ene tundunwò wáa 'pen wi kúrugò nè péni lèbaanna nyógò wi nī. ⁴⁴ Fungo ki yé cú?o Zezi nī wè kátii, a wi 'tuu ne náari né lèbaanna ní. Wi kárifugo ki 'yi?e nè kò sīsien tíele ne solì dàala nē lè.]

ⁿ22.37 Ki sienre ti 'juu baa Eza 53.12.

⁴⁵ Bà wi kénì kúo náarige nē gè, a wi koli nè ké pìtenmēne kúruḡu bèle, nè sèni pe nyaa pe ḡóni, bà funbisenre ti 'puu pe nī bèle. ⁴⁶ A wi 'pe ye: «Yeli ne ḡóni wī lé ? Ye- kò nyemine yeri náari, ḡi ki bé tí yeli fǎga tuu Seteni puuwelige nī gè?»

Pe 'pen Zezi còdi?e nī gè

(Mat 26.47-56; Mar 14.43-50; Zan 18.3-11)

⁴⁷ Bà Zezi wi nyu ne tīin mme gè, a pe kénì sienne páli nyaa a pe 'kón baa ne báan nì?ebele; Zezi pìtenmēne kie né siin nī bèle, ḡî pe puu ne yeri Zudasi wè, wire wi 'puu pe yi?e mé gè. A wi péni sì?ere nè kpóni Zezi nē wè, bè wi suonri.

⁴⁸ A Zezi wi sí wi ye: «Cí, Zudasi, nyuo suonrigo ní muo bé Sien Pùo* nù?oro wè lé?»

⁴⁹ Pìtenmēne bíli pe 'puu baa Zezi táanni wè, bà pe kénì ki nyaa ḡi ki je kpí?ile gè, a pe 'wi ye: «Kàfóli*, wiyě pe kpúon? né weli ḡosiile ní bèle lé?» ⁵⁰ A wàa fali nè ḡosii tí?e wè nè kacuonrilo kàfóli baakuwo kpúon wè kàliige ngbóli nē lè, nè ni lá?a.

⁵¹ A Zezi wi 'jo: «Ye- tíi, ki bé yeli bè.» Né fali nè cò ngbóli tí?e nē gè nè ni pu?o.

⁵² Á Zezi wi fali nè juu né kacuonrilo kàfóli ní bèle, né Kulocelie Gbù?oro?a* wélifóli kàfóli ní bèle, né liele ní bèle, peli báli mieni pe cé pen wi còdi?e nī gè, né pe ye: «Ki meni á ye 'yiri né ḡosiile ní, né kàgbelide ní, majo kàyuuwo kúruḡu ye 'pen ?

⁵³ Nè sí ki taa mi 'puu baa né yeli ní cenge ó cenge Kulocelie Gbù?oro?a* nī gè; yeli sī mi cò kire lèle nī lè?. Yeli lèle lire sí ni 'nò yeli mé, pìlige wuulo fàn?a ki lèle lè.»

Pieri wi 'ti tíene né jo wire sī Zezi cén wè?

(Mat 26.57-58,69-75; Mar 14.53-54,66-72; Zan 18.12-18,25-27)

⁵⁴ A pe 'Zezi cò wè nè ké né wi ní, nè sèni jīin kacuonrilo kàfóli kpáa nī gè. Pieri cé ta?a pe kúruḡu nè kò li?i pe nē. ⁵⁵ A pe sèni kàsun kpí?ile kpáa dàlige nī gè nè téni ne wari, a Pieri wi sèni téni pe sun?omō nī bè. ⁵⁶ A baakuwo wàa sèni wi nyaa téniwe kàsun kpìenme nē bè. A wi 'Pieri wéli wè nè taa né kénì jo: «Nàḡuo ḡàà míeni wi 'puu né wi ní.»

⁵⁷ A Pieri wi 'ti tíene né jo: «Celiwe muo, mi sī wi cén?»

⁵⁸ Kii mōḡo?, a nàḡuo wàa ní nè sèni wi nyaa, nè jo: «Muo míeni wè, pe tòḡo wuu wàa wī muo wè.»

A Pieri wi 'wi ye: «?é?e, m'bè? ma pun?»

⁵⁹ A ki lèle láà cèri kúo, a wàa ní nè sèni wi nyaa cígini, a wire 'ki juu nè gbènge né jo: «Káaliye wè ti nī?, nàḡuo ḡàà míeni wi 'puu né wi ní, nè ta?a ḡí nē, Galile* ténime wuu

wī.»

⁶⁰ A Pieri wi 'jo: «Dàa muo ne nyu dàa dè, mi sì ti cén?.»

Bà sienre ti tíin wi nyuo nē gè, a gòpòli wàà nyeni. ⁶¹ A Kàfòli Zezi wi 'yi?e nē Pieri wéli wè. A Pieri wi 'sòngi nē taa né sienre dîi ní wi cé juu wi mé dè, né jo: «Pàngè gè séni gòpòli wi- nyeni wè, muo bé ki juu bè taa tóliyo taanri bé jo muo sì mi cén?.» ⁶² A wi fali nē yiri kpàn?ane nē séni nyeni yétuviire nē.

Kapiengbuonno pe 'Zezi wu?o wè

(Mat 26.67-68)

⁶³ Kire lèlè nī lè, sienne bíli kiyè nī Zezi wi 'puu wè, a pe yè ne Zezi tí?e wè náa wi kpúon. ⁶⁴ Pe nê wi yi?e puo gè nē tón náà ne wi kpúon, náà jo wi- sien tìe wè wéli, ñàa wi 'wi kpúon wè. ⁶⁵ A pe tóni nē sienre feliye sáa juu nē ta?a wi nē, nē wi ti?ele feliye yi mieni.

Pe 'kàyu?u juu Zezi nē wè

(Mat 26.59-66, Mar 14.55-64, Zan 18.19-24)

⁶⁶ Bà kpìenme pi 'yè nē tuu bè, a kùlo ni lièlè pe 'pìye pìne, peli né kacuoñrilo kàfòlilo ní bèle, né Kuloceliè sienre sebecénmine ní bèle. A pe 'Zezi kóri wè nē ké pe kàyu?ujuusa?a mé gè.

⁶⁷ A pe séni wi yúgo: «A ki yē muo wī Kuloceliè Siennyienegonwo* wè, ma ki juu we mé.»

A Zezi wi 'pe ye: «A mi cénì ki juu yeli mé yeli sī ténge ki nē? ⁶⁸ A mi sí ní nē yeli yúgo, yeli sī siennugoro ken m'mé? ⁶⁹ Nè sí lá?a bà ki yē ñò wè, Sien Pùo* wi bé téni Kuloceliè ñî wī ñrifòli wè wi kàliige mé gè.»^o

⁷⁰ A pe mieni fali nē wi yúgo: «Muo sí jo lé muo wī Kuloceliè Jaa wè lé ?»

A wi 'pe ye: «Tire ye 'juu nē kúo dè, ?aan, mi wī.»

⁷¹ A pe fali nē jo: «?aan, sienre dîi ti ní nē kò baa cígini, weri tire caa ? Dàa wi 'juu wi nyuo nī gè, dàa dè we mieni 'ti lú?u.»

23

Zezi leguulo pe 'wi cò nē ké Pilati kúru

^o22.69 Wéli baa Dan 7.13; Ìjún 116.1.

(Mat 27.1-2,11-14; Mar 15.1-5; Zan 18.28-38)

¹ Bà Zezi wi leguulo pe 'tire juu mme gè, a pe gboli ni mieni fali nè yè seni, nè wi cò nè ké Pilati* kúru^p.² A pe sèni sienre feliye sáa kíri nè ta?a wi nē né jo: «Weli sèni nàguo ñàà cò wè wi sienne fáanni bèle né jo pe fãri lanbo sàrí wè kùlofɔgbuɔwɔ* mé wè?, dí wire wī Kulocelie Siennyienegɔnwɔ we wè, wire yē kùlofoli.»

³ A Pilati* wi 'Zezi yúgo wè: «Muɔ wī Zuufulo kùlofoli wè lé?»

A Zezi wi 'wi ye: «Tire muɔ 'juu nè kúɔ dè.»

⁴ A Pilati* wi 'yi?e nè kacuɔnrilo kàfolilo ye bèle, peli né sienni?eme ní bè, né jo: «Mi sì tuudiele nyaa nàguo ñàà nē wè?»

⁵ A pe 'fãan ne siennuro nyu dè né jo: «Wī ne sienne sùguru bèle Zude ténime pi mieni nī bè né wi tenmene ní lè, wi 'ki séli Galile* kùlo nī nè pénì yiri ná?a gè.»

Pe 'Zezi kóri wè nè ké né wi ní Erodi tí?e nī

⁶ Bà Pilati* wi 'tire lú?u dè, a wi 'pe yúgo a ki yē Galile* kùlo wuu wī nàguo ñàà wè.
⁷ A pe 'siennugoro ken dè wi mé a ki nyaa Erodi* fàn?a ténime nī wi 'kón. A Pilati* wi sí wi tórigo Erodi* wire kúru^p. Ki cɛnye nī yè Erodi* tíime wi 'puu baa Zerizalemi kà?a mé gè.

⁸ Bà Erodi* wi 'wi nyaa wè, a ki 'wi déni kpu?ɔ. Ki nyaa ki cé lèlè láà kúɔ, ki láa puu wire tíime nē wè bè Zezi taa wè bè nyaa. Gàa pe puu ne nyu Zezi wori nē dè á wī ki lúru gè, a wi sí ne ki sòngí wi kanyu?ɔninɔ kaala láà kpí?ile wire nyaa. ⁹ A wi tóni nè Zezi yúgo wè né kele sáa ní, kire né ki mieni Zezi sì kénì juu nè su?u wi nē?

¹⁰ A kacuɔnrilo kàfolilo bèle né Kulocelie sienre sebecénmine ní bèle, a pe 'yè nè yéri né nyuɔɔ gbèn yè, ne kele kíri gèle ne tari wi nē. ¹¹ A Erodi* wi 'wì nyíene wi nē, a pe 'wi tí?e wire né wi kapiengbuɔnnɔ ní bèle. Píra ñàà nī wè á wi burujènge káà le wi nē, né koli nè wi tórigo Pilati* tí?e nī. ¹² Kire cenge gáà gè a Erodi* wè né Pilati* ní wè a nàgoriro 'jín pe sun?ɔmɔ nī, nè sí ki taa pe cé kíni nè puu leguuro nē.

Pe 'Zezi kpúu wori juu dè nè cáan nigbe nē

(Mat 27.11-26; Mar 15.1-15; Zan 18.39 - 19.16)

¹³ A Pilati* wi 'kacuɔnrilo kàfolilo yeri bèle nè gbu?ulo, peli né kùlo ni yiëginine ní bèle, nè fàri sienni?eme nē bè, ¹⁴ nè pénì pe ye: «Yeli 'pen mi kúru^p né nàguo ñàà ní wè

^p23.1 Pilati: wéli baa 3.1.

né jo dí wii ne sienne sùguru bèle kùlo nī lè. Wi sí n'ηε, mi 'wi yúgo né kele ke tórigenme ní bè ye mièni nyaame nē. Miì tuudiele fáala nyaa wi nē?, giì nē yeli ne wi tùngú wè?. ¹⁵ Erodi* míeni wiì tuudiele nyaa wi nē?, kire nē wi 'wi tórigo ná?a weli mé. Yeli sì nyaa wè lé?, nàguo ηàà wiì kakpuu kaala kpí?ile?. ¹⁶ Giì mi 'nyaa gè, m'bé tí pe wi sápinyi?ene kpúon wi nē bé sí wi wáa.»

¹⁷ [Ki sí nyaa, a Torimakiya?a fundaanra cenge ki cé gbénè nò gè, Pilati* wi cé yeli bè kasuulewe wáà múgu bè wáa.]

¹⁸ A pe mièni fali nē yékpú?ulo wáa seni tienugo nī, né jo: «Ŋàa kpúu wè ma yige bile, má Barabasi yige wè kasuu nī wè weli mé !»

¹⁹ Ki nyaa kàsii wáà cé yè baa kà?a nī gè a pe 'sien kpúu ki kàsii wi nyùgo nī gè, kire nē pe yé Barabasi cò wè nē le kasuu nī wè. ²⁰ Ki nyaa Zezi wi ya?a láa 'puu Pilati* nē wè, a wi ní nē sienre tiè dè pe nē.

²¹ A pe fali nē yékpú?ulo wáa seni né jo: «-Wi kóri tiiparige nē ! -Wi kóri tiiparige nē !»

²² A Pilati* wi ní nē pe yúgo tadaanriwu?u nē gè né pe ye: «Gíi sí wi 'kpí?ile kapi?i wu?u gè ? Miì tuudiele nyaa wi nē?, nàa wi 'kpí?ile kakpuu woli lè?. M'bé tí pe- wi kpúon sápinyi?ene nē bé sí wi ya?a.»

²³ A pe 'nyuoyo gbèn yè, né jo fúo macen Zezi wi 'yeli bè kóri tiiparige nē gè wī. A pe yékpowaara ti 'wári Pilati nē wè nē 'fàn?a taa wi nē.

²⁴ A Pilati* wi 'sienre ceri dè, né jo giì pe caa kire ki bé kpí?ile. ²⁵ Kasuulewe ηî wori pe yé juu dè, ηàa kàsii cé yè á sien 'kùu ki kàsii wi nyùgo nī gè, a Pilati* wi 'kire kasuulewe yige wè nē wáa, né sí Zezi ken wè pe mé pe sa pe nyéni kaala kúo lè wi nē.

Pe 'Zezi kóri wè ne waa né wi ní kpúudi?e nī

(Mat 27.31-44; Mar 15.21-32)

²⁶ Bà pe puu ne waa né Zezi ní wè kóridi?e nī gè, a pe sénì nàguo wáà cò fàn?a né jo wi- Zezi tiiparige suò gè wi tugo Zezi kúru gu wè. Si?i mé wire cé kón. Pe 'puu ne wi ye Siimɔ, Siireni kà?a^q wuu wi 'puu. ²⁷ Kà?a sienne pe kpuɔmɔ yé yiri nē ta?a Zezi kúru gu wè; celile páli 'puu baa ne nyeni ne yobilo^r Zezi kenme nē bè.

²⁸ A Zezi wi 'yi?e nē juu né pe ní né pe ye: «Ye fãri nyeni mi nē?, Zerizalemi kà?a celile.

^q23.26 Ki kà?a kii ná?a Siennewuɔɔ kùlo nī, kire ti?e nī Tiripolii kà?a ki yè pàngε gè.

^r23.27 Nyeni ne yobilo: Zuufulo mé bèle, a sien gbéne kaya?a kongo wáari, wi niè nyeni níè ne sìndinge kpúon gè. Wéli baa Zak 12.10; Luk 18.13; 23.48.

Yeri nyeni yiye nē, né yeli piile. ²⁹ Ye- lú?u mi mé, cenge ne báan cenge nī, sienne pe bága jo: «Sìndigicelile wu?u kiī pórigo, peli bálì piyè sii bèle?, peli né celile bíli piyè cesi?i cén gè?, bálì piyè pùo ken a wi 'hori wè?.» ³⁰ Kire cēnye nī yè sienne pe bága de ki nyu nyaguruyo mé yè bé jo yi- tigi yi tuu peli nē, bíli bé jo nyaguruyeliye yi- peli làrige. ³¹ Nè ta?a gíi nē, a gàa kiī ne kpín?ini tiipirige nē gè o, á tiiwa?age gè do ?^s»

³² Pe yé nàguo pàli siin míeni cò ne waa kóridi?e nī gè né Zezi ní wè. Ki nyaa sienpiile pe 'puu peli bèle.

Pe 'Zezi kóri wè tiiparige nē

(*Mat 27.33-44; Mar 15.22-32; Zan 19.17-27*)

³³ Bà pe sèni nò ti?e nē gè gàa pe ye Ngorilo ti?e gè, a kapiengbuonno pe 'Zezi kóri wè tiiparige nē gè, né sienpiile siin ní bèle. A pe 'wàa kóri Zezi kàliige mé gè né ñi kóri wè kàmège mé. ³⁴ [Kire gáa ki mieni láara gè, a Zezi wi 'jo: «Aba, -ki ya?a pe nē, piyè ki cén gàa pe kpín?ini gè?.»]

A pe 'bile wáa nè Zezi wi bururo lièlè dè piye nē. ³⁵ Sienne pe 'puu yérile ni?ene ne wéli.

A Zuufulo kàfolilo pe yè ne nyu ne Zezi tí?e wè né jo: «Wi 'pàli suo, wi sí wìi suo wire tíime wè kábuu wire wī Kuloceliē Siennyienegonwo wè*, ñaa Kuloceliē wi 'nyíene nè kòn wè !»

³⁶ A kapiengbuonno míeni pe yè ne piye nyíene wi nē. A pe 'si?ere nè kpóni wi nē né divien latan?anige sien wi nē ³⁷ né jo: «Kábuu muo wī Zuufulo kùlofoli wè, ma sí miè suo kìe !» ³⁸ Pe yé sienre táà sebe nè tárige baa Zezi nyùgo náame gè nè jo: «Zuufulo kùlofoli n'he.»

³⁹ Sienpiile bíli siin pe 'puu kóriilo wi táanni bèle, a wàa yè ne wi teri né jo: «Muo bè? Kuloceliē Siennyienegonwo* wè lé, ma miè suo kìe, má weli míeni suo !»^t

⁴⁰ A ñi wi 'jo jùuyi wi kàdonwo nē wè né jo: «Muo wè fi?é Kuloceliē nē wè? lé, muo ñàa ma ki wu?onno suo lè ? ⁴¹ Weli bèle wu?o?o náà ni yeli né weli ní; gàa weli kpí?ile gè kire tóni wire wī weli nē ñàa wè. Wire wè wìi sí yafien kpí?ile a ki 'pii?.»

⁴² Bà nàguo ñàa wi 'tire juu nè kúo mme gè, a wi fali nè yi?e nè Zezi ye wè: «Zezi, a muo kénì pen muo kùlofoligo nī gè, ma sòngi ma taa né mi ní yo.»

^s23.31 Wéli baa Woze 10.8; Tìe 6.16; 9.6.

^t23.39 Wéli baa Mat 27.44; Mar 15.26; Zan 19.10.

⁴³ A Zezi wi 'wi ye: «M'bé ki juu muo mé kányi?e nē, pàngε gè muo bé jíin né mi ní kusi?i tiεcèngε nī gè.»

Zezi wi 'kùu

(Mat 27.45-56; Mar 15.33-41; Zan 19.28-30)

⁴⁴ Cεngε ki puu nε tíin nyùgo nī, a yebilige jíin kùlo ni mieni nī fúo nè pénì taa a cεngε ki 'cèli. ⁴⁵ Bà cεngε ki pénì kò cεnguonyige lèlε nī nī lè, gunbali fèni nǎà wi 'puu puowò baa Kuloceliε Gbù?òrɔsa?a* nī gè, a wi foli nè cien wìi sìnjaa.

⁴⁶ A Zezi wi 'kòkuugbuòlò wáa né jo: «Aba, mi 'mi Pile le lè muo kòli nī.»^u Né fali nè kùu.

⁴⁷ Kapiεngbuònnò dabataan kàfòli wáa 'puu baa yériwe wi táanni. Bà wire 'tire nyaa dè, a wi 'Kuloceliε mí?e kpú?ò gè né jo: «Kányi?e gī, siensinwe tònì wi 'puu nàguò nǎà wè.»

⁴⁸ Sienni?εmε bīi mieni pi yé pìi kébe bè pa nyaa bè, bà pe kénì kele gáli nyaa gèle, a pe koli nε waa pe tieye nī, níε nyu nε yobilo.^v ⁴⁹ Zezi wi cénfòlilò pe mieni bèle, né celile bíli pe cé ta?a wi kúruγu bèle né kón Galile* kùlo mé lè, a pe 'yéri baa lí?i nε kele gáli wéli gèle.

Arimateyé nàguò wáà sèni kpúu tón wè, Zezi wè

(Mat 27.57-61; Mar 15.42-47; Zan 19.38-42)

^{50,51} Nàguò wáà 'puu baa pe puu nε wi yeri Yusufu, Arimate kà?a wuu wi puu. Funjèngεfòli wi 'puu nε ní sien sínwε. Wire cé puu nε sòngí nε yeri Kuloceliε Kùlofòligò* wori nē dè. Zuufulo kàyu?ujuugboli wuu wáà wi 'puu. Wìi cé wúo né wi lienyenine ní bèle?, gàa pe 'kpí?ile gè. ⁵² A wire 'ké Pilati* kúruγu wè nè sèni wi náari wi- kpúu ken wè wire mé, Zezi wè. ⁵³ Nè sèni Zezi tìrige wè tiige nē gè nè wi le kúutònfeni nī, nè sèni wi tón nyεge káà nī, kpúu sè cé fiε tón nè nyaa ki nyεge^w nī gè?. Ki nyεge ki 'puu a pe 'ki gbógo nè túgu sìnɔenigbaala nē. ⁵⁴ Cεngε gī pe 'Zezi tón wè ki ní Cɔndenige gbòboriya?ajenge*, ki kpìenduú sī yè buu Cɔndenige. ⁵⁵ Celile bíli pe cé ta?a Zezi kúruγu

^u23.46 Wéli baa Ijún 31.6.

^v23.48 Nyeni nε yobilo: Zuufulo mé bèle, a sien gbéne kaya?a kɔngò wáari, wi nìe nyeni nìe nε sìnɔenige kpúòn gè. (Wéli baa Zak 12.10; Luk 18.13; 23.27).

^w23.53 Ki nyaa peli mé bèle, pe nè cé nyεge túgu gè nè ké kàɔenigbaala laame nī bè.

wè bè wi cé kón Galile* kùlo mé lè, ki celile pe yé ké né Yusufu ní wè baa wi tóndi?e nī gè; a pe 'Zezi síngegenme nyaa bè nyege^x nī gè. ⁵⁶ Bà pe 'yiri baa kire ti?e nī gè, a pe 'ké kpáaya mé nè sénì nàtukòli né nùdaanna yere gbòbori nè téngé. Cendenige cenge gè piyè yafien kpí?ile?, nè yeli né Misa Fàn?a Kasebègele sienre ní dè.^y

24

Zezi wi 'nyé nè yiri

(Mat 28.1-10; Mar 16.1-8; Zan 20.1-13)

¹ Ki kpienduu sínbinuwuuro nī dè, cégboli ni cenbelige gè, a celile bálì pe 'yè nè ké baa kpònnò mé lè, né nàtukòli ní wè, né nùdaanna yere ní dè, dàa pe yé gbòbori nè ya?a dè. ² Bà pé sénì yiri bèle, nè sindenige nyaa gè a pe 'ki kòligo nè lá?a nyege nē gè. ³ A pe ga jīin bèle, piyè kpúu nyaa wè baa?, Kàfòli Zezi wè?. ⁴ A ki tōni nè pe fungo wúo kátii. Cèri sì?ere a pe fali nè nàguòlo siin nyaa buruviiye ní yi fíligi pérepere ne pe dengi. ⁵ A fíere 'celile cò bèle kpúo, a pe 'yieye cùungu yè dàala nē.

A nàguòlo bálì pe fali nè pe ye: «Ki meni á ye péni sienwiiwe caa wè kúbilo sun?omò nī ? ⁶ Wi wè ná?a gè?. Wi 'koli nè nyé. Ye- sòngi ye taa né sienre dí ní wi cé juu yeli mé bà ye 'puu Galile* kùlo mé lè. ⁷ Wiì cé jo? lé dí ki 'nyaa fàn?a pe- Sien Pùo* le wè kapiigbi?ilile kiyè nī lé, pe- wi kóri tiiparige nē lé ? Dí cendaanriwu?u nē gè dí wi bé koli bè nyé lé ?»

⁸ A Zezi wi sienre ti né sòngi nè tigi celile bálì nī bèle. ⁹ A pe 'lá?a nè ké, nè sénì ti mieni tóri nè tìe pìtenmene kie né nigbe nē bèle, nè fàri bìli pe mieni nē bèle. ¹⁰ Celile bíli pe cé sénì sienre dáa juu dè pe míeye yi n'nye: Maari 'puu baa Magidala kà?a wuu wè, nè fàri Yowana nē, né Yakuba yàa ní wè Maari wè. Pe kàdònninò bíli pe 'puu né pe ní bèle, a peli míeni ki siennuro juu dè pìtenmene mé bèle.

¹¹ Pìtenmene piyè cé nyùgo nyaa celile pe sienre dáa nē dè?. Piyè téngé ti nē?. ¹² Nè sí ki taa a Pieri 'yiri nè fè nè ké baa nyege mé gè. Nè sénì gbòbi nè wéli baa ki laame nī bè, nè ki nyaa fènikoliyo yire yákuo. A ki 'wi fungo wúo, a wi 'lá?a nè ké, nè kò ne ki sòngí.

Zezi wi sénì yiri pìtenmene siin nē Emayusi vògo koligo nē gè

^x23.55 Kire ti?e wuulo mé bèle, pe nē nyege túgu gè sindenige ti?e nī, nè ki wu?òbi nè ké sindenige laame nī bè

^y23.56 Wéli baa Yir 12.16; 16.22; 20.8; Lev 23.8; Tór 5.12-14; Fàn 5.12-14.

(Mar 16.12,13)

¹³ Ki cennugo gè, a ki nyaa Zezi wi pìtenmene pàlì siin cé líe ne waa vògo káà mé, pe ki vògo yeri gè Emayusi. Ki cé lílì Zerizalemi kà?a nē gè culolo kie né nigbe felige. ¹⁴ Pe ní ne bari kúu wè ne waa, ne nyu kele gálì ke mieni ke wori nē dè, gàlì ke 'tóri gèle.

¹⁵ Bà pe bari kúu wè ne waa níe pìye kíì bèle, a Zezi wire tíime sèni kpòni pe nē, a pe 'píne ne tári ne waa. ¹⁶ Nè sí ki taa pe nyapigele kiyè gbène wi nyaa nè cén?.

¹⁷ A wi kénì pe yúgo nè jo: «Gáa wori ce ye nyu, níe yìye kíì wè pugo ?»

A yúgolo ni 'fungo cú?o pe nī, a pe 'yéri. ¹⁸ Pe siin nī bèle, pe puu ne wàa yeri Kilewopasi, a wire 'wi ye: «Ki sí tù?o nè nyaa muo nigbe wī bile Zerizalemi nī wè, muo sì ki cén? gii ki 'tóri bile cenye nyàà nī yè lé ?»

¹⁹ A wi 'jo: «Gáa felige ki 'tóri bile ?»

A pe 'wi ye: «Zezi wè Nazaretiyé wuu wè, Kuloceliè sienjuuwo wi 'puu. Wi sienre de né wi kakpi?iligele ní gèle, ti 'puu né ηri ní Kuloceliè yi?e mé gè né kùlo ni mieni yi?e mé gè. ²⁰ Weli kacuònrilo kàfòlilo bèle né weli yièginine ní bèle, pe 'wi cò nè ken a pe 'kàyu?u juu gè né jo dí wi yeli pe- wi kpúu wī, né sí wi kóri tiiparige nē gè. ²¹ Weli bèle weli cé sí weli funyo ta?a yè ki nē ne sòngí wire wi cī ga Isirayeli suo wè. Ki sí n'ge, ki cenye taanriwu?u gī pàngè gè, bà kele gálì ke 'tóri gèle. ²² Nè kire liele yige baa, weli gboli celile pàlì pèni funwuòro sienre táà juu ná?a we mé. Ki nyaa peli 'yè fa?a pàngè sínbinime táanni gè nè ké baa kpònnò mé lè,^z ²³ piyè sèni kpúu nyaa wè baa?. Bà pe 'kón baa nè pen bèle, a pe pèni we ye dí nyi?ene tundunminò pàlì sèni yiri peli nē, nè jo dí Zezi wii sii nē. ²⁴ A pàlì 'yè bile weli sun?òmò nī bè nè ké baa kpònnò mé lè, nè sèni yiri nè ki nyaa bà celile pe cé ki juu gè, wire wè, piyè sí wi nyaa baa?.»

²⁵ A Zezi wi sí pe ye: «?é, yeli tòni wè sícilile díe?, á yeli funyo yi 'nyígi bè téngè gii mieni Kuloceliè sienjuuliele* pe 'juu gè ! ²⁶ Kuloceliè Siennyienegònwò* wii cé yeli? lé bè wu?ogò gáà suo gè lé, bé né jíin wi kpuòmò nī bè lé ?» ²⁷ Né fali nè ki séli Misa nē wè, nè sèni tóri Kuloceliè sienjuuliele*^a pe mieni nē bèle, nè Kuloceliè sienseberè* ti mieni kòri

^z24.22 Ki nyaa Zezi nyège gè pe cé ki gbógo nè túgu sindenigbaala láara, ki ní sien gbè jíin baa ki laame nī bè, á pe sindenige tí?e nè ki nyuo tón gè (wéli baa 23.53; Mar 15.46).

^a24.27 Bà ki 'juu né jo Zezi wi 'ki séli Misa nē wè nè sèni tóri Kuloceliè sienjuuliele pe mieni nē bèle, kire 'ki tiè dí Suòfòli nyakungenge gáà Kuloceliè cé kpí?ile gè, ki sienre ti 'líe baa sélime nē nè nè sèni nò Nyakungenge Lí?e kúòmò mé bè.

juu wè nè tìe pe nē, gàa ki 'juu baa wire wori nē dè.^b

²⁸ A pe sèni nò vògo nē gè gàa mé pe puu ne waa bèle. A Zezi wi 'ki kòrìrò né ki kpí?ile majo wire puu ne waa yi?e nē wī. ²⁹ A pe 'wi fièn né wi ye wi- kò bile né peli ní, dí cenge ki 'kúo nè kúo, ne jiin yebilime nī. A wi sí jíin né pe nī vògo nī gè nè kò baa né pe ní.

³⁰ Bà pe kénì ténì ne líi wè, a wi 'búru líe wè, nè kpu?ɔɔ ta?a Kulocelié nē, né fali ne wi kúnminɔ ne liile pe nē. ³¹ A pe yiéye yi fali nè múgolo a pe 'wi nyaa nè cén. A wi sí fali nè pùunni pe nē. ³² A pe yè ne nyu ne pìye tíí, né jo: «?an haan, je kire nē weli funyo yi 'puu we nī tàanya mme gè ! lèle nī nī wi puu ne nyu né we ní koligo nē gè, né Kulocelié sienseberε* juu dè nè ciile we mé dè.»

³³ Ki lènunɔ nī lè a pe 'yè nè koli nè ké Zerizalemi kà?a mé gè. Nè sèni bìli Kie né Nigbe nyaa bèle baa gbu?ulibolo né pe kòrinyenine ní bèle.

³⁴ A peli 'pe ye dí kányi?e tònì gī, dí Kàfòli* wi koli nè nyé nè yiri, dí wi nyénì yiri Siimɔ nē a wi 'wi nyaa.

³⁵ A peli siin míeni bèle a pe 'pe wori tóri dè nè tìe gàa ki 'tóri baa koligo nē gè, né bà peli cé wi nyaa nè cén búru wi lielé lèle nī lè wè.

Zezi wi sèni yiri wi pìtenmene kie né nigbe nē bèle

(Mat 28.16-20; Mar 16.14-18; Zan 20.19-23; Kakpi 1.6-8)

³⁶ Bà pe puu ne tire nyu ne tíin mme gè, a Zezi wire tíime pèni yéri pe sun?ɔmɔ nī bè. A wi 'pe síeri né jo: «Yanyige ki- puu yeli nē !»

³⁷ A sànviiige 'pe wáa, a fíere 'pe cò kpu?ɔ a pe 'ki nyaa nè jo dù?ɔ kikuuyirige gī.

³⁸ A wi 'pe ye: «Gáa nē yeli funyo yi 'curugo mme gè á káliye yi 'jíin yeli funyo nī yè ?
³⁹ Ye- nyaa mi kiyé nē yè né mi tóliyo ní yè. Je mi tíime wī. Ye- cò ye taa mi nē, ye- ki wéli, céri né kácere wè kikuuyirige nē? ! Nè sí ki taa mi wè, tire ti mieni yē mi nē.»

⁴⁰ A wi fali nè kiyé tìe yè pe nē né tóliyo ní yè. ⁴¹ A ki 'pe fungo wúo a fundaanra ti 'cúí pe nē nè píne, piyè ní nè ténge?.

A wi sí kénì pe yúgo: «Yakaa tù?ɔ wè bile yeli mé? mi- káa lé ?»

⁴² A pe 'fúo fúɔwɔ wáa pá?a nè wi ken. ⁴³ A wi 'wi suɔ nè wi káa pe nyaame nē.

⁴⁴ A wi fali nè pe ye: «Siènre dáà tire mi puu ne nyu yeli mé dè, bà mi puu ne tíin bile né yeli ní bèle. Mi cé yeli ye dí kele gílì mieni Misa Fàn?a Kasebgele* ke 'juu gèle, né gii Kulocelié sienjuuliele* né Ijúnuyo yi 'juu mi koligo nī gè, dí ki 'nyaa fàn?a ti mieni

^b24.27 Wéli baa Sél 3.15; Tór 18.15,18; Eza 53; Ijún 22.

bé fori ti nyɔɔɔɔ nī gèle.»

⁴⁵ Né fali nè pe sɔnjilige múgu gè pe- gbè Kulocelié sienseberé* ti kɔri cén wè. ⁴⁶ A wi 'pe ye: «Kulocelié sienseberé* ti 'ki juu né jo dí Kulocelié Siennyienegɔnwɔ* wi cí ga wu?ɔɔɔ suɔ, bé sí ga nyé bè yiri kúbilo nī bèle cɛndaanriwu?u nē gè. ⁴⁷ Nè píne wire mí?e nē gè, pe bága de sienne pe funyɔ yi yi?e wori jáari dè kùlogolo sienfeliye yi mieni mé yè, sienne peri pe kapi?ile wu?u yáa gè bé sí pe funyɔ ta?a yè Kulocelié nē, dí Kulocelié wi sí kapi?ile kàsulugo suɔ gè. Ki bé séli Zerizalemi kà?a nē. ⁴⁸ Yeli sí biéle mi kele ke cénfɔlilo bèle. ⁴⁹ Ye- nyaa, gàa mi Tuu wi cé juu né nyuɔ kún nè ken ki wori nē dè, m'bé ki tórigo yeli mé. Yeli bèle, ye- taa ye kò bile kà?a nī gè,^c fúɔ bè taa náame fàn?a^d ki ga pa tigi yeli kúruɔu bè yeli nyi.»

Zezi wi 'yè nè ké nyí?ene nī

(Mar 16.19,20)

⁵⁰ A Zezi wi fali nè pe kóri nè yiri Betanii kà?a kɔli mé, nè sɛni wi kiyɛ yègɛ yè náame nè sientaanra juu nè ta?a pe nē. ⁵¹ Nè ki ya?a bà wi sientaanra nyu dè ne tari pe nē bèle, a wi kɛni lá?a pe táanni nè fali ne yègí nyi?ene nī lè. ⁵² A pitenmene pe 'wi gbù?ɔɔɔ, né kɔli nè ké Zerizalemi kà?a mé gè né fundaanra ní kpu?ɔ, ⁵³ nè sɛni puu baa súuri Kulocelié Gbù?ɔɔɔsa?a* nī gè ne Kulocelié gbù?ɔɔɔ wè.

^c24.49 Zerizalemi kà?a nī pe 'puu.

^d24.49 Náame fàn?a gî wori ti 'juu ná?a gè, Kulocelié Pile lire pe pun (wéli baa Kakpi 1.8).

Sienkeniye yi k̄ori juudi?e gè

Abiya Arawɔn tuufɔdulugo wuu kacuɔnriwɔ wáà wi 'puu, ne ní Zakarii tuuli?e káà (wéli baa Luk 1.5).

Anni Kacuɔnrilo kàfɔli wáà wi 'puu Zan Batiisi baarakuɔ lèlɛ nī lè (wéli baa Luk 3.2), né Zezi lèlɛ ní lè.

Agiripa Kùlofɔlilɔ siin nē mí?e gáà ki 'puu: Agiripa péliwe (I), kùlofɔli Erodi Li?e wi jaapile ni 'puu. Agiripa I wi 'wu?ɔgɔ ta?a kpu?ɔ kátii Zezi téngefɔpelile bèle. Wire wi cé Yakuba kpúu wè, Zan pínɛziime wuu wè (wéli baa Kakpi 12.2).

Agiripa siinwuu (II) 'puu baa nè pínɛ, Erodi Agiripa Li?e wi jaa wi 'puu.

Arawɔn Nyakungenge Li?e Sebe nī wè Arawɔn wire né Misa pe puu ne wúu ne Kuloceliɛ baara kúu dè. Peli pe cé Isirayeli pìile kóri bèle nè yige Ezipiti kùlo nī lè. Levii siime pùɔ wáà wi 'puu Arawɔn wè. Misa wi luɔ wi 'puu. Kuloceliɛ wi cé Arawɔn nyíene wè nè kòn kacuɔnriwɔ péliwe wè Isirayeli wuulo nī bèle.

Aritemiisi Gireki kùlo wuulo pe yasungbu?ɔ káà ki 'puu. Dèzu?u yasungo ki 'puu. Ki 'puu pe mé kuloceliɛ wáà.

batemi/batize Zuufulo mé bèle kpí?ilegenme páà 'puu baa pe nê jo 'batemi'. Batemi wi kpí?ilegenme pi m'be: sien wi nê jíin nè pùunni lu?ɔ nī gè níè koli nè yiri. Kuloceliɛ sienjuuwo ñáà pe puu ne ye Zan Batiisi wè, wi 'sienne batemi kpí?ile wè Zuruden lakoligbu?ɔ nī gè, a kire 'ki tìɛ dí Kuloceliɛ nyénì pe kapi?ile jíge gèle nè lá?a pe nē. Sien ñî wi 'ténge Zezi Kirisi nē wè, wi nê batemi kpí?ile wè bè ki tìɛ wire nyénì kàdu?u wáa wire kapi?ile mé gèle né wii ta?a Zezi nē wè, wi 'kò wire suɔfɔli.

Séni né Zezi wi- yè bè ké nyì?ene nī lè, a wi 'tunduro ken wi pìtenmenɛ mé bèle né pe ye : «Yeri waa duniya tiere ti mieni nī, ye sari Kataanna Sienre jáari dè sienne pe mieni mé. A sien ñî 'ténge né batemi kpí?ile wè, ki sien wi bé suɔ (Mar 16:15-16).»

Belizebuli Zezi lèlɛ nī lè Seteni mí?e káà ki puu Belizebuli wè. Wire wī gbòdolilo pe kàfɔli wè (wéli baa Mat 10.25; 12.24; Mar 3.22; Luk 11.15).

bile Yafalide táà dī. Palesitini kùlo nī lè, pe puu ne bile fáli wè nè fàri yafalide táà nē. Pe nè bile tí?i wè ne buru kpúɔn, wire wi 'puu yaliire dè kpu?ɔ.

Birayima Birayima wire wi 'puu Isirayeli sienne pe tuuli?e gè sélime nē bè. Wi mí?e ki séli nè puu Birama, a Kuloceliɛ wi kénì ki yi?e nè jo Birayima. Kuloceliɛ wi cé wi yeri né wi ye wi- yiri wi tuu ti?e nī gè wi de waa Kanaa kùlo mé, dí wire bé ki kùlo ken lè wi

nē. A Birayima wi 'lú?u Kulocelie mé wè, a Kuloclie wi sí Kanaa kùlo ken lè wi siime mé bè.

Birayima cuɔ wè Sara wè, wiì cé sii?; nè sí ki taa a Kulocelie wi kénì nyafenige kpí?ile wi mé né wi ye wi bága pùɔ sii nàgabìle (wéli baa Nyakungenge Li?e ti?e nī gè). Kire pùɔ wire siime pire pi kénì kò Isirayeli sienne bèle.

cendenige Kulocelie sienre nī dè, ki 'juu né jo fa?a fa?a gè, bà Kulocelie wi cé duniya faan wè nè kúɔ wè, a wi cenyè kòlisiinwu?u cáan gè nè ñɔ nè taa. Kire kenme nē Misa cé ki juu né jo Isirayeli sienne míeni pe yeli bèri cegboli ni cenyè kòlisiinwu?u téní gè de pínè (wéli baa Yir 31.13-17). Kulocelie wire pe nàa kpóri kire cenge gè. Pe nē baara kúɔ kire cenge nī gè?. Pàngè gè cendenige ki 'bìe samadi nī.

cendenige gbòboriya?ajenge Zuufulo mé bèle ki kpìenduu bé yè puu cendenige cenge, pe nē gbòbori nè ya?a cendenige ki yi?e nē wéli baa, peli fāaga ga kakuɔɔ làà kúɔ cendenige nī gè? (wéli baa Luk 23:54).

Dawuda Isirayeli kùlofòlilò pe mieni nī bèle, Dawuda wi cé kénì mí?e taa nè tóri pe mieni nē bèle. Wire wi cé ñúnuyo sèbe ni?eyè, yiì baa Kulocelie Gbù?ɔɔ Ìjúnuyo Sèbe nī wè.

Kùlofòli Dawuda wire wi cé Zerizalemi kà?a kpí?ile gè Isirayeli kùlo ni kàkpu?ɔ gè. Wi jaa ñàà pe puu ne ye Sulomani wè, wire wi cé téni kùlofòligɔ nē gè bà wire yiri baa wè.

Dawuda Jaa We Kàfòli Zezi wi mí?e káà gī Dawuda Jaa wè (wéli baa Mat 9.27; 10.47; 15.22, etc). Zezi wi tuuli?e káà ki 'puu kùlofòli Dawuda wè (wéli baa Mat 1.1). Zezi lèlè nī lè Zuufulo pe puu ne sòngí sien ñî wi cî ga duniya suɔ wè, ki sien wi yeli bè puu kùlofòli Dawuda siime tùlugo wuu wáà.

Dawuda tùlugo wuu Zezi wi mí?e káà gī. Pe puu ne wi tuuli?e yeri gè Dawuda, kire nē we nē jo Dawuda tùlugo wuu.

Eli Sienliere nī dè Kulocelie sienjuukpuɔwɔ wáà wi 'puu Eli wè. Zezi lèlè nī lè Zuufulo pe puu ne sòngí Eli wi cî ga koli bè pen duniya nī wè, bè pa duniya suɔfòli wi pen kele gbòbori gèle. Bà sí gī, Zezi wi cé ti juu né jo dí Zan Batisi wi 'pen nè pénì ki baara kúɔ dè (wéli baa Mar 9:11-13).

Erodi Zuufulo pe kùlofòlilò mí?e káà ki 'puu. Kùlofòlilò bílì pe 'Erodi mí?e taa piyē baa nè taa kùlofòlilò sicèri Nyakungenge Sienfònrɔ ti?e nī gè. Erodile pe puu ne pe fàn?a kpúɔn gè ne kan?a Wurɔmi kùlo mé kpu?ɔ, peli pe cé pe jáa.

Erodi Li?e yē baa: Wire wi 'puu Palèsitini kùlo ni mieni fàn?afòli wè Zezi siile lèlè nī

lè. Wire ti?e nī kacénmine pe cé ké bèle (wéli baa Mat 2.1-8). Kire Erodi wire míeni wi cé ki juu né jo pe- pìile kpúu bèle Betilemi kà?a nī gè a bìli yē nàgabigele gèle Zezi sii lèlè nī lè (wéli baa Mat 2.16).

Erodi Antipasi yē baa. Erodi Li?e wi jaa wi 'puu. Wire wi 'puu Galile ténime kùlofòli wè bà Zezi wi puu ne tíin cíewe wè, né lèlè nī nī Zezi wi cé kénì wi baara kúo dè (wéli baa Luk 3.1). Erodi Antipasi wire ti?e nī pe cé kíni nè Zezi cò wè nè ké, né né kénì sèni wi kpúuwori kàyu?u juu gè Wuròmíyé fàn?afòli ti?e nī gè Zude ténime nī bè (wéli baa Mar 6.14-19; Luk 23.6-12).

Nè fàri Erodile pàli siin nē: Agiripa Péliwe 'puu baa; Erodi Li?e wi jaapile ni 'puu. Né Agiripa Siinwuu, Erodi Péliwe wi jaa wè (wéli baa Kakpi 25.13 - 26.32).

Erodi saakpu?o Erodi Li?e wi cé ki faan. Ki 'puu Sezare kà?a nī. Kire sa?a kire ki 'puu Wuròmíyé fàn?afòli wi kele cuonridi?e gè.

Ezipiti Ezipiti kùlo ni 'puu baa Kanaa kùlo táanni lè. Lire mé Isirayeli pìile pe cé ké bà fungo cé tun pe kùlo nē lè. Yusufu sí wi cé puu baa kùlo ni sienkpuowò wè kire lèlè nī lè, ne yaliige kan?a gè. Isirayeli pìile pe cé yi?ele sirasiin kúo baa Ezipiti kùlo nī lè ne ní baa sùkulomò nē ki kùlo nī lè.

erezen Yasenre tàà dī erezen wè. Wi tiige kii fétire. Piyē ne wi yasenre tí?i dè ne sunmò kóri. Zuufulo pe sunmò bī erezen wè.

Fàn?a Kasebegele (Wéli baa Misa Fàn?a Kasebegele ti?e nī gè).

Farizienne Zuufulo pe sienkpolilo pàli bìele Farizienne bèle. Misa Fàn?a Kasebegele ke tenmege ki cé pe déni kpu?o. Pe sí cé kali?ele kasin?esin?ene káli sáa fàri baa Kulocelié kajuudi?ele nē gèle, níe sienne còrí bèle peri tári ki sienre nē dè. Farizienne pe puu ne tóri né kúbilo nyéyirile wori ní dè; pe cé téngé ki nē nè píné dí nyi?ene tundunminò yē baa.

Galile Galile kùlo lire mé Zezi wi 'lie Nazareti kà?a nī gè, nè píné baa wi cé wi baara séli dè ne Kulocelié sienre jáari dè. Kire lèlè nī lè wi kòridi?e ki 'puu Kafarinawu kà?a mé baa ku?ojii táanni wè, gàa pe puu ne ye Galile ku?ojii wè (wéli baa Mar 2:1).

Zezi lèlè nī lè Galile kùlo ni sítònimò pi 'puu culolo togotaanri né kpòrigò, ni píelime bè, culolo togosiin. Zuufulo 'puu baa nì?ebele Galile kùlo mé lè, nè fàri kùlogolo káli sienne nē nì?ebele.

Isirayeli Isirayeli wè, Yakuba mí?e siinwu?u kire gī. Kire piyē ne yeri wi siime pìile nē bèle Kulocelié Sienre nī dè. Pe nē jo «Isirayeli pìile». A ki péni kò kùlo ni mí?e. Piyē ne pe ye ne píné Eburulo, peli bìele Zuufulo bèle.

Isirayeli mí?e ki kɔri wè: Wi 'cáan né Kulocelie ní, á kire laa, Kulocelie ne cáanri né wi ní (wéli baa Sél 32.29).

kacuɔnriwɔ/kacuɔnrilo kàfɔli Kacuɔnrilo peli pe cí ne baara Kulocelie Gbù?ɔrɔsa?a nī gè ne Kulocelie gbù?ɔrɔ kele cuɔnri gèle sienne mé bèle. Yiele ó yiele pe nê cé kacuɔnriwɔ wáà nyíene nè kɔn wire wi nê puu kacuɔnrilo pe kàfɔli wè.

Kàfɔli (we Kàfɔli) Kulocelie gbù?ɔrigɔ mí?e káà gī, né Zezi ní wè nè pínɛ (wéli baa Luk 1.9,15,16,32,43,76 etc; Kakpi 1.24; 2.20, etc).

Kàfɔli liile Lèle nī nī ki cé kò cè dí pe sí Kàfɔli Zezi kpúu wè tiiparige nē gè duniya sienne pe kapi?ile kenme nē bè, a Kàfɔli wi 'liile láà lii né wi pitenmene ní bèle (wéli baa 1Co 11.23-26), né sí ki juu pe mé né pe ye a wire sì kényi yē bile wè, téngɛfɔlilo peri pínɛ de ki liile náà líi lè peri sɔngí de tari né wire ní. Ki yaliire dáà dè, búru né ɛezen sunmɔ. Búru wire yē Kàfɔli Zezi wi céri dè, bà pe 'wi kpúɔn né wi wu?ɔ sienne kapi?ile kenme nē bè; ɛezen sunmɔ bè, pire yē Zezi wi sisen gè, ki 'wo sienne kapi?ile kenme nē bè.

kajuudi?ele kie (Kulocelie kajuudi?ele) Kire nyaa fàn?a gī Kulocelie yé cáan Isirayeli pīle nē bèle á pe ní waamakulo nī lè, né ki sienre ken dè wi sienjuuwo Misa mé wè, tire dī kajuudi?ele kīe gèle. We nê jo Kulocelie kajuudi?ele nè pínɛ. A ki sí yē kajuudi?ele gīli gīele baa Misa sebele kogunɔ nī bèle Nyakungenge Li?e sienre nī dè, we nê jo "Fàn?a Kasɛbegele".

Kanaa kùlo Kulocelie wi cé nyuɔ kún nè ken Birayima mé wè Kanaa kùlo wori nē dè, né jo wire bága ki kùlo náà ken lè wi mé wire né wi siime tɔlugo wuulo ní bèle, dí ni bé kò pe woli. Nè yeli né Sélime 10.15-20, Kanaa kùlo ni 'puu Nɔwe kàdu?ume pùò wáà ténidi?e. Ki pùò nǎà wè pe puu ne wi mí?e ye gè Kanaa.

Kulocelie cé Isirayeli tuulieye kóri yè nè sèni nyóɔ ki kùlo nī lè, bà pe cé kényi yiri Ezipiti kùlo nī lè.

Kataanna Sienre Wéli baa «Zezi Kataanna sienre» ti?e nī gè.

kàtiɛkpu?ɔ Gbòdolilo kòridi?e kire gī (wéli baa Luk 8.31), né kúbilo ti?e gè (wéli baa Wuro 10.7), né wu?ɔgɔ ti?e gè (wéli baa Tìe 9.1,2, 11; 11.7; 17.8; 20.1,3).

kàyu?ujuulo gboli Mat 5.22; Mar 15.1; Luk 22.66; Kakpi 4.15. Zuufulo fàn?afɔgbolilo pe gboli láà ni 'puu, pe nàa pìye gbú?uro ne kùlo kele káli nyu nè yeli né Zuufulo pe kùlo fàn?a kenme ní bè, níè ne sienne kàyuuyo nyu ye baa. Sienne togotaanri né kpɔrigɔ né nigbe (71) pe puu ne téní baa ki kàyu?ujuugboli náà nī lè. Kire sienne peli cé nyaa kacuɔnrilo kàfɔlilo bèle, né Kulocelie sienre sebecénmine ní bèle, né kà?a ki liele ní bèle.

Kacuɔnrilo kàfɔli wire wi sí puu gboli ni yieginiwe wè. Gboli náà lè, piyē ne ni ye pe sienre nī dè «Sunediren».

kenekene Zuufulo pe kaliele láà ni 'puu a nàgabile cé gbénè sii né cɛnye kataanri taa yè, pe nê wi kenekene kpí?ile wè. Kulocelié wi cé kire juu Birayima mé wè (wéli baa Sél 17.9-14). Kenekene wire wi nê ki tìe sien wii Zuufuwo wè. Kire kenme nē a pe sí kò ne Zuufulo yeri bèle «kenekenefɔlilo».

Lèlè nî nī Zezi kataanna ni kénì pen lè, a ki kò a Zuufulo pàlì 'jo a kùlo láà wuu je jíin Zezi koligo nī gè, dí sien wi- yeli bè kíni bè kenekene kpí?ile wè wī. Kulocelié sienjuuwo wè Pɔli wè, kire sì cé bìe wire mé?, a wi sí sienre sebe nē tórigo legilisile pàlì mé né jo kaala nigbe wu?u ki 'kpu?ɔ gè: a sien ne suɔlo caa lè, ma téngɛ Zezi nē, Kulocelié Siennyienegɔnwɔ wè (wéli baa Gal 2.16;3.26).

Kirisi (Zezi) Kirisi kɔri wi 'jo «Kulocelié Kiennyienegɔnwɔ», gireki sienre yerigenme bī. Eburu sienre nī dè ki míepinege gè pe nê jo «Masiya». Zuufulo pe puu ne Kirisi siri wè wi- ga pa pe suɔ Wurɔmiyé fàn?a wu?ɔgɔ mé gè. (Wéli baa «Kulocelié Siennyienegɔnwɔ» ti?e nī gè).

kowalige Wéli baa Kakpi 24.5,14;26.528.22.5 Kulocelié caagoligo káà gī kiiye.

kórikpu?ɔ Ki nê puu kpu?ɔ wī, sienne nyuɔ nê gbè nē jíin ki nī, né tugoro ní.

Kulocelié Fàn?a Kasebegele (Wéli Misa Fàn?a Kasebegele)

Kulocelié Gbù?ɔrɔsa?a : Mat 12.6; Mar 11.15; Luk 1.21; Zan 2.19-20. Kulocelié Gbù?ɔrɔsa?a ki 'puu nigbe, Zerizalemi kà?a yakuɔ nī. Dàligbu?ɔ káà 'puu baa nē ki sùlu. Kulocelié Gbù?ɔrɔsa?a kire mé kacuɔnrilo pe puu ne kùlo ni kàtenine Zuufulo pe kakuɔɔ felide ti mieni kúu dè, né Kulocelié gbù?ɔrigɔ kamaanigele ní gèle. Zuufulo pe mieni puu ne kpu?ɔɔ tari Kulocelié Gbù?ɔrɔsa?a nē gè.

Kulocelié kajuudi?ele Kire nyaa fàn?a gī Kulocelié yé cáan Isirayeli pìile nē bèle á pe ní waamakulo nī lè, né ki sienre ken dè wi sienjuuliéwe Misa mé wè, tire dī kajuudi?ele kie gèle (wéli baa Yir 20:3-17). We nê jo Kulocelié kajuudi?ele nē pínɛ. A ki sí yē Misa sebele kogunɔ bálì biéle baa Nyakungenge Li?e sienre nī dè, tire pe 'pun dè, we nê jo Fàn?a Kasebegele.

Kulocelié Ijáà Wī Kulocelɛle Pe Mieni Kàfɔli wè Kulocelié mí?e káà gī. Wire wi 'yere ti mieni jáa dè, yakaa wè wire yi?e mé?. Kulocelié wii nyì?ene tieliiliye nī yè, né sí ní bile túɔn sienne sun?ɔmɔ nī bè.

Kulocelié Kùlofɔligɔ Zezi tenmene ni nyùgbu?ɔ ki mieni puu ne nyu Kulocelié Kùlofɔligɔ kire sienre nē. Kire gī Kulocelié fàn?a gè né sienne bílì pe 'piye ken Kulocelié

mé wè.

Zuufulo pe puu ne siri Kulocelie wi- ga pa Isirayeli kùlo suɔ lè ni leguulo mé bèle, bé sí Isirayeli kùlo téngé lè ni yéri. Pe puu ne ki siri Suɔfɔli wi bága pen bè pa Kulocelie fàn?a téngé gè.

Kulocelie Kùlofɔligɔ kī katieye siin:

Kīi bile nè kúɔ we sun?ɔmɔ nī wī. Kire sienre tire Zezi wi cé puu ne nyu bà wi 'puu duniya nī wè níe Kulocelie baara kúu dè, ne yakan?ara cìrá dè nè lá?ala sienne nē bèle, nè Seteni fàn?a jáa gè. A sien ηī ne ki caa bè jíin baa Kulocelie Kùlofɔligɔ nī gè, ki tiibe pire bī ma téngé Zezi nē.

Kulocelie Kùlofɔligɔ kī ne báan ne tíin (wéli baa Mar 14:25;24.30).

Kulocelie Pile Kulocelie Pile lire ni nyéni baara téngéfolilo sī nī wè. Kulocelie Pile ni puu ne baara né Kulocelie sienjuulo ní bèle kpu?ɔ. Lire ni puu ne Zezi kóri wè lègèle ke mieni nī. Nè píné Zezi wi cé ki juu wi pitenmene mé bèle né pe ye dí à wire kénì nyé nè yiri né ye nè ké nyì?ene nī lè, wire bé Kulocelie Pile tórigo lè ni- pari pe tenme, de pe funyɔ kiele yè (wéli baa Zan 14.16, 25-26).

Kulocelie sienjuuwo/Kuocelie sienjuuliele Kulocelie sienjuuliele peli nyaa Kulocelie baakuɔɔ bíli pe cé kīni nè puu baa Isirayeli kùlo nī lè fa?a fa?a gè, Nyakungenge Li?e Sienre lèle wuulo bèle. Pe pàli míeyé yi n'nye: Zonasi, Misa, Ezayi, Mise.

Kulocelie Siennyienegɔnwɔ Mienugo kire gī «Kirisi» wè gireki sienre yerigenme nē bè. Ki kóri wire sí wī «sien ηáà Kulocelie wi 'nyíene nè kòn wi- de wire baara kúu dè. Pe nê ki kakuɔɔ kúɔ dè níe sùnmo wo ki sien nē wè, kire ki nê ki tìe dí pe 'wi téngé Kulocelie baara ti mí?e nē gè. Sùnmo wogo gáà míeni ki nê ki tìe dí Kulocelie wi nyénì wi Pile tìrige lè ki sien nē wè.

Kulocelie wi ki juu fa?a né jo wire bága suɔfɔli wáà tórigo kùlo náà wire 'nyíene nè kòn wire woli lè, wi pa pe suɔ wi sí ténì fàn?a nē gè bè puu duniya sienne pe Kàfɔli wè. Kire Suɔfɔli ηáà wire wī Kulocelie Siennyienegɔnwɔ wè. (Wéli baa Kirisi ti?e nī gè).

Kulocelie sienre sebécémine Mí?e gáà ki puu ne yeri Zuufulo Kulocelie caagoligo sienkpolilo pàli nē. Peli pe puu ne Kulocelie caagoligo kaju?ulo sebe gèle, níe ne sienne tenme bèle Kulocelie kajuudi?ele nē gèle.

Kulocelie siensebere Kele gīli Kulocelie wi 'juu á wi baakuɔɔ pe 'ti sebe nè téngé dè, níe sienne tìí bèle Kulocelie koligo nē gè, tire ti mieni dī Kulocelie siensebere dè.

kùlofɔgbuɔwɔ/Sezari Kùlofɔlilo míekpu?ɔ gī Wurɔmi kùlo wuulo mé bèle. Ki nyaa Wurɔmi kùlo ni cé kapienne kpúɔn kùlogolo káli sáa nē, nè Isirayeli kùlo píné lè, nè jáa

pe nē. A pe 'kùlofòli nigbe téngé ki kùlogolo nē gèle. Pe nē wi yeri nē jo «Sezari». Sien wi míécéngé ki nē puu baa, á pe nē n'è gàa ta?a gè baa.

kùlogolo kálì sienne (sienfeliye) Kùnabóngòlò gílì ke wè Isirayeli kùlo lè?, keli wori dī. Kùlogolo sienfeliye yi mieni pe pun.

lanbosuòlò Lanbosuòlò pe puu nē baara nē kan?a Wuròmì kùlo wuulo mé Zuufulo sun?òmò nī bè. Ki nyaa Wuròmì wuulo pe cé Zuufulo jáa bèle nē fàn?a kpúòn pe nē. Ki cénì puu lanbosuòlò pe nìe kàa ta?ala wali nē wè, nē pe kùlo wuulo còri bèle nē wali suu wè pe mé. A lanbosuòlò pe sí Zuufulo bien bèle. (Wéli baa Luk 3.12; 5.29; 7.29; 7.34; 15.1; 19.2).

Lòtì Nàguò wáà wi 'puu Nyakungéngé Li?é Sienre ti?é nī gè, Birayima siinyeni jaa wi 'puu. Wi cuò wi cé yi?é nē kò yasu?ògò yafan?a (wéli baa Luk 17.32, ki sienre tii baa Séli 19.26).

lièlè Kakpi?iligele sebe nī wè, lièlè peli nyaa sienne bílì mieni bièlè téngéfòlìlò gbu?ulo ke cé nyíèné nē yige nē pe kpí?ile peli yieginine bèle (wéli baa Kakpi 11 - 21).

Misa Kulocelié wi yé Misa tun wè wi- sa Isirayeli sienne yige bèle parituòrò nī dè, Ezipiti kùlo nī lè. Farawòn póri wi yé sénì wi líe lu?ò nē gè nē sénì wi gbó a wi 'lié. A wi 'yi?ele togosiin kúò Sinayi waamakulo nī lè.

Bà wi péni yi?ele togosicèri taa gèle, a Kulocelié wi 'wi tun Ezipiti kùlo mé, né sí kakpoliyo kpí?ile nì?eyé Misa wi kiyé nī yè. Kulocelié wi cé wi ye wi sa ki juu Farawòn mé wè wi- Isirayeli pìile ya?a bèle pe- ké waamakulo mé lè.

Misa wire wi cé Isirayeli sienne pe yi?é kíni pe tán?agele nī gèle waamakulo nī lè. A kulocelié wi 'Fàn?a kasebègele ken gèle wi mé Sinayi nyagurugo nē gè.

Misa Fàn?a Kasebègele (Fàn?a Kasebègele) Ki sélime nē bè, ki puu nē nyu keke gálì wori Kulocelié wi cé juu nē gbèngé Isirayeli pìile mé bèle. Nyakungéngé Li?é sienre nī dè Kulocelié wi cé wi fungo keke sèbe gèle nē ken Misa mé wè né jo Isirayeli wuulo peri pe sii tári wè peri yeligi né ki keke ní gèle. Bà Misa wi sí ke tiè pe nē gèle, a ki 'kò pe nē jo «Misa Fàn?a Kasebègele» (wéli baa Kakpi 6.13; 13.38; 15.1,5 etc), á kire laa pe nē jo Fàn?a Kasebègele (wéli baa Zan 7.19).

Fàn?a Kasebègele gálì gèle, kire gī nugo gè nē píné né Misa sebelièlè kogunò ní bèle: Duniya Sélime, Yirile né Suòlò, Leviiyé Kacuònrirò, Tórilò, Fàn?a Kaju?ulo Sienre sebele bèle (wéli baa Luk 2.22,24; 16.17; 24.44).

Nazareti Galile ténime kà?a kàà gī Nazareti kà?a gè; kire kà?a kire nī Zezi wi 'wi sii wi kpuòmò tóri bè nē taa yi?ele tògo né kpòrigò felige (wéli baa Luk 2:39; 4:16,28). Kire

ti?e nī Zezi mí?e ki 'taa, pe nê jo 'Zezi Nazaretiyé wuu'.

Nowe Kulocelié siensinwe wàà wi 'puu Nowe wè, fa?a fa?a wuulo lèlè nī lè. Kulocelié cé wi ye wi- kórikpu?o kpí?ile wi- jín ki nī, dí wi bé su? kàsakpiile lu?o mé gè. A Nowe wi 'lú?u Kulocelié mé wè, nè kóri kpí?ile gè né yajuuro felide ti mieni cò nè nyógo baa né wi sienne ní bèle; a pe su? kàsakpiile lu?o mé gè. Bà duniya sienne piyè cé lú?u Nowe sienre nē dè, a lu?o ki pénì pe mieni kpúu bèle (wéli baa Sél 6.9-22;7.11-24).

nyì?eneka?a Bìli pe 'ténge Zezi nē wè né pe sī le wè wire kiye nī yè, peli pe baga sa jín nyì?eneka?a nī gè, Kulocelié Kùlofolig?o gè (wéli baa Mar 10:21).

Pantekoti cenge Isirayeli sienne fundaanra cenge káà gī pantekoti wè. Sélime nē bè yaliipelide líelele fundaanra ti 'puu. Kire kàdu?ume gè a ki pénì kò pe ki pùr?o dáà pùr?o dè ne sòngí ne tari né Kulocelié Fàn?a Kasεβεγεle ní gèle, né nyakungenge gáà Kulocelié wi cé kpí?ile né pe ní bèle Sinayii nyagurugo mé gè. «Pantekoti» mí?e ki kóri wi 'jo: «cenyε togosiin kúo», kire 'jo cenyε togosiin kúo Paaki (Tórimakiya?a) kàdu?ume gè (wéli baa Levi 23.16). A ki 'nyaa kire cenge gáà kire nī Kulocelié Pìle ni cé tigi Zezi pìtenmene nē bèle Zerizalemi kà?a nī gè (wéli baa Kakpi 2.1-4). A ki fali nè kò Pantekoti cenge gè Kirecenne pe nàa Kulocelié Pìle penwori fundaanra pùr?o dè.

Pieri Pe puu ne wi ye ne píne Siim?o, wi 'puu pìtenmene kie né siin nī bèle (wéli baa Mar 1.16-17). A Zezi kénì jo dí pe béri wi yeri Sefasi, kire nugo gī Pieri wè (wéli baa Zan 1.42). Ki kóri wi 'jo «sindenige» á kire laa «nyùgo».

Pilati (Ponsi) Wur?miyé fàn?af?li wi 'puu á pe sí wi ténge Zuufulo nyùgo nē. Zezi lèlè nī lè wi 'puu Zude ténime kùlofoli. Zezi còlele nī lè wi cé jo peri waa né wi ní Erodi kúrugu (wéli baa Luk 23.6-12). Wi mí?e gè pe nê ki yeri werige nè jo 'Pilati' (wéli baa Luk 3.1;23.1).

pìtenmene Pìtenmene mí?e gáà ki kóri wii tiye siin: 1) Kulocelié Sienre nī dè, tiye sáa yē baa a mu?o ki nyaa pe 'jo pìtenmene bèle, Zezi wi kòrinyenine Kie né Siin bálì wi cé nyíene nè yige né pe tenme wi sienre nē dè, peli biéle. Wi cé pe tun pe sari wire sienre nyu dè sienne mé bèle ti?e ó ti?e nī pe sí de ti tenme sienne nē bèle. 2) Tiye yáà sí yē baa Kulocelié Sienre nī dè a pe 'pìtenmene mí?e gáà yeri sienne páli nē nè píne. Kire sienne peli nyaa bìli mieni pe 'ténge Zezi koligo nē gè né ta?a wi nē wè. Kákpi?iligele Sεβε nī wè, piyē ne pe yeri ne píne «téngef?lil?o» (wéli baa Kakpi 1.15), «siinyenine» (wéli baa Kakpi 6.3; 11.12; 12.17; 15.1), «kirecenne» (wéli baa Kakpi 11.26).

Sadusienne Zuufulo Kulocelié caagoligo gboli láà ni 'puu. Peli mé bèle, pe nê jo dí Kulocelié siensebere táà wè baa cígini nè yiri Misa sebele kogun?o peli nī bèle?. Misa

Fàn?a kasebegele keli ní pe puu ne tóri kpú?o. Sadusienne pe cé jo dí yakaa wè baa kùu kàdu?ume mé gè?, pe nê jo dí a sien 'kùu ki 'kúo wí, dí nyéyirile wè baa?.

Samaríi Isirayeli kùlo ténime ti?e káà gī, ki ti?e kii Zude ténime né Galile ténime sun?om̄o nī. Zuufucenmine bè? pe 'puu Samaríi kùlo wuulo bèle?. Piyé cé Zuufulo déni bèle?.

Sara Sara mí?e ki séli nê puu Sarayi. Birayima cuo wi 'puu (wéli baa Sél 11.29). A Kulocelie kénì wi mí?e yi?e gè nê jo «Sara» (wéli baa Sél 17.5). Nê ki ya?a Sara wi cé lie nê kúo, a Kulocelie wi 'pùò ken wi mé, kire pùò wire wi 'puu Siaga wè.

Sefasi Wéli baa Pieri ti?e nī gè.

Sezari Kùlofolilo míekpu?o gī Wurōmi kùlo wuulo mé bèle. Ki nyaa Wurōmi kùlo ni cé kapienne kpúon kùlogolo káli sáa nē, nê Isirayeli kùlo pínè lè, nê jáa pe nē. A pe 'kùlofoli nigbe téngè ki kùlogolo nē gèle. Pe nê wi yeri nê jo «Sezari». Sien wi míecenge ki nê puu baa, á pe nê n'è gàa ta?a gè baa.

Siaga Nyakungenge Li?e sienre nī dè Birayima jaa n̄àà Kulocelie cé ken wi mé wi liere nī dè, Sara pùò wè, wire wī. Mí?e ki kōri wi 'jo «kátaanra» (wéli baa Sél 17.17-19;18.9-15;21.6). Siaga jaala peli pe puu Yakuba né Ezawu ní wè.

Siennyienegonwo Wéli baa «Kulocelie Siennyienegonwo» ti?e nī gè.

Sien Pùò Zezi wi mí?e káà gī Sien Pùò wè. Mí?e gáà gè, Zezi wire tíime wi yé ki le wìi nē. Wi 'ki mí?e gáà líe gè Daniyeli sebe nī (wéli baa Danieli 7.13). Ki mí?e kii baa Nyakungenge Fōngō Sienre nī dè nê taa tōliyo 78 felige. Mí?e gáà ki 'ki tìe Zezi wi 'sienne céri líe, nê pínè wii Kulocelie, wi 'wi fàn?afoligo tìe gè.

Sinvarifun Búru fundaanra Zufulo fundaanra cenyè yáà yi 'puu. Pe nê ki fundaanra kpí?ile dè nê taa cenyè kōlisiin. Ki fundaanra cenyè nyáà nī yè sinvarifun búru pe nàa káa. Pe puu ne ki fundaanra dáà kpí?ile dè a Torimakiya?a wi cé gbénè kúo wè (wéli baa Mat 26.17).

Sulomani Isirayeli kùlofoli taanriwuu wire wi 'puu Sulomani wè, Sawuli né Dawuda kàdu?ume gè. Kùlofoli Dawuda jaa wáà wi 'puu; wi cé wi sii Batiseba nē (2Sam 12:24). Pe puu ne wi ye ne pínè Jedidiya; Kulocelie sienjuuwo Natan wi cé kire mí?e le gè wi nē (2Sam 12:25). Sulomani wii cé ténì fàn?a nē gè yanyige nē?. Wi luò Adonija wè, Dawuda jaaliwe wè, wi cé wi tún nê mōgo (2Sam 3:4; 18:14,15; 1Kùlo 1:5).

Sulomani wire wi 'puu Isirayeli kùlofoli gbènwe wè. Wi cé ki cén baakpuo?o yē wire yi?e mé gè, a wi sí wi fungo tìrige gè nê sícilige náari Kulocelie mé. Wi sícilige ki cé tóri wi lèle wuulo wu?u nē gè nê fáala; ma jo Ezipiti kùlo nī yo, ma jo Arabuulo kùlo nī yo,

ma jo Kanaa kùlo né Edomi kùlo nī yo.

sún le Kulocelie Sienre nī dè sún lere tire nyaa bè kò sìnlii nī né lu?o sɪngbuo nī, fúo bè pa lèlè láà kúo. Sún wáà 'puu Eburulo pe puu ne wi nii yiele ó yiele.

Sún lere tàà sí yē baa sien wi nē wi le a cenge gí 'wi déni, tàa yē gboli kaala ni nē puu. Zuufulo pe yieginine pe puu ne sún nii wè tene cenyē nī né lamisa cenyē. Kàfali Zezi míeni wi cé sún le lèlè nī nī wi 'puu baa waamakulo nī lè , á Seteni kénì puuwelige cáan wi yi?e mé gè.

Kàfali Zezi wi cé sienne tenme bèle né pe ye a pe je sún le wè, pe- wi le Kulocelie kenme nē, pe fāga sún le wè bèri mí?e caa? (wéli baa Mat 6.16-18). Kakpi?iligele Sebe nī wè téngefólilo pe yieginine pe nē cé sún le nē Kulocelie náari wè wi- funduuro né sɪnjilige ken peli mé (Kakpi 13.2-3; 14.23).

téngefólilo gboli Bili pe cé ténge Zezi pitenmene pe sienre nē dè né jín Zezi koligo nī gè, a pe 'kò téngefólilo. Antiyosi kà?a nī sienne pe 'téngefólilo yeri bèle tabelige nē gè «Kirecenne» bèle (wéli baa Kakpi 11.26), kire kòri wi 'jo «Zezi wuulo».

tenmeza?a Kire cé wàli né Kulocelie Gbù?orosa?a ní gè. Tenmezaaya yi 'puu nē mà?a Zuufulo kàaya nī yè. Tenmeza?a ki 'puu nē pínē náaridi?e né fàn?a kasebegele wélidi?e, nē fàri sienjuuliele sebele sienre ti wéligē nē gè. Cendenige cenyē nī yè Zuufulo pe puu ne waa ne Kulocelie gbù?oró wè baa ki sa?a nī gè.

tiiparige Wuromiyé fàn?a lèlè nī lè Isirayeli kùlo nī lè, a sien cé kapiile kpí?ile wè, pe nē sien puo wè nē tárige tiige káà felige nē, níè ki yègē nē yérige sienne pe mieni de wi nya?a (wéli baa Mat 10.38; 16.24): pe nē sien wi kiye sá?ala yè níè yi puo nē tárige naame gè, níè sí tɔliyo puo yè nē tárige táanme gè. A kire laa, pe nē kiye kóri yè né tɔliyo ní yè nē tárige tiige gáà nē gè, sien wi nē pénì kùu baa. Kire kùu wire Zezi Kiriwi 'kùu sienne kapi?ile kenme nē bè. Mar 8.34 ti?e nī gè tiiparige kii ne fie wáà tìf wī.

Tórimakiya?a : Mat 26.18; Mar 14.12; Luk 22.11; Zan 11.55; Kakpi 12.4. Zuufulo pe cengbu?o ki 'puu Tórimakiya?a wè, fundaanra cenge ki 'puu. Sienre ti kòri wi 'jo kùu tundunwo wi- tóri, wí Isirayeli pìile saaya ya?a yè, wi- fā sien kpúu baa kire tiēyē nī yè?. Tórimakiya?a fundaanra tii ne Isirayeli pìile yiriwori sòngí dè ne tíri sienne mé bèle, bà Kulocelie cé pe suɔ Ezipiti kùlo sùkulomɔ nī bè, né Ezipiti nàgabipeligele kpúu gèle wè. A ki 'kò fundaanra cenge, yiele ó yiele Isirayeli pìile pe nē ké Zerizalemi kà?a mé nē sèni sɪnbaara kpúu. Pe nē ki cenge cáan gè nē ki fundaanra kpí?ile dè (wéli baa Mat 26.2,17; Mar 14.1, Yir 12.1-13). Tuɔbuuro nī dè pe nē jo «Paki».

Tundunminɔ (Wéli baa Zezi Tundunminɔ ti?e nī gè).

waamakulo Waamakulo lire yē ti?ε káà, baa sienne wè yē wè?. Ki kùlo ni 'puu ku?ɔjii lakpu?ɔ né Zuruden lakpu?ɔ sun?ɔmɔ ní bè.

Wolivi Tiire Nyagurugo Tiige yasenre dī wolivi wè. Piyē ne ki sùnmo yigi bè. Ki pìgele ke nê puu bè nyawu?ɔ tíele né pìrime ní. Ki tiire dáà ti 'puu nyagurugo gîl nē ki puu ne wéli ne nya?a Zerizalemi kà?a táanni gè, a ki fali nê kò pe ki ye Wolivi Tiire Nyagurugo (wéli baa Mar 14:26).

Wurɔmi Zezi lèle nī lè Wurɔmi kùlo ni cé fàn?a kpúɔn nê kùlogolo ni?εgele jáa. A ki kùlogolo ke 'kò pe fàn?a láara gè. Sienne páli yé ki sàri nê kò Wurɔmiyé wuulo nê sí ki taa piyè sii Wurɔmi kùlo ténime nī bè?. Ki sienne pe nê gbè nê nyaa bìli pe 'kón kùlogolo káli nī, gili nē Wurɔmi kùlo ni puu ne fàn?a kpúɔn gè. Pàngε gè Wurɔmi kùlo lire ni 'kò Itali kùlo lè.

Wurɔmiyé wuu Wéli baa «Wurɔmi» ti?ε nī gè.

yaanyieme Césenge yaabiime páà bī yaanyieme bè. Kulocelie Sienre dè, ki yaanyieme felibe pi wè nubo né bàa ní we 'cén pànga gè?.

Sienne bìli nē yaanyieme pi 'puu bè, pe nê cé pe cira nê yige kàaya nī yè, sien nē de nògí pe nē?, piyè puu ne nya?ami sienne nī?. Sienne pe puu ne yaanyiemefɔlilo tóri bèle siennu?ɔnɔ Kulocelie yi?ε mé gè (wéli baa Lev.13.45,46).

Yakuba Nyakungenge Li?ε Sienre nī dè, Siaga jaa wáà wi 'puu Yakuba wè (wéli baa 3.13). Pe puu ne wi ñɔnyeni ye wè Esawu. Kàsii kpuɔwɔ cé jíin pe sun?ɔmɔ nī bè, bà Yakuba cé Esawu liere suɔ dè nê taa wè. Yewe cé mí?ε káà le wi nē nê jo "Isirayeli". A wi 'kò Isirayeli kùlo wuulo pe mieni tuu wè.

Yusufu Yusufu wè, Yakuba jaa wáà wi 'puu míeni. Wire wi yé wi tuu déni wè nê tóri wi pìile pe mieni nī bèle; wire wi 'puu Araseli pìpeliwe wè. Araseli wire sí wi yé Yakuba déni wè nê tóri wi celile pe mieni nī bèle. A ki 'kò wi lɔbilo mé bèle yeja?a. Kire nē pe yé kénì wi cò nê pári Ezipiti sienne mé bèle sùkulomɔ nē. A Kulocelie 'kò né wi ní nê péni wi suɔ fùrɔgɔ mé gè, nê sícilige ken wi mé a wi 'ñónidɔ kɔri cén wè. A kire ki 'ya?a a wi 'Farawɔn ñóniyɔ yi kɔri juu wè wi mé, a Farawɔn wi 'wi kpí?ile sienkpuɔwɔ Ezipiti kùlo nī lè.

Zakarii Kulocelie Gbù?ɔrɔsa?a kacuwɔnriwɔ wáà wi 'puu. Wi cuɔ wè Elizabeti wè, wire wi cé kénì Zan Batiisi sii wè wi lieguɔrɔ nī dè. Sienre ti cé suɔ Zakarii nē wè bà wi cé káala nyì?ene tundunwɔ wi sienre nē dè, Zan Batiisi wi siiwori nē dè (wéli baa Luk 1.20).

Zan Batiisi Zan ñàà wi puu ne sienne batize bèle Zezi lèle nī lè wire we pun (wéli baa

Mat 3.1). Kire Zan Batiisi wire kùlofòli Erodi wi yé tí a pe 'wi nyùgo ceri gè nè ken Erodiyadi póri mé wè (wéli baa Mat 14.8-11).

Zerizalemi Isirayeli wuulo pe kàkpu?ɔ kire ki 'puu Zerizalemi kà?a gè. Kire kà?a nī Kulocelié Gbù?ɔrɔsaakpu?ɔ ki 'puu. Kire ti?ɛ nī kùlo wuulo pe mieni puu ne yègí ne waa ne Tórimakiya?a fundaanra mé dè yiele ó yiele wè.

Zezi Kataanna Sienre Kulocelié wi 'Zezi Kirisi tun wè ná?a duniya nī wè, a Zezi wi péni kùu sienne pe mieni kapi?ile kenme nē. Wi koli nè nyé, né yè nè ké nyi?ene nī. A kire 'kpí?ile a wi 'Kulocelié sùlu wè we mieni mé. Kire gī Zezi Kataanna Sienre dè. A ki sienre 'ti juu á sien ηî 'fòli ti nē dè, sien wi nê kò Kulocelié sa?a wuu wáà; wi nê bànguo sù taa wè. A sien ηî sí cíi wì fòli Zezi Kataanna Sienre nē dè, ki sien wí sa nyi?ene kà?a taa gè?.

Zezi koligo Suɔɔ koligo kire gī. Kàfòli wi sienjuuwo wè Pòli wè, bà wi puu ne tīn Zuufulo koligo nī gè, wire cé puu ne téngéfòlilò túngu bèle kpu?ɔ Zezi koligo ki wori nē dè (wéli baa Kakpi 9.2;22.4;26.11). Nè sí ki taa bà Kàfòli Zezi wi cé kénì wì tiè wi nē wè, a wi 'ki cén kire gī Kulocelié caagoligo kányi?ɛ wu?u gè (wéli baa Kakpi 24.14). A sien ne ki caa bè sa Kulocelié taa wè, ma jiin kire koligo kire nī (wéli baa Kakpi 16.31).

Zezi Tundunminɔ Wéli baa Mat 12.1-4; Mar 3.13-19; Luk 6.12-16; Zan 3.16; Kakpi 1.2. Zezi wi cé pitenmene kie né siin yori nè yige ne pe ye «tundunminɔ»; ki nyaa wi cé tunduro ken pe mé pe sari Kulocelié sienre jáari dè tiere ti mieni nī. Ki Tundunminɔ pe cé kò né Zezi ní wè nè taa a wi péni wi baara kúɔ dè ná?a duniya nī wè.

Bà Zezi wi cé kénì ké wè, a pe kò ne wi sienre nyu dè ne mári níe kakpoliyo ni?eye kpín?ini; ki kele kiyē baa Kakpi?iligele Sebe nī wè. Pòli né Barinabasi ní wè, pe puu ne puu ne pe yeri ne píné Tundunminɔ bà ki nyaa peli míeni bèle pe cé Kàfòli wi tunduro kúɔ dè ti kúɔgenme nē bè dāa wi cé ken wi Tundunminɔ kie né siin mé bèle.

Zezi Tundunminɔ pe 'wi kùu siere yige wè né wi nyéyirile wori ní dè.

Zonasi Kulocelié sienjuuliewe wáà wi 'puu Zonasi wè, baa Nyakungenge Li?ɛ sienre nī dè. Kulocelié wi cé wi tun kà?a káà mé pe 'ki ye Niniivi, né jo wi- sa juu né ki sienne ní bèle pe- lá?a pe kapiigbi?iligele nē gèle péri Kulocelié caa. A Zonasi wi 'cíi né jo wire bé fè làri Kulocelié nē wè; nè sèni jīn kórikpu?ɔ nī. A Kulocelié wi 'kenme kpí?ile a pe 'Zonasi kòn wè nè wáa ku?ɔjii nī wè, a fúɔkpu?ɔ 'wi júɔ a wi ceyé taanri kúɔ baa fúɔ wi liye nī yè. Kire kàdu?ume gè a Zonasi wi sèni Kulocelié tunduro kúɔ dè.

Zude Zude ténime pire nī Zerizalemi kà?a ki yē. Zuufulo pe tuuli?ɛ mí?ɛ gī, pe puu ne wi ye Zuda.

Zuruden Galile kùlo lakoligo káà gī. A sien yé je yiri Galile kùlo nī lè bè ké Zude kùlo mé lè wi cé yeli bè ki lakpu?ɔ gáà jeli gè. Zuruden lakoligo kire nī Zezi wi cé wi batemi kpí?ile wè (wéli baa Mar 1.5, 9-11).

Zuufulo Birayima siime tùlugo wuulo bìele Zuufulo bèle. Zuufuwo wi 'puu Zezi wè. Nyakungenge Fɔngɔ ti?ε nī gè, Zuufulo pe yiεginine peli bìele Zezi leguulo bèle, né Kataanna Sienre ti kàsiitunbele bèle (wéli baa Kakpi 9.22,23;13.45-50;18.12-15;20.19; 21.11;26.7).

Zuufulo kàyu?ujuulo gboli Wéli baa «kàyu?ujuulo gboli» ti?ε nī gè.